בגדר נדרי מצוה ומנהגי מצוה ושאר הנהגות טובות

ג. באות ב כתבנו, שהמחמיר בנט"י ליטול עד הזרוע מסתבר שאין בזה דין נדר כלל, כ"א שקיבל כדעת המחמירים במצוה מדרבנן. ויש להאריך בזה ולבאר הדברים, דהנה כל עיקר דין נדר בקרא הוא בנודר להדיא **לפרוש** מדברים המותרים בל' נדר. אמנם, מצינו שהוסיפו דבמוציא בשפתיו לקיים מצוה (כמו **האומר** אשכים ואשנה פרק זה[24], או נדרי צדקה, וה"ה **לשאר מצות** (רמ"א יו"ד סרי"ג ס"ב)), גם שלא בלשון נדר ושבועה[25], מיחשב נמי נדר. ובלא הוציא בשפתיו, וגמר **בלבו**, קיי"ל דבנדרי צדקה (רמ"א יו"ד סרנ"ח סי"ג ובחו"מ סרי"ב ס"ח) ותענית (שו"ע או"ח סתקס"ב ס"ו) מהני. ובנדרי שאר מצות – נחלקו בזה טובא, וכנראה הסכמת האחרונים להחמיר[26].

והנה כמו כן מצינו, דבקיבל ע"ע **לאסור** דברים המותרים, ולנהוג כן **לעולם** [וכן כשנהג כן ג"פ בסתמא ללא כוונה], גם שלא הוציא בשפתיו, יש בו משום בל יחל דברו. והוא מדרבנן[27], בכדי שלא יזלזלו בנדרים גמורים (ר"ן נדרים פא, ב), "ר"ל בזה שאלו הדברים אע"פ שהם בלתי חלות אחר שבנ"א **מחשבין** אותם נדרים ה"ה אסורות" (פיהמ"ש להרמב"ם נדרים רפ"ב)[28].

---

[24] נדרים ח, א. ומל' השו"ע יו"ד סרי"ג ס"ב (**כאילו** נדר לתת צדקה) מ' דס"ל (כפי' הרא"ש שם, או כדעת הר"ן שבהע' הבאה) שאי"ז נדר גמור כיון שלא התפיס בדבר הנדור, ומ"מ חל מה"ת. משא"כ בל' הטור שם "ה"ז נדר **גמור**" (ראה ברכ"י שם סק"ב. שו"ת הלק"ט ח"ב סוסי' רצב. שפ"א יו"ד שם. אבל ראה ב"י וב"ח שם בד' הטור). ועי' ברדב"ז בפי' ל' הרמב"ם (נדרים פ"א הכ"ט) "עליו להשכים שזה **כמו** נדר הוא". ובסגנון אחר, דאי"ז כ"א חובת גברא ("עליו להשכים"). [ואגב, בס' הדרת בנימין רמיגולסקי (נפ' בשנת ה'תרצ) מג, ב שהרמב"ם השמיט הא דאשכים ואשנה, בפי"א מהל' שביעית [וכנצ"ל: שבועות. ועצ"ב], עיי"ש פלפולו. ולא זכר מהנ"ל, ודבריו מרפסן איגרא].

ועי' בחי' הריטב"א ובנמוק"י ועוד דמפרשי לה, דנדרי מצוה ה"ה בכלל נדרי הקדש, "ונדר גדול דאמרינן לאו דוקא נדר גמור דהא לא אמר הרי עלי לשנות, אלא יד לנדר שיש יד לקרבן להקדשות ולמצות". והל' "נדר גדול" הוא "דרך גוזמא להחמיר הענין שהוא נדר גדול". ועפ"ז כ' ביד שאול סר"ג סק"ח דלדעת הריטב"א אינו נדר גמור כ"א מצוה לקיומן של דברים, וכשי' המהרי"ט שבהע' 28 בסופה. אבל ראה בהגהות המהדיר לריטב"א שם. ובחדא"ג מהר"ל כ' "כי האומר לעשות דבר מצוה אמירתו בלבד נעשה נדר, שלא צריך לנדר רק דברי הרשות, אבל דבר שהוא מצוה אמירתו בלבד הוא קבלה ונדר". אבל לדעת הר"ן (שבהע' הבאה) ועוד, אין דין נדרי מצוה כלל, ובגמ' מיירי מדין שבועה ויד לשבועה.

[25] ולדעת הר"ן שם (ד"ה והלא) בלא הזכיר ל' שבועה אינו נאסר כלל – ראה שו"ת מהר"ם פדוואה סע"ב. ומשמעות דבריו דמהר"ם פדוואה שלדעת הר"ן א"ח **כלל** לקיים דיבורו. אמנם בר"ן מוכח דלא כן, ממש"כ **לאח"ז** (בד"ה עליו) ד"בקבלה בעלמא לדבר מצוה מהניא כו' (אע"פ ש)לא הזכיר לא נדר ולא שבועה כו' דומיא דמאי דאמרינן דקבלה בלחוד מהניא לצדקה כדכתיב בפיך זו צדקה וה"ה לכל דבר מצוה".

[וצ"ל בכוונת הר"ן דחייב רק משום הן צדק – מרומי שדה נדרים שם. אבל ל"מ כן בל' הר"ן. וראה חי' ר' ראובן ס"ז באו"א. וכבר האריכו בזה. אמנם, ראה בב"י יו"ד סרי"ג ד"ה האומר (ובאחרונים הנ"ל לא הביאו דבריו) דמ' דמפרש בשי' הר"ן כמשמעות לשונו, דבקבלה לדבר מצוה יש חיוב מדין בפיך זו צדקה, אלא שאי"ז נדר ממש לגבי בל יחל (ועד"ז בר"ן תענית ב, א ד"ה אלא. שם ד, א ד"ה ירושלמי), לפי שאין כאן נדרי איסור והתפסת חפץ (ושאני נדרי צדקה שי"ב התפסת חפץ עכ"פ). וכ"ה בשו"ת מהרי"ט דלקמן הע' 28 בסופה. וראה בהגהות והערות לב"י הנ"ל, במהדורת מכון ירושלים. ולהעיר שבנדרי זריזין (נדרים שם) ר"ל חידוש לדינא, דלדעת הר"ן ל"ש קבלה לדבר מצוה רק בצדקה או באומר לחבירו נשכים ונשנה, שמתחייב לאיש אחר].

[26] דמפורש בגמ' (שבועות כו, ב) דתרומה וקדשים דמהני במח' הוו ב' כתובים הבאים כא' ואין מלמדין [וגם למ"ד מלמדין, חולין מקדשים לא ילפינן]. ועפ"ז כ' כמה פוסקים (שו"ת תורת חיים (שבתי) ח"ג סמ"א. שו"ת מהר"ם שיק או"ח סרמ"ט ד"ה אבל. ערוה"ש יו"ד סרנ"ח סל"א ובחו"מ סרי"ב ס"י. טל תורה ירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ו. שו"ת בנין ציון סקע"ד. **ועוד**) להלכה, דגמר בלבו לקיים מצוה ל"מ נדר, כ"א בנדרי קדשים ותרומה, והדומין להם – נדרי צדקה (לרמ"א הנ"ל. אבל המחבר בחו"מ שם לא הכריע בזה) ותענית (לשי' ר"ת), דמפורש בהם דמהני קבלה בלב. משא"כ בשאר נדרים, כולל נדרי מצוה, צ' להוציא בשפתיו, וכדקיי"ל דרק "**האומר** אשכים ואשנה", וה"ה "**האומר** לעשות שאר מצות" (ראה בש"ך סרי"ג סק"ז) הוא בכלל נדר. וכ"ז דלא כשו"ת חת"ס יו"ד סרכ"ב שנדרי מצוה חלים במח'.

[ומש"כ שם להוכיח ש"אנו מחמירים להתיר הסכמה בלב כמבואר בנוסח התרת נדרים דער"ה" – לולא דבריו יל"פ דנוסח הנ"ל קאי רק בנדרי קדשים תענית וצדקה. ובר מן דין, הנה מש"כ החת"ס שם דמהני הסכמה בלב בד' שי"ב נדנוד מצוה, ליכא למשמע מינה לענינו, דהא קמיירי בדבר שי"ב חסידות ופרישות בשוא"ת, עייש"ה. וראה שו"ת חת"ס אה"ע ח"ב סק"א, וגם שם יל"פ כוונתו בפרישות בשוא"ת דוקא. אמנם, מתוך דבריו אתה למד שכ"ה בכל נדרי מצוה, שהרי כ' שם בבי' הך מילתא, דכיון דנפקא לן נדרי מצוה מבפיך זו צדקה (כמ"ש הר"ן שבהע' הקודמת), ה"ז חל אפי' במח' כמו בצדקה. ובשו"ת עמק הלכה (בוימל) ח"ב סנ"ב תמה, דהא ליכא שום דבורא ול"ש ל**בפיך**. וכנראה לא ראה מש"כ החת"ס באה"ע לפרש דבריו, דדמיא לצדקה שחלה אפי' במח'. אמנם, לא זכיתי להבין, דאעיקרא דדינא פירכא, דהא דבר"ן שם לא קאתי עלה אלא מדין בפיך, וס"ל דכ"ה בכל המצות, אבל הא דבצדקה מועיל במח' הוא מדין נדיב לב, ול"ש לבפיך, ומנא לן דכ"ה בשאר נדרי מצוה, אא"כ נאמר שהוקשו אהדדי ואין היקש למחצה). וגם בשו"ת חת"ס יו"ד סק"ז מוכח להדיא דס"ל דגם בקו"ע בכל נדרי מצוה מהני הסכמה וקבלה בלב. וראה בשו"ת דובב מישרים ח"ג ספ"ה שיצא לדון בדברי החת"ס. וראה באמרי יעקב על שו"ע אדה"ז (הל' מכירה ס"ד ד"ה צריך) שנשאר בצ"ע בד' החת"ס].

אמנם, מצינו בכמה אחרונים שנקטו לדינא כמ"ש החת"ס שבכל נדרי מצוה סגי בגמר בלבו לחוד – ראה שו"ע אדה"ז הל' מכירה ומתנה ס"א דכל שיש סרך מצוה צ' לקיים מה שגמר בלבו. וחזר ושנאה באו"ח סקנ"ו ב"ב [ושם: סמך מצוה]. (ובאמרי יעקב הנ"ל לא חלי ולא מרגיש מש"כ להדיא בשו"ע אדה"ז שם. ואם כי בהל' מכירה ומתנה יל"ד ולפרש דהכוונה במוציא בפה דוקא, וקאי אמאי דסליק בי' "אפי' מוצא שפתיו" (וי"ל דמה"ט נקט שכ"ה אפי' ב**סרך** מצוה) – הרי בסקנ"ו מוכח דגם בגמר בלבו סגי (ואולי מה"ט כ' כן רק ב**סמך** מצוה). ואל תשיבני שזהו רק מדיני ודובר אמת בלבבו (דבהא איירי התם), וכאילו נאמר שבדבר שי"ב סרך מצוה י"ב גם משום דובר אמת מצד ההתחייבות לגבוה (דבר חידוש כשלעצמו. ולהעיר מלקו"ש חל"ח ע' 29) – דבמ"מ וציונים עה"ג (שנכתבו ע"י אדה"ז בעצמו או אחיו מהרי"ל. ואכ"מ) בסקנ"ו שם מוכח שהוא מדיני נדרים דייקא, עיי"ש מה שהביא מדיני נדרי תענית וצדקה). והעתיק דבריו (כדרכו כמ"פ) בקצור שו"ע סס"ב סט"ז. וכ"ה בבא"ח (פ' ראה שנה ב' ס"א). וכ"מ בחכ"א כלל צא ס"א (אא"כ כוונתו שנדר ליתן מעות לדבר מצוה). וראה ס"ח סתתרנ"ט.

אמנם, הבנת ד"ז לאשורו תלוי בחילוקי גי' ובי' בראשונים, ומההכרח להאריך קצת, אף במקום שאמרו לקצר. ויען כי ארכו הדברים, שיבצתים במלואים, ראה שם.

[27] כ"ה דעת רוה"פ, וכדמוכח מנדרים טו, א. [ובמק"א הארכנו בזה, שמפורש כן בד' הראשונים כמלאכים, ושכ"ד אדה"ז בשולחנו. ועוד כתבנו בזה, שבכמה אופנים ובד"כ גם אם נדר להדיא ה"ז מדרבנן]. ודלא כשו"ת חת"ס (יו"ד סי' קז. ובכ"מ). ועוד. וכבר תמהו עליו. וגם בשיטתו כתבו (ראה בהנסמן בליקוטי הערות לחת"ס שם) לפרש דזהו רק בסייג לאיסור (וגם בזה הסכמת האחרונים דלא כוותי' – שו"ת מהרשד"ם יו"ד ס"מ. משפט צדק ח"ב סמ"ז. ועוד), או דזהו רק בקיבל דעת פוסק מסויים, ולא בכל מנהג טוב. וכתבו בדעתו דרק בגמר בלבו ס"ל דמהני מדין גמר בלבו בנדרי מצוה כבהע' הקודמת, אבל מה שבדעתו לנהוג לעולם, ולא **גמר** בלבו (ראה בהע' הבאה), גם להחת"ס אינו אלא מדרבנן. אבל ראה במילואים להע' 28 מד' החת"ס בתורת משה. [– בלקוטי הערות מחלק באו"א בין קבלה בלב פ"א שהוא מה"ת, אבל בקבלה לנהוג לעולם ה"ז דרבנן. וצ"ע חילוקו, דממ"נ באם ס"ל דבדעתו לנהוג היינו גמר בלבו, מ"ש פ"א או לעולם. ולאידך, באם בדעתו לנהוג לאו היינו גמר בלבו, הרי גם בפ"א ליכא שום קבלה].

[28] וכנראה פי' "יחל דברו" מל' הנהגה ע"ד ידבר עמים, ובל' הגמ' מאי עמא דבר (ראה בשפ"א ליו"ד רי"ד ס"א. וכ"כ בפי' עמק הנצי"ב לספרי מטות ל, ג ד"ה קיבל. ובספרו העמק שאלה פ' לך שאילתא ח סק"א. וכ"ה ברש"ש נדרים טו, א. ובפרד"י החדש מטות ל, יח הביא כן מס' שארית נתן (לוברט) נדרים שם. ולא העיר מכהנ"ל). ובעמק הנצי"ב (שם) כ' בדעת הספרי דיליף לה מ"על נפשו", והיינו שקיבל כן בנפשו. ומ"מ פשוט, דהוי אסמכתא בעלמא, ועיקרו מדרבנן שלא ינהגו ק"ר בנדרים.

אמנם, כ"ז בנוהג פרישות מדברים המותרים או בקיבל ע"ע וגמר בלבו לקיים מצוה. אולם, מי שהתחיל לנהוג בדבר מצוה בקו"ע ודעתו לנהוג כן לעולם, אבל מבלי **שיגמור** בלבו, לא מצינו מפורש שי"ב דין נדר. ואף גם למה שהסכימו כמה אחרונים להחמיר בזה כדין נדר[29], הרי בדבר שאינו מ"ע ממש[30], וגם לא פרישות מדברים המותרים, וקיבל ע"ע סתם הנהגה טובה בקו"ע, או שנהג כן ג"פ, צ"ע אי יש בו דין נדר כשלא הוציא בשפתיו[31].

ולכאו' צ"ע ובי' בטעם שמנהגי פרישות נחשבים כנדר, אף שלא הוציא בשפתיו, דאף כי ד"ז הוא רק מדרבנן (וראה בברכ"י ושיו"ב סרי"ד ס"א דהוא מה"ט גופא כיון שלא הוציא בשפתיו) – סו"ס צ"ב דהרי אי"ב שום דמיון לנדר כלל, ומדוע חשו שינהגו ק"ר בנדרים. ועי' בשעה"כ בהערות לס' התרת נדרים, שהרגיש בזה וכ' דנהג כן פ"א מועיל אף שלא הוציא בשפתיו. וצ"ב. וביותר יוקשה להסוברים (חת"ס שבהע' הקודמת) דהוי דאורייתא. [ובשו"ת אבנ"ז (שבמילואים להע' 26) מפרש לשיטתו, דבנדרי מצוה מהני קבלה בלב, וס"ל דג"ז בכלל נדרי מצוה, דכיון דנהגו בהם איסור משום סייג ופרישות, ע"כ חל מדרבנן אף בקבלה בעלמא, כמו נדרי גבוה. וכנראה ר"ל דמדרבנן נחשב כנדרי מצוה]. וראה במילואים מה שי"ל בזה.

ונ' לפרש בפשיטות, דלפי ראות האדם, הפורש מדברים המותרים בתמידות נראה כאילו קיבלו עליו בנדר (וכל' השו"ע (סרי"ד ס"א) "הוי כאילו קיבלו עליהם בנדר". וכ"ה בכ"מ. ובל' המאירי (נדרים פא, ב): "שמאחר שידעו בהיתר והם נוהגים בהם איסור הרי הם **כעין** מי שקיבלה בנדר"). ומה גם שמצינו בכמה סוגי נדרים דמיקרי נדר בגמר בלבו לחוד, כנדרי הקדש (ולכמה שי' נדרי צדקה, ואפי' נדרי תענית). [ולהעיר שמצינו עוד דוגמאות מה"ת לנדרים בלי בטוי שפתים (נוסף לנדרי הקדש) – ראה לקט הקמח (למהר"ם חגיז) הל' נדרים ונזירות (הובא בלקו"ש חי"ח ע' 70 הע' 68) באב שהדיר בנו הקטן והמשיך הבן לנהוג כן, דהו"ל כאילו ביטא בשפתיו. ובלקו"ש (שם בפנים) בגדר נזירותו של שמשון עד"ז].

ומה"ט החמירו בכל מידי שרגיל לנהוג כן או שבדעתו לנהוג כן לעולם ונהג פ"א, אף שלא **גמר ממש** בלבו דחשיב כנדר (ראה מג"א סתקס"ב סקי"א החילוק בזה, וביסוד הדברים כבר נמצא כן בשטמ"ק נדרים ז, א בשם הרא"ם. ועייג"כ בפרישה יו"ד סרנ"ח. ולכאו' הדברים מפורשים כבר בשו"ת מהרי"ל סקנ"ז (עם פענוח לפענ"ד): "מי שפירש עצמו מענין אחד ולא הוציא בפיו, [לכאו'] הי' ראוי להחמיר מכח נדיב לב עולות [שנדרים חלים במחשבה], אבל [לפי מה ש]כתבת [שבנדו"ז אף שפירש עצמו, מ"מ הי' במחשבה לבד] ולא גמר בלבו, לא ידענא מאי חשש אית בי'. ו[אין להקשות מ]דההוא מי"ז בתמוז [שברגיל שלא לאכול בשר נקרא נדר, דשאני התם ש]בדעתו לקיים עולמים [ולכן חל בנדר גם ללא גמירות דעת]". וראה במילואים להע' 26, שכ"מ מד' הב"ח. ואכ"מ. ולהעיר מספרי זוטא נשא ו, ב: לנדור פרט למהרהר בלב, ומנין אתה מרבה הגומר בלב ת"ל נדר. ויל"פ כנ"ל. ולהעיר מס"ח סתתרנ"א: "אדם שגמר בלבו צ' להוציא בשפתיו, ואם אדם שדובר אמת בלבו **חושב וגומר בלבו** צ' לכתוב שלא ישכח מחשבותיו ולא יחל דברו". אמנם בתוד"ה מתענין – ע"ז לד, ב: "מאחר שהי' בדעתו להתענות היינו גמר בלבו", מ' דלא כמג"א הנ"ל. ובמנחת שלמה עהש"ס להגרשז"א (נדרים ח, א) כ' להקשות עמש"כ בשו"ת חתם סופר יו"ד סרכ"ב דהסכמה בלב מהני לדבר מצוה (מל' "הסכמות" שאומרים בהתרת נדרים, והיינו מקרא דכל נדיב לב) – דסו"ס בהסכמה גרידא בלא קבלה גמורה בלב לכאו' אי"ז נדיב לב. וצ"ע מנ"ל לפרש כן בד' החת"ס, ושפיר י"ל דכוונתו להסכמה **גמורה**, וכבר העירו משו"ת חת"ס אה"ע ח"ב סק"א שכ' בזה"ל: "ואפי' קבלה בלב מהני אם **הסכים בהסכמה גמורה** ולא ע"מ להוציא בפיו אלא שיהי' סגי לו במחשבה". ומ"מ, ממש"כ החת"ס במק"א (נעתק במילואים כאן) מ' דלא ס"ל לחלק בין בדעתו לנהוג לעולם לגמר בלבו).

ומעתה, הנה לפי סברא זו, מקום לומר דרק במנהגי איסור ופרישות דדמיא לנדרים של תורה ממש אסרוהו חכמים, לפי שדומה בעיני הבריות כנדר, אבל ברגיל בדבר מצוה, כיון שקבלה לדבר מצוה אינו כעין נדר כלל, דל"ש דין נדר בקו"ע (כמ"ש הרמב"ן מטות ל, ג. ועייג"כ בר"ן רשב"א וריטב"א נדרים ח, א. רעק"א בגהש"ס נדרים ג, ב ד"ה כגון. וראה במפרשים שם בכמה אופנים. ובשלמי נדרים הביא מדק"ס שט"ס הוא בגמ' שם), לא אסרוהו. [ואף דלכמה שי' נדרי מצוה גם הם בכלל נדרים, היינו רק מצד דין דבפיך זו צדקה, שהיא חובת גברא, ולא מצד דיני נדרים ואיסור חפצא. וכבר האריכו, דגם לשי' זו י"ל שעיקר דין נדרים הוא בנדרי איסור, ואין דין בל יחל בנדרי מצוה – ראה בשו"ת מהרי"ט יו"ד סכ"ח וחו"מ סקכ"ד. וראה לעיל הערות 5-24. ועיי"ע במילואים להע' 26, דשקו"ט אפי' בגדר נדרי הקדש, וכש"כ בנדרי צדקה, ועאכו"כ נדרי מצוה].

אמנם, לאידך גיסא, מסברא אפ"ל להיפך, דברגיל לעשות מצוה ה"ז ממש דומה לנדרי הקדש וצדקה שחלים גם ע"י קבלה בלב, וממילא שפיר י"ל דאסור ע"י הנהגתו גרידא אף שלא הוציא בשפתיו. וראה בכ"ז בהע' הבאה.

[29] ופשוט דמה שנחלקו בנזהר במצה שמורה וכיו"ב בחומרות דפסח אי צ' התרה – ל"ש לנדו"ד, דהרי כ"ז פרישות בשוא"ת. [ולהעיר מסה"ש תרצ"ו ע' 129 ע"ד מנהג אביו אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לומר בל"נ בכל הנהגה טובה, ולכאו' מאי קמ"ל. אלא שדבר הלמד מענינו הוא דקאי בחומרות דפסח, וקמ"ל שגם בענינים של **הידור**, כשהן בשוא"ת, י"ב דין נדר (עיי"ש), ודלא כאג"מ שבהע' הבאה. ולהעיר משו"ת דבר יהושע ח"ב סל"ח סק"ב דשקו"ט ועלה ונסתפק להצריך התרה למי שנהג לשרוף צפרניו ורוצה לקוברם כעת, אף שהוא רק ממדת חסידות, ונ' דקאי עלה משום הידור במצות לא תשים דמים, יעו"ש]. ודוחק קצת לומר דחומרא בדיני נט"י כבנדו"ד מיקרי שוא"ת (אבל ראה במילואים להע' 23. וראה בהע' 32 לענין עמידה בתפלה).

והנה יסוד הספק בזה אי בהנהגות שבקו"ע שייך דין נדר, הוא כי בשו"ע שם סרי"ד לא הוזכרו כ"א דוגמאות מעניני פרישות בשוא"ת, והרי בהן נשנית עיקר דין נדרים, "לאסור אסר על נפשו" (אף שבשו"ע שם כולל תענית, שהוא איסור גברא לכאו', אא"כ אסר כל מאכל באיסור חפצא. **ואכ"מ**).

ובקונ' שלמי נדר להגרשז"א (הע' ה) ספוקי מספק"ל בכך. ונ' לו מסברא דגם בקו"ע הוי נדר ע"ד אשכים ואשנה ונדר לעשות שאר מצות. ובעניי, צל"ע, דהרי גם בזה לא אמרו כ"א **באומר** אשכים ואשנה, וכמפורש בש"ך (ראה הע' 26), ולא בגמר בלבו לחוד. [ומש"כ הפוסקים (מג"א סכ"ה סק"ג. ובשו"ע אדה"ז שם ס"י), דבהתקשר עצמו בקנס לומר תהלים קודם אור הבוקר צ' התרה, מיירי שהוציאו בשפתיו בנדר, עי' בשו"ת מהר"ם מלובלין סל"ד, וה"ז ממש בבחי' האומר אשכים ואשנה (ראה במילואים להע' 33). וג"ז יתכן שהנדר הוא על הקנס. והא דמ' במג"א שגם בחוק קבוע ללמוד צ"ל בל"נ – ראה במילואים]. ועוד צל"ע בדבריו, דגם להסכמת האחרונים דבכל נדרי מצוה סגי בגמר בלבו, היינו ב**גמר** בלבו דוקא ולא בזה שהי' רק ב**דעתו** לנהוג כן לעולם (כנ"ל בהע' הקודמת). ועוד ועיקר, דמנין לנו שכ"ה בכל שאר מנהג טוב בקו"ע שאי"ב משום מצוה, כדלקמן.

ואכן, בשו"ת שמש צדקה (מורפורגו) יו"ד ס"ז (נפטר בשנת ה'תק) מוכח דס"ל דאי"ב נדר כלל בכגון דא. ועיי"ש שכ' יתר על כן, דכ"ה גם לגבי לימוד ח"י פרקי משניות ופרוטה לצדקה. ונ' מדבריו דס"ל דבקו"ע, אפי' בנדרי צדקה, וכ"ש בשאר מצות כת"ת, רק ב**אמירה** מיחייב ולא ברגיל לנהוג כן [וצ"ל דהא דגמר בלבו מהני בנדרי צדקה, היינו רק בהחליט לגמרי (כבמג"א שבהע' הקודמת), ושגמר בלבו עדיף מרגיל לנהוג כן], אבל בשוא"ת הדין להיפך, דרק ברגיל לנהוג כן מיחייב ולא באמירה גרידא שלא בלשון נדר ושבועה. ואף שלא הביאוהו האחרונים, העתיק דבריו למעשה בשו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת או"ח סקנ"ט.

[ובשו"ת בית דוד (לר"י משאלוניקי) יו"ד סק"י, אזיל בתר איפכא, דהאומר אשכים ואשנה (אף שמחוייב לקיים נדרו) א"צ התרה, דלאו נדר ממש הוא (וכבר הקשו ע"ז בדרך המלך עהרמב"ם נדרים פ"א הכ"ט. שו"ת נוה שלום (שולאל) ס"ז), אא"כ י"ב מעשה. וצ"ע].

זאת ועוד, ידוע בשער בית רבים השקו"ט בשו"ת בית יהודה (עייאש) ח"א סי"ט (ועוד) לענין מי שרגיל ללמוד מס' שבת בכל שבת, ונדר ללמוד ח"י פרקי משניות כ"י, אי זכרון א' עולה לכאן ולכאן. והנה אם כי משמעות דורשין דברגילות לבד מתחייב, ניתי ספר וניחזי, דבתו"ד בשו"ת הנ"ל כ' בזה"ל: "נ"ל דבר פשוט אם זה הקורא מס' שבת בכל שבת אינו בקבלת נדר אלא רגילות בעלמא דאינו אלא רשות, פשיטא דיוצא בקריאת שבת מחמת נדר הי"ח פרקים, דהא אם הי' רוצה לא הי' לומד מס' שבת". והוא כנ"ל. (וכ"מ ברור בשו"ת הנ"ל יו"ד סט"ז ד"ה מיהו. ולהעיר שבשו"ת הנ"ל יו"ד סמ"ט מתעלם לגמרי מנדרי מצוה, וכנראה (ראה זרע יעקב צבאן יו"ד סרי"ג ס"ב ד"ה ומכל זה) ס"ל דבבדבר שלב"ל ושאי"ב ממש גם בנדר לדבר מצוה לא חל).

וכזה מצאתי בשו"ת עולת שמואל (קוידער, נפ' בשנת ה'תקצ"ח) סס"א: "דברים המותרין ואחרי' נהגו בו איסור וכו' אמרו כמו חלב דאייתרא שנהגו שלא לאכול או שלא לעשות מלאכה וכו' א"א רשאי להתיר להן בקום ועשה, אבל [במנהג שבקום ועשה ורוצה לעבור על המנהג] בשב וא"ת לא. הגע בעצמך מי שהנהיג עצמו בדבר שאין בו חיוב כגון לומר תהלים בכ"י או ללמוד פרק, הזה יחשב לדברים המותרין". [אמנם מסיים שם, שמ"מ שדין נדר יש לו משום נשבעתי ואקיימה וצריך התרה. וכנראה ר"ל שדין דברים המותרים אינו מדין נדר כלל, דהרי י"א דל"מ בזה התרה, ודין **זה** דדברים המותרים ל"ש במנהג שבקום ועשה. ולפ"ז אא"פ לדון בזה רק מדיני נדר, ונדר ל"ש ע"י הנהגתו לחוד, כשלא הוציא בשפתיו או גמר בלבו עכ"פ. וראה בסיום דבריו: ואם נפש מעלתו לומר גם דברים המותרין משום נדר אתינן עלי' וכדעת הירושל' ר"פ מקום שנהגו, א"כ בלא"ה יש לו היתר].

והך דכל הרגיל לבא לביהכ"נ כו' (ברכות ו, ב) – פשטא דהא מילתא, שאי"ב דין נדר (וראה בתניא אגה"ק ד"ה מודעת זאת, שכ"ה בכל המצות. ומקורו בס"ח סתשנ"ה, לענין תפלה לפני התיבה ביו"כ, שמצוה שאדם רגיל לעשותה ועובר מקפידים עליו כו', והו"ד בט"ז סתקפ"א ס"ג. וחזי הוית בא"א מבוטאשטש מהדו"ת דמפרש לה (לחד טעמא) שהוא מצד דין נדר, דחיישינן שמא קיבל בלב, ומהני מדין גמר בלבו בנדרי מצוה, לפי שהוא גמ"ח עם הצבור (אבל ראה בהע' הבאה). אבל גם לדבריו היינו מצד קבלתו ולא מצד הרגילות. ואולם, שם בתניא, בהמשך דבריו כ', שבפרט במצות הצדקה, הגם שהיא בל"נ ח"ו, כל החיל אשר נגע יראת ה' בלבם לא יאתה לנפשם האלקית לתת מגרעות בקדש מאשר כבר הורגלו. ומד' מוכח כנ"ל שדין זה בגמ' אינו (רק) משום נדר. אבל ראה מרומי שדה ברכות שם. ובספרו שו"ת משיב דבר ח"ב סע"ג. ועפ"ז יצא לדון בדבר חדש דמותר לעבור על נדרו לכל דבר מצוה. והסכמת הפוסקים שלא כדבריו. והארכנו מזה במק"א).

אמנם, במילואים כאן הארכנו, דבכ"מ מ' להדיא דלא כנ"ל, ושכל שבדעתו לנהוג בדבר מצוה לעולם, אף שלא הוציא בשפתיו, ואפי' בלבו לא גמר, כל שכבר נהג פ"א חלה נדרו. וכפי הנראה הוא בהתאם – **ובדומה** – להשי' דגמר בלבו מהני לכל דבר מצוה (וכדלעיל הע' 26). ואף בשו"ת שמש צדקה ובית יהודה הנ"ל לא קאמרי אלא **ברגיל** לנהוג כן, דבזה ל"מ נדר מצד הרגילות, דמה שנהג ג"פ ולא הי' בדעתו לנהוג לעולם, בזה לא סגי לאשוויי' כנדר. אבל מה שבדעתו לנהוג כן לעולם ונהג פ"א, בזה י"ל דהוה נדר מצד הגמירות דעת שבלבו. [ואולם, לפום סברא זו, י"ל דבקבלה לדבר מצוה ודאי דמהני אמירת בל"נ לחוד. וראה במילואים כאן].

ואמנם, כ"ז בנוהג בדבר מצוה ממש, אבל אין הכרח מזה, לכל שאר מנהג טוב שהוא בקו"ע, וכפי שית' לקמן הע' 31.

[30] ראה אהבת חסד ח"א פ"א בנתיב החסד סי"ח, שבדבר שאינו מ"ע **מפורש** כגון לעשות חסד עם חבירו (כדמוכח בב"מ צט, א) או הלואה לעשיר (כדמוכח משו"ע חו"מ סל"ט סי"ז) לית בי' משום נדר כשלא הוציא בשפתיו ל' נדר, עיי"ש. [ולהעיר בכעי"ז משו"ת מהרי"ט יו"ד סכ"ח דלא מצינו מצוה **מפורסמת** בהליכה לא"י ע"מ לחזור, ולית בזה משום נדר, "וקרוב אני לומר בנ"ד שאפי' שאלת חכם לא הי' צריך". אמנם, בהמשך הענין כ' די"ב מדין בפיך זו צדקה, אלא שד"ז אינו מדין נדר. וראה בארוכה השקו"ט בשי' הפוסקים באג"ק אדמו"ר מוהרש"ב ע' קעט ואילך. ושם ע' קפז בשי' מהרש"ך ח"ב סמ"א, דלא הוי מ"ע, גם לא מד"ס, כ"א **דבר מצוה**]. אמנם בא"א מבוטשאטש סתקפ"א מהדו"ת חושש להצריך התרה במי שדרכו להתפלל לפני התיבה מצד גמ"ח עם הציבור. וכ"כ לחדש בערך שי חו"מ סל"ט סי"ז שבאמת י"ב נדר במלוה לעשיר, ומה שיכול לחזור בו היינו רק מצד דיני ממונות, אבל מצד נדר אסור. [וכן קס"ד באהבת חסד הנ"ל. ונפק"מ בנשאל על נדרו. ובקדושין מז, ב דפליגי במלוה ברשות בעלים לחזרה – כ' בערך שי דאפשר בנתן לו על בקשת הלוה ומלוה לא אמר בפיו כלום לכן אין בו נדר דלא יחל דברו]. ובס' מעשה בצלאל על הריקאנטי הל' צדקה סקנ"ג נשאר בצ"ע בד"ז.

ויש להעיר בכ"ז משו"ת הצ"צ יו"ד סשמ"ה סק"ז בפי' ד' מהרי"ק (שרש קלג) שהובאו בש"ך חו"מ סרמ"ג סק"א, שכ' בדרך אפשר [ראה בשו"ת מהר"י אסאד יו"ד סש"ל ד"ה וגם הראי'] דבאומר לעני שיטרח עבורו אי"ב משום נדר. ומבאר הצ"צ שם, שאף שזהו מצוה, ה"ז מצד גמ"ח ולא צדקה [ובס' כל נדרי (שטסמן) פס"א הע' ב כ' כן מד"ע]. וקרובים דברי אלו להיות כד' שו"ת גבעת פינחס (לבעל ההפלאה) סס"ה שבטירחא לעני אין בגוף המע' מצוה. וכעי"ז כ' מד"ע בשו"ת דבר יהושע ח"ג סל"ח סק"ב. (וראה לעיל במילואים להע' 2). ועיי"ש בצ"צ סק"ג בבי' דעת הסוברים דבמתנה מרובה לעני לית בי' משום נדר, דה"ז דרך דורון, ולא גמר בלבו לשם צדקה. ושם סק"ד בשוכר פועל עני, דאף שהוא מצוה אינו ענין לצדקה [וראה קצוה"ח סרס"ד סק"ד. נתה"מ ספ"א סק"ב. וראה גם בהנסמן בשערים מצויינים בהלכה עמ"ס ב"מ (עה, ב ד"ה השוכר)]. ועד"ז כ' הצ"צ שם סק"ז בבי' הא דקיי"ל (שו"ע חו"מ סקכ"ה ס"ה) דבפיך זו צדקה ל"ש אלא באין לו מאתים זוז, אף שבזה"ז יכול ליטול עד שיהי' לו קרן כדי שיתפרנס הוא ב"ב בריוח (שו"ע יו"ד סרנ"ג ס"ב בשם י"א. וסיים: ודברים של טעם הם), מ"מ שיהי' חשוב נדר, אין דעת בני אדם להחשיב עני אא"כ אין לו מאתים זוז. ולא חשב ליתן לו לשם נדר דצדקה כלל כ"א למתנה ודורון בעלמא.

אמנם בשו"ע אדה"ז הל' מכירה ומתנה ס"א כ' הלשון "**סרך** [או סמך – כ"ה באו"ח סקנ"ו ס"ב] מצוה", ושבכל כה"ג בגמר בלבו לחוד מיחייב. וצ"ע. לאידך ממש"כ שם דבגמר לעשות טובה לחבירו יש ליר"ש לקיים מחשבתו מדין ודובר אמת בלבבו, אף שבלא"ה מצוה היא מצד גמ"ח [וכן ממה שחילק (שם ס"ד) בין מתנה לעשיר למתנה לעני, אף שבעשיר י"ב חסד לחבירו], מוכח כנ"ל.

ובאמת, שכן מ' להדיא בגמ' (שבועות כה, א) דליכא דין נדר באומר אתן מנה לפלוני עשיר. וכ"כ הרמב"ן בהשגות לסהמ"צ מ"ע צד. ועי' שו"ת חת"ס יו"ד סרמ"ב. ודוחק לומר דהיינו רק במתנה סתם לעשיר, אבל בהלואה לעשיר שצ' ללוות לפי שעה י"ב דין נדר. [אמנם במרדכי מגילה סתתכ"א דבמתנה לפלוני עשיר אם דעתו לנדר הוה נדר. וכבר תמה בזה בקצוה"ח (סרי"ב סק"ה). ובהגהות אמרי ברוך שם ר"ל דס"ל דגמ"ח לעשירים י"ב ג"כ דין נדר. וצ"ע ממש"כ המרדכי עצמו (ב"ב פ"א סתצ"ח) דאומר ליתן מתנה מרובה לעשיר יכול לחזור בו. וי"ל דהתם קאי בשאין דעתו לנדר. וראה במילואים להע' 2. וראה שבילי דוד יו"ד סר"ה ש"ך סק"ה].

ועצ"ע הל' **סרך** מצוה. ודוחק גדול לומר דכוונתו בסרך מצוה רק לתרומה (ראה שו"ע אדה"ז סתקכ"ז סק"ב. שו"ע אדה"ז סתנ"ז סי"ח לגבי חלה) וקדשים, וה"ה לתענית, וכן בצדקה, דמהני בהו מח', ולא לכל שאר מצות. ונת' במילואים.

וצע"ק מש"כ בשו"ת התעוררות תשובה ח"ד יו"ד סק"כ ליזהר כשאומר לבקר חבירו וכיו"ב לומר בל"נ כיון דיתכן שי"ב סרך מצוה. וכ"מ קצת בקצור שו"ע סס"ז ס"ד (אמנם גם הוא מיישב שם מנהג העולם שאין נזהרים בזה, ראה במילואים להע' 2 עד"ז). ועי' בשו"ת אג"מ יו"ד ח"א סי' קכז ענף ח דרק במצוה גמורה שייך דין נדר, אבל **בהידור** מצוה (גם בשוא"ת, עיי"ש) ודאי ל"ש דין נדר ע"י אמירה גרידא. [אבל ראה בריש הע' הקודמת. ובשו"ת החת"ס יו"ד סרכ"ב, דמחמירים להתיר הסכמה בלב בכ"ד שי"ב **נדנוד** מצוה כעין חסידות ופרישות, ראה לעיל הע' 26, ולקמן במילואים להע' 33. וגם בנדון דהאג"מ (ההידור לשחוט בב' שוחטים), ראה בשו"ת שאילת משה רוזין יו"ד ס"א שג"ד בכלל נדר. וראה שו"ת לבוש מרדכי יו"ד סי"ג].

[31] וגם אם הוציא בשפתיו, כל שלא אמר להדיא בל' **שבועה**, לית לן בה. ובאמר בל' נדר, לכאו' ל"ש לדון בזה מדין נדר בל' שבועה (ראה שו"ע יו"ד סוסי' רו), כיון דל"ש נדר בקו"ע (וכ"כ בשו"ת דברי יוסף אירגאס שבמילואים להע' 33, ובנושא זה גופא, בתשו' הרש"י זוין הנז' בהע' הנ"ל. וראה חדרי דעה יו"ד סרי"ט (בהשגתו על הש"ך שם סק"א). שו"ת ברכת חיים סכ"ה סק"ד. **ועוד**. אבל כ"נ מד' הש"ך הנ"ל. וראה גם בי' הגר"א שם סקי"ח וכן בסרי"ג סק"ז דכל אעשה דבר פלוני (גם שלא בדבר מצוה) הוא נדר בל' שבועה. וכ"מ בחי' ר"א מן ההר נדרים ח, א ד"ה נדר. וכ"ה בקצוה"ח סרי"ב סק"ה. וכ"מ גם בל' השו"ע הנ"ל. וראה גם שו"ת דברי יציב ח"ג סק"כ סק"ג. שו"ת אג"מ יו"ד ח"ב סקכ"ז ענף ב. ולכאו' כ"ה להדעות דנדר בל' שבועה הוא יד לשבועה ולא לנדר (כ"ה בר"ן שבועות ט, ב בדפי הרי"ף. שו"ת חת"ס יו"ד סר"כ. פמ"ג בא"א סתק"ע סק"ב. וראה שו"ת יגל יעקב יו"ד ספ"ז)). אבל, בלא"ה, בשו"ע שם כ' דהאידנא אין להקל שלא ינהגו ק"ר. וזה שייך גם בכה"ג. ואולי גם בזה יתכן מש"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"א סקכ"ב. ח"ו סי' ב'רמד. ועוד) דבזמנינו שבלשון בנ"א אין מדקדקין בכ"ז, הוי נדר מדינא.

אמנם, בלא הוציא בשפתיו ורק שנהג כן, לכאו' אין בזה דין נדר כלל. דהנה לעיל הע' 29 נת' שרש השקו"ט במנהגי מצוה אי י"ב דין נדר. וכנראה הסכמת כמה מהאחרונים להחמיר. אמנם, עד כאן לא שמענו אלא במנהגי מצוה, שהחמירו בהן אטו נדרי מצוה, אבל בהנהגה טובה שבקו"ע שאי"ב משום מצוה, אין כאן גדר נדר כלל, ומנין לנו להחמיר בזה.

ואף שמצינו דשקו"ט האחרונים בנשים שקיבלו להתפלל ערבית (פמ"ג בפתיחה כוללת בפתיחה להל' תפלה בסופה) ולשמוע שופר (בא"ח שנה א' פ' נצבים סי"ח. שו"ת שלמת חיים ספ"ח. **ועוד**. וראה בשו"ת שערי דעה תנינא סרל"ז שנסתפק בזה. ולהעיר ממג"א סתפ"ט סק"א ושו"ע אדה"ז שם ס"ב לענין ספה"ע דשוינהו כחובה. וד"ז הוא גם בשאר מצות שהזמ"ג, ראה מהרי"ל ריש הל' שופר (לענין שופר "שמכניסין א"ע לחיוב והואיל שמחייבין א"ע וכו' [ובקצת נוסחאות נוסף: נכון שיזהרו בעצמן שלא לבטל המצוה]") שו"ת רעק"א קמא סי' א בהשמטות (בנוגע לרוב מצות שהזמ"ג כגון שופר סוכה לולב וקידוש היום). וראה שו"ת בשמים ראש ספ"ט (לענין מוסף). ואולי ז"כ הנזירות שמשון (שם סתפ"ט) והמנ"ח מצוה שו שהקשו על המג"א. וראה שד"ח כללים מערכת המ"ם כלל קלו. ואכ"מ) – אין להוכיח לענינו, דג"ז בכלל קבלה לקיים מצוה, וע"ד אשכים ואשנה, דגם בזה יש גדר מצוה, וכ"כ בשו"ת ובחרת בחיים להגרש"ק סנ"א. והרי מקבלת שכר כאינו מצווה ועושה, ומברכת ע"ז לשי' ר"ת (וכבר העירו מד' הראב"ד בפי' לספרא ויקרא רפ"ב "שכך נתנה התורה לאנשים חובה ולנשים רשות והנשים דומיא דאנשים לכל מ"ע שהז"ג", וכתבו לבאר דלא נפטרו אלא מחיוב המצוה ולא מ**קיום** המצוה. וראה שו"ת הצ"צ או"ח ס"ג). וראה במילואים בארוכה.

ואף גם אי נימא שי"ב דין נדר, בדבר שי"ב עכ"פ גדר פרישות וחסידות[32], עדיין צריכין אנו למודעי, בכל שאר הנהגה טובה והידור בקו"ע[33]. ועכ"פ, מ"מ מי שנוהג כדעת המחמירים באופן קיום מצוה, מהיכא תיתי שי"ב דין נדר כלל, דלהמקילים, ה"ז דבר הרשות,

---

ומצאתי און לי **בכמה** אחרונים שכ' כדברינו, דבמנהג טוב בקו"ע ל"ש דין נדר בדבר שאינו מ"ע, ונעלמו דבריהם מכמה מהמלקטים האחרונים, ומחמת האריכות העתקנו דבריהם במילואים לכאן.

והעירני ח"א, דל' הכותרת שבשו"ע "לעבור על המנהג צ' התרה" מורה שכ"ה בכל מנהג. אמנם, נוסף לזה שעיקר דיוק הנ"ל אינו מוכרח, ושפיר י"ל דהוא כלל ולאחריו הוא פרטו של ראשון – עוד זאת, דלא ברירא לן מילתא שהכותרות נכתבו ע"י המחבר. ואף שכ"מ מד' הש"ך בחו"מ סשפ"ו סק"ד. וכ"כ בהקדמת הסמ"ע (נד' בתחילת שו"ע חו"מ) שכ' המחבר בראש כל סימן ציון במה הסימן מדבר. אמנם בשו"ת שמש צדקה או"ח סכ"ג הביא ששמע ממהר"ש אבוהב שקבלה היתה בידו (לגבי הכותרת לאו"ח סתר"ב) שאינם ממרן הב"י בעצמו אלא דברי מסדרי הסימנים והמפתחות. [ומלשונו "מסדרי הסימנים והמפתחות" בל' רבים, מוכח שכ"ה **בכל** הכותרות. ודלא כמו שר"ל קצת ממחברי זמנינו בקובץ זכור לאברהם תש"ס ע' קיא ואילך. גם בפתיחה לשו"ת נחלת לוי (אבן יולי) ח"ב אות א האריך בזה, ותמיהני שלא שם לב לל' הראי"ש גראצייאני (בן דורו של מהר"ש אבוהב) בס' איש נר (נמצא בכת"י), שהעתיק הו"ע שם, "תלמיד א' (ש)כתב כן כשהיה מסייע לרב הנ"ל לכתוב כללי דיני ספר ש"ע זה **על כל סי' וסי'**"]. ובפרט למש"כ מהר"ש אבוהב בעצמו בשו"ת דבר שמואל סרנ"ה שהב"י מסר לתלמידיו כתיבת קיצור ספרו הגדול בית יוסף ולכן נמשכו קצת השינויים בדעות (וחלק עליו בשה"ג להחיד"א אות ש. וראה בשו"ת נחלת לוי שם בפתיחה אות א). ואכ"מ עוד.

[32] ראה בש"ך יו"ד סרי"ד סק"א דמפרש "נהגו בהן איסור דהיינו מחמת סייג וגדר ופרישות", מ' הא לא"ה (אפי' בשוא"ת) לא. וראה בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"א סקע"ו שכ' מה"ט להקל שלא להצריך התרה למנהג שלא ללבוש בגד חדש בימי הספירה (ודלא כתוספת חיים על החיי"א כלל קלא סי"א), דאי"ז מנהג משום פרישות.

ועפ"ז אולי יש לבאר מש"כ הפוסקים (שו"ע אדה"ז סתרי"ט סט"ז) להצריך התרה למי שנהג לעמוד ביו"כ, אף שהוא מנהג בקו"ע, דג"ז משום פרישות וחסידות (ועיקר טעם המנהג כדי להיות דוגמת המלאכים – שם סי"ז), וזהו בנוסף לכך שי"ל שבנדו"ז ה"ה מנהג טוב בשוא"ת, היינו העדר הישיבה. ובהיותי בזה, ילה"ע אמש"כ בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ב או"ח סכ"ו ד"ה שו"ר), שהמנהג לעמוד בפני אה"ק פתוח הו"ל כנדר (וראה וילקט יוסף יוסף שנה ה סל"ג), דלכאו' קשיא דידי' אדידי', אא"כ נאמר כנ"ל.

והנה בשו"ת חות יאיר סקפ"א החמיר גבי באשה שנהגה לטבול ב"פ. אבל דבריו ברור מללו, שעשתה כן **לתוספת טהרה או לתשובה**, עיי"ש בגוף התשו' (ובשיעורי שה"ל סי' ר ס"א סק"ו ד"ה והנוהגת כנראה לא ראה ד' החו"י בפנים). וכן יל"פ במש"כ שם בסקכ"ו בתו"ד לגבי טבילה בע"ש והשכמה קודם אור הבוקר. ומהרצאת דבריו שם נ' דהני בכלל נדרי פרישות הן, עיי"ש. ולהעיר, שאין הכרח שנתכוון להצריך התרה בכיו"ב, דלא הזכירם כ"א ע"ד ההפלגה, עיי"ש.

זאת ועוד, והוא העיקר אצלנו, דהתם קאי בחיוב הבנים להתנהג במנהגי אבותיהם, משום אל תטוש, ובדין דאל תטוש לא שנא לן מנהג פרישות או מנהג שבקו"ע, דסו"ס בכלל אל תטוש תורת אמך הוא. וכדמוכח **בכמה דוכתי** רבו מספור, דשקו"ט בשינוי מנהגים שבקו"ע (כנוסח התפלה וכיו"ב) משום אל תטוש (וכ"ה בין השיטין בשו"ת תפארת צב"י ח"ב הל' נדה סי"א סק"א דגם בקו"ע שייך אל תטוש. והוא דלא כשו"ת חת"ס שבמילואים להע' 31. וראה שו"ת אבנ"ז ח"ב או"ח סתכ"ח. אמנם, גם להחת"ס נ' ברור מדבריו, דלדידן דמברכינן אהלל בר"ח שייך שפיר אל תטוש גם בקו"ע). ואף גם מש"כ בשו"ת מהרשד"ם (שבהע' 33) דבדבר שאי"ב נדנוד עבירה והרחקת איסור לית בי' משום אל תטוש – מסתבר לומר שמודה בגוף הענין דשייך אל תטוש בקום ועשה, אבל רק בדבר של הרחקת עבירה או סייג למצוה. וק"ל.

ועד"ז במש"כ בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ז ס"נ לענין מי שקיבל עליו מנהג פרישות שלא יעברו ג' ימים בלא טבילת מקוה, עיי"ש שהדגיש כמ"פ בהמשך התשו', שהוא מנהג פרישות, וגם י"ל, אם כי בדוחק גדול, דאי"ז מנהג בקו"ע שיטבול במקוה, כ"א בשוא"ת **שלא יעברו ג' ימים** בלא טבילה, כלשונו. ועכ"פ, איך שלא יהי' כוונתו, הסכמת האחרונים דבסתם הנהגות טובות בקו"ע, א"צ התרה, כנ"ל בהע' הקודמת. ודלא כמ"ש בשו"ת מקדש ישראל הרפנס (בין המצרים סקס"ג) בפשיטות דבטבילה בכ"י יש דין נדר. ויעויין בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ג סקע"ה שדן במי שנדר **להדיא** (**בשוא"ת**) שלא להתפלל ללא טבילה (ומדבריו מוכח דקאי בטבילה בכ"י ולא בטבי"ע, עיי"ש בד"ה ובעיקר), ובתו"ד (בד"ה ובודאי) כ' לדון דברגיל כן לחוד ללא נדר אפשר להתירו ללא התרה, דהוי מילתא יתירתא.

[אמנם, ראיתי למי שכ' (הליכות שלמה מועדים ח"ב פי"ד הע' 64) שבטבילה בע"ש י"ב משום נדר להרגיל בה (וראה גם שו"ת שה"ל ח"ד סל"א סק"ב), ושמה"ט ה"ז דוחה איסור רחיצה בתשעת הימים, דלא עדיף תקנת חז"ל למנוע רחיצה מהחיוב שלא לבטל מנהג של מצוה. ואף דלפ"ז לא אלימא הא מהא, ומאי חזית לבטל איסור רחיצה – נ' מדבריו דכיון דהי מינייהו מפקת, הרשות בידו איך שירצה. ולדידי צע"ג, דאם הי' האמת כדבריו שמניעת רחיצה היא תקנת חז"ל, בודאי עדיפא תקנת חז"ל שנתפשטה בכל ישראל. אולם באמת אין כאן שום תקנת חז"ל לאסור רחיצה, והוא רק ממנהגא. וכנראה תלמיד טועה כתבו לכהנ"ל. וראה בשו"ע אדה"ז סרצ"ו בקו"א סק"ב שכ' דדוחק לתלות איסור גמור מדינא (שתי' לפני הבדלה) בזה שאינו רגיל וזהיר בדבר כל השנה (בכוס של ברכה), ורחיצה בע"ש חזון (שתלוי ברגילותו) שאני מכמה טעמים. ולא פי' כוונתו. ובפשוטו יראה דגם ממנהגא לית בי' שום איסור, דאי"ז רחיצה של תענוג, ומ"מ משום חומרא בעלמא לא הקלו למי שאינו רגיל בה. וכדאי הוא בית אלקינו, שלא יגרע אבילות חורבן בית מקדשנו משאר סיבות שמבטלה לפעמים. ובסגנון אחר, דברגיל בה הו"ל כעין רחיצה של מצוה לדידי' ולא רחיצת תענוג, ולא החמירו בכה"ג. וראה בהערות ובי' לשם מה שפי' בזה עוד. [ולהעיר שמצינו כה"ג בכ"מ שהקלו רק למי שרגיל וזהיר במצוה, מטעמים שונים – ראה בה"ל סנ"ח ד"ה ומצוה לענין תפלה כותיקין במקום תפלה בציבור (וראה במילואים להע' 33 שי"א שהוא מדין נדר). אבל ראה בברית הלוי השלם ע' קעו שחלק עליו מכמה טעמי. וכה"ג בחי' הצ"צ ברכות רפ"א לענין ערבית בזמנה במקום תפלה בציבור (וראה שעה"צ סרל"ה סקי"ז). וראה בפי' הריב"ן מכות כד, א ד"ה כגון, שמדקדקין יותר למי שרגיל במצוה (הובא בשו"ת משיב דבר ח"ב סע"ג, ושם מפרש מדיני נדר)]].

[33] דוגמא לדבר: הנוהג לאכול בשר בכל מוצ"ש לסעודת מלוה מלכה. ואכן בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ד חש להצריכו התרה. ולכאו' סותר למש"כ בשמו במילואים שבהע' 31. וכעי"ז בשו"ת שאלת שלמה ח"ב ס"נ שבשר בסעודת ח"ק שלאחר התענית הי' אצל מהרי"ל דיסקין כנדר לדבר מצוה [ועד כדי כך] שאין לו התרה. ולדברינו צ"ע בזה. והכי נימא, דכל הנוהג בכל מיני מנהגים שונים, כמנהגי סימנא מילתא וכיו"ב, דבעי התרה, אתמהה (ובשו"ת מעשה נסים ח"ה ס"מ שגה ברואה בזה). וראה בשו"ת משנ"ה ח"ו סנ"ט לענין ההידור לקדש ולהבדיל בעצמו, דמש"כ בסרי"ד דלעבור על המנהג צ' התרה הוא רק במנהגי סייג ופרישות. והוא כדברינו. אלא שבהנ"ל וכיו"ב יש ליישב מטעם אחר, דהוי בכלל מילתא יתירתא, וא"כ בלא"ה א"צ התרה.אלא שי"א דעדיף משום מצוה בו .אבל לא קייל"ן הכי – ראה תוס"ש סרע"ג סק"י [וכן בההידור לקדש על היין בסעודה ג' ע"פ קבלה (ס' תקוני שבת), דהוי מילתא יתירתא, ודלא כשו"ת שמ"ש ומגן ח"א או"ח סס"ה (מכת"י דודו מגן דוד משאש) שחושש להצריך התרה (אלא שהתיר משום מנהג טעות לפי שדעת כמה מקובלים אינו כן). אלא, שבזה אפ"ל שכ"ה לכמה דעות מעיקר הדין (ראה ב"י או"ח סרצ"א ד"ה וכתב שהמקדש לא הפסיד ויכול לומר כהרמב"ם אני נוהג)].

וסברא זו דמילתא יתירתא כתבה הפר"ח (או"ח סתצ"ו בדין הא') לענין מנהגי **פרישות**. והארכנו בזה במק"א. וכ"ה בשו"ת דברי יוסף אירגאס סמ"ה דל"ש מנהג כ"א כשיש כבר איסור והוא רוצה יותר אבל כשאין כלל סרך איסור מהתורה או מדרבנן אין שייך בזה מנהג. וכש"כ במנהגים שבקו"ע. וכ"ה בקונט' המנהגים שבשו"ת שאילת דוד ח"א כ' נמי, שכל המנהגים (דיחיד, או של ציבור) שאנו חוששין להם הוא באופן שי"ב איזה גדר וסרך מצוה, אבל כשאין בו סרך מצוה כלל, איך יחול מנהגו כ"ז שלא נדר בפי'. ובערוה"ש יו"ד סרי"ד סכ"ג כ' מטעם אחר דלא מצינו שעניני אכילה ושתי' ועמידה בתפלות שונות וכיו"ב יהיו בגדר מנהג. וצ"ע כוונתו, אא"כ הפי' כנ"ל. [ובגוף דבריו לענין עמידה בתפלות שונות, הנה בשו"ת משפטי צדק (להר"ש גרמיזאן, נפ' בשנת ה'תל"ה לערך) ס"ע, כ' דלא כוותי'].

ולכאו' כבר קדמם בשו"ת מהרשד"ם או"ח סל"ה (לגבי מנהגי ציבור) ד"לא מצאנו ולא ראינו שאין לשנות מנהגי אבותינו כ"א בדבר שי"ב נדנוד איסור וכו', אבל בכה"ג [שינוי נוסח התפלה] דליכא צד איסור כלל ועיקר או הרחקת עבירה פשיטא דל"ש בי' משום אל תטוש" (ופסק כוותי' באג"ק אדה"ז ספ"א. ודלא כשו"ת שו"מ תליתאי ח"א סרמ"ז). וגם להפוסקים (מג"א סי' סח (ובשו"ע אדה"ז שם ס"ב) ע"פ הירו' עירובין פ"ג ה"ט) שאין לשנות נוסח התפלה, אי"ז

ולהמחמירים אין כאן שום קבלה, דהרי מצ"ע מחוייב בדבר[34]. ושאני חומרא בשוא"ת, דלכו"ע (גם למקילים) י"ב משום פרישות עכ"פ, בבחי' "ישראל קדושים נהגו בו איסור" (כמוגרמתא דרב ושמואל, שבחולין יח, ב. והא דאייתרא שבפסחים נא, א וחולין נ, א. ועוד כיו"ב).

וממילא, אא"פ לדון בזה כ"א מדין אחר, מדין קיבל דעת המחמירים. ובד"ז יש קולא וחומרא, קולא דגדר קיבל דעת המחמיר שייך רק במכריע **לגמרי** כשיטתו[35], ומשא"כ בדין נדר כל שקיבל עליו לפרוש ה"ה כנדר, וחומרא דל"מ התרה.

מוכרח שהוא מדין מנהג מטעם נדר, כ"א מצד כבוד אבותיו וכבוד הראשונים נוחי נפש. וכיו"ב. [וכדמוכח מזה שאדה"ז הביא ד' מהרשד"ם הנ"ל, אף שפסק בשו"ע כד' הפוסקים הנ"ל (אבל בהגהות החת"ס עה"ג בשו"ע שם ר"ל דמילי סתראי נינהו. ויש ליישב. ואכ"מ)]. ודלא כמ"ש בס' תשובות מנחם פרוזניק או"ח ס"א ואילך (וא"ידי דחביבא לי' חזר ושנאו בהמאסף גליון ט"ו ע' עב, ומשולש בתורה מציון שנה ח חוברת ג-ד סט"ו) דהמשנה מנוסח התפלה שרגיל להתפלל בו להתפלל בנוסח אנשי המקום (במקום שאי"ב משום מחלוקת) צ' התרה לנדרו. ולית מאן דחש להא מילתא.

אלא שמצאנו גם ראינו בכ"מ באחרונים, דמתוך דבריהם ניכר שלא שמיע להו כלומר לא ס"ל מהך סברא דבהנהגות טובות בקו"ע ליכא דין נדר. וראה במילואים עד"ז.

[34] כלומר, דבלא"ה חייב בזה, ול"ש בזה נדר לדבר מצוה, דמושבע ועומד הוא (ראה פי' הרא"ש ד"ה והלא – נדרים ח, א). ורק שמותר לעשות כן לזרוזי נפשי'. [ותלוי בפלוגתא (ראה בארוכה בהנלקט והשקו"ט באפיקי ים ח"א סל"ו אות א) אי שייך בל יחל (או עכ"פ איסורא בעלמא) בשבועה דלזרוזי נפשי']. אלא, שלשי' הר"ן שהוא מדין קבלה למצוה (ולא בדין נדר, ראה לעיל הע' 25), י"ל דזה שייך גם במושבע ועומד (ראה במילואים להע' 33). ועצ"ע. ומ"מ, פשוט שאין דין קבלה לדבר מצוה מחייבו יותר ממה שחייב בלא"ה מצד גוף המצוה.

ויומתק להנת"ל במילואים להע' 28, דגדר מנהג טוב הוא ע"ד שויא אנפשי' חד"א. וראה בשו"ת בית שערים יו"ד ח"א סי' ר, דבפלוגתת הפוסקים ל"ש דין שויא אנפשי' וגדר נדר כלל, דממנ"פ באם הלכה כד' המקילים, ואיהו לא אסיק אדעתי' כן, ה"ז נדר בטעות, ואם הלכה כד' המחמירים ל"ש נדר בדבר שמצ"ע אסור (עיי"ש). [ואיהו קאמר גם במחלוקת שבשוא"ת. ולייישב דבריו מהמפורש בכ"מ (ראה לעיל הע' 21. וכן בפת עכו"ם דלעיל הע' 19) גדר נדר בחומרות שבמחלוקת הפוסקים, ואדרבה דחמיר טפי מסתם נדר, ודלא כוותי' – אפ"ל בדוחק, דגם לדבריו שייך שפיר דין נדר, ביודע שהלכה לקולא ומ"מ מחמיר ע"ע בדרך פרישות דוקא, וד"ז ל"ש בדברים שאי"ב משום פרישות כבנדו"ד. וק"ל].

ומזה יש להעיר עמ"ש בכמה אחרונים בפשי' שבהנחת תדר"ת יש גדר נדר (ראה שו"ת מנח"י ח"ג סקמ"ד דצ"ל בל"נ בהנחת תדר"ת. ועייג"כ שו"ת אג"מ או"ח ח"ד ס"ט בתחילתו. וראה בס' חבש פאר פי"ג וי"ד. שו"ת מהרש"ג ח"ב סקט"ו. שו"ת קול יהודא ס"ה. באר דוד פרנקל ס"א ד"ה ועוד. משמרת שלום ס"ו סק"ו. תורת חיים פעסט סל"ח סק"ח. שו"ת שה"ל ח"ט סט"ו. בית הלל חוברת כ ע' כג. ועוד). וצ"ע דממנ"נ לדעת רש"י אי"ז בכלל נדרי מצוה, ולר"ת הרי מחוייב בזה מעיקר הדין, וא"צ לדין נדר. וכסברא זו לענין תדר"ת, ראה בא"א מבוטשאטש (סל"ד ד"ה כתבתי) במה שאי"ב משום לא תתגודדו (יעו"ש).

ואכן בא"א מבוטשאטש (או"ח סל"א ד"ה חוה"מ פסח) אף שספוקי מספקא לי' ומצדד לכאן ולכאן, מסיים ד"מזה הכרעה שאין בזה נדר כלל לא קבלה בלב". וכ"ה גם בסל"ד ד"ה עוד מצאתי. [אלא שטעמו שייך יותר לדין דקיבל כדעת האוסרים]. ובמקו"א (סכ"ה ד"ה ומש"כ המג"א) כ' להקל שאינו נדר מטעם ס"ס דספק אי חייב להניחן בכ"י.

ואולי כוונת (**מקצת**) האחרונים הנ"ל לדין קיבל כדעה ההיא דחמור מדין נדר, ול"מ התרה. וג"ז צ"ב דפשוט דאי"ז קבלה והכרעה כר"ת, מדלא מברכינן עלה, ועוד כיו"ב (ראה בשו"ת מהרש"ג הנ"ל). או יאמר, שהאחרונים הנ"ל קאי בדעת האריז"ל ששניהם אמת (ראה בשו"ת מנח"י שם לגבי צאצאי הרה"צ מקאמארנא דס"ל ששניהם אמת). ועצ"ע. [ולהעיר על דבר פלא, שב**רובם ככולם** דהמכתבים בסידרת אגרות קודש לענין תדר"ת, יצא מגדרו ושלא כדרכו לא הזכיר כלל בל"נ, אם כי זהיר בה טפי במכ' הנ"ל באמירת (כתיבת) בל"נ בכ"ד (והרי לכתחילה יש ליזהר לומר בל"נ גם בדבר הרשות)].

וצע"ק במחה"ש סרע"ב סק"ט (בפי' ד' הב"ח) דמנהג הגאונים מהרש"ל ומהר"ר שכנא לברך על משקין לפני הסעודה כדי לפטור משקין שבתוך הסעודה (לכו"ע), הי' אצלם כמו נדר שאא"פ לשנותו, ומה"ט הוכרחו לקדש בשבת שחרית על שכר, עיי"ש. ולכאו' איזה נדר שייך בזה. ואולי שיגרא דלישנא נקט, ואין כוונתו לדין נדר ממש.

[35] להעיר מחיי"א כלל קכז ס"י דאם לאו בר הכי הוא להכריע רק שסבר שהוא חסידות להחמיר מהני התרה. ויסוד חילוק זה נמצא כבר בפי' הנק' מגיד משנה (לר"י כלץ) להל' שחיטה פי"א ה"ז [ואינו מבעל המ"מ – ראה שו"ת אבקת רוכל סר"ז. משפט וצדקה ביעקב ח"ב סקפ"ג. ועוד]. ובשו"ת ד"ח ח"ב יו"ד סל"ט מחלק ג"כ בין הנוהג משום חומרא להנוהג לאיסור משום קבלת דעת האוסרים. ועד"ז בשו"ת אבני צדק יו"ד סצ"א דבאופן שא"י בוודאות שאסור ומחמיר מצד הספק ודאי דמהני התרה (אלא שלא דן מצד דין קיבל כדעת האוסרים, כ"א מצד שי' הרשב"א דבסייג ל"מ התרה. וראה לעיל במילואים להע' 14, שקרובים דיניהם זל"ז). וכה"ג מצינו בכמה פוסקים אחרונים דבדבר שנהג מצד חומרא לית בי' משום קיבל כדעה ההיא. [וראה במ"מ וציונים שבדע"ת למהרש"ם יו"ד סכ"ג סק"ה, בענין קבלה שהיא רק מחומרא, אבל לא נחית לשקו"ט הנ"ל].

ועפ"ז כ' בשו"ת אג"מ או"ח ח"ב ספ"ג דל"ש ד"ז דקיבל כדעה ההיא אלא במנהג מקום מסויים, ולא ביחיד שנהג להחמיר (וכעי"ז כ' בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ג סקס"ה ע"פ מחה"ש סתקל"ד סק"ה. וראה שו"ת שם משמעון יו"ד ס"ד ד"ה ומה שהי'. ובשו"ת מהרש"ג ח"ב סקט"ו ספוקי מספקא לי').

ואם כי **בכ"מ** מוכח להדיא שגם במנהג היחיד שייך לומר שקיבל כדעה ההיא (ראה בהע' י בשו"ת אפרקסתא דעניא הנ"ל. ובס' טל אמרתי (דואר) כלל ח (בבי' סק"ח) ה"ר לד"ז מכ"מ. ויש להוסיף שכ"מ בד' הפלתי דלעיל הע' 20. וראה גם עיקרי הד"ט או"ח סכ"ז אות ב. שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי"ב. שו"ת בית ישראל (עדעלין) ח"ב יו"ד סמ"ט. ועוד), נ"ל דלאו כל אנפין שוין ולא כל המקומות והאנשים שוין בד"ז, והכל לפי מה שהוא אדם (ראה בשו"ת יגל יעקב יו"ד סי' ט לחלק בין הוא ואביו ת"ח ונהגו כן מכח שיטת הפוסקים לנהגו כן רק משום שראו אחרים עושים. ובבאר דוד פרנקל סל"א דל"ש לומר קיבל כדעת האוסר כשאין לו דעת מכרעת וא"י להביא ראי'. ובשו"ת בית ישראל הנ"ל דסתם המון עם א"י דעת האוסרים ומי הם רק קיבלו סתם מחמת שראו כן אצל היראים. וראה ג"כ שו"ת חתן סופר ס"ג דכשמחמיר כן רק מפני שרוצה לצאת ידי כל השיטות כיראי ה' מהני התרה. ומש"כ בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סרמ"ט בשם החת"ס שעבד עובדא להחמיר ביחיד – ודאי ידע בההוא גברא דגברא רבה הוא).

ומכ"ז צל"ע מש"כ קצת מהאחרונים בכמה אופנים דל"מ התרה במנהג היחיד משום קיבל כדעת האוסרים, דפשוט שלאו כו"ע דינא גמירי לקבל באמת דעת האוסרים להלכה מכח סברתם. ורק במנהג שנהגו הציבור כולו ע"פ הוראת בי"ד וכיו"ב, או במנהג שנהגו אבותיו, ואינהו ידעי בשותא דרבנן, שייך שפיר כי האי מילתא. ובמילואים באו כמה דוגמאות לדבר.

אולם, לאידך, פשוט הדבר שגם כשלא הכריע היחיד בראיות ברורות דהוי בכלל קיבל דעת האוסרים, דאטו ברשיעי עסקינן שאף שהכריע לאיסור ירצה להתנהג בהיתר, ואנן אסרינן לי' רק מכח הכרעתו הקודמת. ואת"ל, דמיירי ביחיד שחזר בו מהכרעתו מכח ראיות חדשות, הא בורכא דודאי שמותר לו לחזור בו בזקנותו ממש"א בילדותו (וכמפורש בשו"ת לבושי מרדכי ח"א או"ח סצ"ו. וגם במ"מ הנ"ל כ' בשם "הרב הגדול בעל הכללים" (ראה הקדמה לחי' תלמיד הרשב"א עמ"ס ב"מ. ובנדו"ד נ' ברור דאזיל בשי' רבו הרשב"א בנדר הנע' לסייג, עיי"ש), דכל עת שירצו לחזור ולסבור כדעת המתירין הרשות בידם. ולהעיר מהשקו"ט במנהגי אבילות בימי ספה"ע אי יכול לחזור ממנהגו ולקבל מנהג אחר, ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"א סקנ"ט. שם ח"ב סצ"ה. וצ"ע בדעת החת"ס בשו"ת או"ח סקמ"ב. וגם בזמן ערבית, נ' דיכול לחזור ממנהגו ולקבל כשי' ר"י, וכ"כ בשו"ת להורות נתן ח"ב יו"ד סע"ח סקט"ו ואילך. וראה ישראל והזמנים ח"א סט"ו ספ"א). ובהכרח, שבקיבל עליו דעת האוסרים סתמא איירינן .

וע"פ כל הדברים האלה נ' פשוט, דל"ש לומר שקיבל כדעת האוסרים אלא באופן שהי' בדעתו לנהוג כן לעולם והתחיל לנהוג כן, אבל ברגיל לנהוג כן, דהיינו שנהג כן ג"פ בסתמא, אא"פ לומר שהכריע כדעה זו, שהרי אם לא הי' אפי' בדעתו לנהוג כן לעולם, כש"כ שאא"פ לומר שהכריע כן. וז"פ.

וצע"ק מש"כ בערוה"ש שבהע' 24 שלא להחמיר בעשי"ת בדברים השנויים במחלוקת, דאל"כ לא יוכל לחזור למנהגו הראשון כיון שכבר קיבל כדעה ההיא. ולכאו' בזה פשוט שאי"ז קבלה והכרעה, שהרי לא נהג כן אלא בעשי"ת משום קדושה וטהרה. וכנראה ז"כ הב"י או"ח סתר"ג שם בהשגתו על התשב"ץ.

פירות הנושרין בעז"ה:

א) כמה סוגים בנדרים: נדרי הקדש, נדרי פרישות, נדרי צדקה, נדרי תענית, ולכמה ראשונים – גם נדרי מצוה.

ב) כמה אופני נדר: נדר להדיא בל' נדר, אומר שיעשה כן, גמר בלבו. וכמה סוגים במנהג טוב הדומים לנדרים: בדעתו לנהוג לעולם ונהג כבר פ"א, נהג ג"פ אף שלא הי' בדעתו לנהוג לעולם.

ג) בנדרים – הנה בנדרי הקדש, צדקה ותענית קיי"ל למעשה דגמר בלבו נמי מיקרי נדר.

בנדרי **מצוה** נחלקו הפוסקים אי צ' לומר בפיו או דסגי בגמר בלבו. וכנראה, רוב האחרונים נקטו למעשה דגם בגמר בלבו ה"ז נדר.

אמנם, בנדרי **פרישות** קיי"ל שצריך **שיאמר** בלשון נדר (אף שיש חולקין גם בזה, וס"ל דבכל נדרים סגי בגמר בלבו).

בכל הנ"ל מועילה אמירת בל"נ בתחילת הנהגתו. [אלא, שיש שהחמירו לכתחלה שלא תועיל אמירת בל"נ במקום שהוא סייג לאיסור, או סייג לדבר מצוה שלא תתבטל].

לגבי מסירת מודעא אין לסמוך ע"ז רק בצורך גדול, וי"א שאינו מועיל כי אם בזכר תנאי המודעא בשעת הנדר, ויש לחוש לדבריהם.

ד) במנהג טוב – מפורש בפוסקים דבמנהגי **פרישות** עובר בבל יחל מדרבנן **בדעתו** לנהוג בפרישות מסויימת לעולם, אף שלא **גמר** בלבו לגמרי, כל שהתחיל כבר לנהוג פ"א. ובשו"ע איתא, דבאופן זה צ' שיאמר גם בלי נדר וגם שלא ינהוג כן לעולם.

ומה"ט מובן שלכו"ע לא יועיל בזה לסמוך על מסירת מודעא לחוד, מבלי שיאמר שאין בדעתו לנהוג כן לעולם.

ה) כמו כן, במנהגי **פרישות** שנהג **ג"פ** ולא אמר בל"נ, אף שלא הי' בדעתו לנהוג לעולם, עובר ג"כ בבל יחל מדרבנן [אבל לא נזכר באופן זה שצ' שיאמר גם שלא ינהוג לעולם].

לענין מסירת מודעא, אולי יש מקום להקל.

ו) לענין מנהגי **מצוה**, מוכח בפוסקים דבדעתו לנהוג בדבר מצוה לעולם, אפי' לא גמר בלבו לגמרי, כל שהתחיל כבר לנהוג פ"א, יש בו משום בל יחל דרבנן.

אבל י"ל דבזה מהני אמירת בל"נ לחוד. לענין מסירת מודעא אולי יש מקום להקל.

ז) בכ"מ **משמע** בנוגע למנהגי מצוה, שאפי' בנהג ג"פ ולא אמר בל"נ, אף שלא הי' בדעתו לנהוג לעולם, עובר בבל יחל מדרבנן.

לענין מסירת מודעא אולי יש מקום להקל.

ח) בדבר שאינו קיום מ"ע ממש, ורק מנהג טוב בקום ועשה, כשאין בו משום פרישות, צ"ע לומר שיש בזה משום בל יחל דרבנן, כשלא הוציא בשפתיו.

ט) במחלוקת הפוסקים בשוא"ת וקיבל כדעת המחמיר, יש בו משום נדר, כיון שיש בו משום פרישות, ומ"מ לא מהני התרה כלל, דהרי קיבל דעת המחמיר.

ולפ"ז אינו מועיל גם לומר בל"נ, וכן מסירת מודעא. [אבל יכול להתנות ע"ז שהוא רק בתורת רשות, ולא בתורת חובה משום דעת המחמירים. ובנוסף לזה צ' שיאמר בל"נ וגם שאין בדעתו לנהוג כן לעולם, מצד דין נדר].

י) במחלוקת הפוסקים באופן קיום מ"ע, לכאו' אין בו משום נדר כלל. ומ"מ, גם בזה כיון שקיבל לנהוג כדעת המחמיר, חייב לנהוג כן, ולא מהני התרה כלל, ואינו מועיל לומר בל"נ, וכן מסירת מודעא. אבל צריך שיתנה שאינו בתורת חובה כ"א בתורת רשות.

יא) בנוהג כדעת המחמירים מחומרא בלבד ולא קיבל דעתם ממש מהני התרה. והכל לפי האדם. בנהג כדעת המחמירים בסתמא ג"פ, פשוט שלא נקרא **קיבל** דעת המחמירים.

יב) ובכ"ז יש להעיר, ממש"כ בקצור שו"ע סס"ז ס"ד (**ובכ"מ**): צריך האדם ליזהר כשהוא אומר שיעשה איזה דבר מצוה שיאמר בלי נדר. וטוב שירגיל האדם את עצמו כן אפילו באמרו לעשות דבר רשות, כדי שלא יכשל חס ושלום בעון נדרים.

מילואים להערות

להערה 26:

הנה לדעת כמה ראשונים, גם בנדרי צדקה ותענית צ' להוציא בשפתיו, ומכ"ש בשאר נדרים, ורק בתרומה וקדשים סגי בגמר בלבו, דהו"ל ב' כתובים שאין מלמדין (ר"י בתוס' ע"ז לד, א). אבל לדידן דקיי"ל שגם בצדקה ותענית סגי בגמר בלבו לחוד, יל"ע בטעמא דהך מילתא.

והנה בב"י יו"ד סרנ"ח הביא ממרדכי בב"ב סי' תצא, ד"אף שאמרו בגמ' (שבועות כו, ב) שאין למדין חולין מקדשים, מ"מ צדקה ה"ה כנדרים ונדבות". וכ"ה באו"ז הל' צדקה סי"ב. ועוד. ומוכח דהוא דין מיוחד בצדקה דוקא. ובט"ז או"ח סתקס"ב סק"ח (ובלבוש שם ועוד) דתענית נמי דמי לקרבן (כמבואר ברא"ש תענית פ"א סט"ז. ועי' בקונט' תורת חסד (ציילברגר) הנספח לשו"ת ושב הכהן (ב"ב, תשמ"ח), שבתענית הוא דין מיוחד ד"קדשו צום", וא"צ לדין נדר).

ומש"כ הרא"ש תענית פ"א סי"ג (בשי' ר"ת, הובא בב"י סתקס"ג. וכ"ה בשבה"ל סדר תעניות סער"ה. ועוד) דמהני גמר בלבו בתענית ד"מסתברא **דכל עניני נדר** ילפינן מהדדי" (וראה ברכ"י סתקס"ב סק"ב) – צ"ע לפרש כפשוטו, וראה ק"נ שם, שבהכרח שכוונתו רק לנדרי תענית (אבל בט"ז שם סק"ח כ' באו"א, שזהו סברת ר"ת, והרא"ש עצמו לא ס"ל כן). וראה גם שו"ת אחיעזר ח"ב סכ"ד סק"ה דהכי מסתבר. [ולהעיר מבי' הגר"א חו"מ שם ד"כל נדר הוי בכלל כל נדיב לב". ולאידך באו"ח סתקס"ב כ' דדוקא בצדקה ותענית. ובע"כ ד"כל" לאו דוקא].

וגם בקבלת תענית, מבואר בראשונים (הובאו, ושקו"ט בדבריהם באריכות, בערוה"ש סתקס"ב ס"ד ואילך. וראה גם שו"ת מנח"י ח"ו סנ"ח סק"ט ואילך), דאפי' קיבל להדיא ל"ה מדין נדר ממש (ובמג"א סתקס"ג סק"א הוכיח שכ"ה גם דעת המחבר בשו"ע. ול' אדה"ז בשו"ע סתר"ח ס"ז "מדין נדר" י"ל דמיירי שקיבל עליו בל' נדר), וכ"ש בגמר בלבו. ועוד זאת בגמר בלבו, דאף דמהני שנחשב כתענית, י"א דא"צ התרה (מקו"ח בקיצור הלכות סתקס"ב ס"ה וס"ו. וכ"כ בערוה"ש חו"מ סרי"ב ס"י. ובס' כל נדרי (שטסמן) פ"ד הע' ס, העמיס כן בל' הב"ח סתקס"ג ד"ה כתב המרדכי, "אם לא נהג כן אפי' פ"א אלא היתה דעתו מתחילה להתענות עשי"ת ואח"כ נתחרט א"צ התרה דמה שהיתה כך דעתו ל"מ קבלה גמורה ואפי' לר"ת א"צ התרה". וכפיה"נ, ר"ל דבגמר בלבו א"מ כ"א בפעם הא' וגם א"צ התרה, אבל בנהג פ"א מועיל גם לשנים הבאות, וצ' התרה (ראה במילואים להע' 29). ול"נ דכוונתו באו"א, שהי' בדעתו אבל לא גמר בלבו ממש (ראה במג"א דלקמן הע' 28, ובמג"א הנ"ל הביא דבריו בשם הב"ח). ומשו"ה א"צ התרה, כלומר שא"מ כלל, כ"א בהתחיל לנהוג כן, עיי"ש).

ועוד ועיקר, דמעיקרא דדינא לא קיי"ל כשי' ר"ת, דנדרי תענית חלים במח', והוא רק לחומרא, עי' בב"ח סתקס"ב ד"ה ולענין הלכה, וברמ"א או"ח סתקנ"ג ס"א, וכ"מ בשו"ע אדה"ז סתר"ח ס"ו בסופו, וכן מוכח במשנ"ב סתקס"ג סק"ג ובשעה"צ שם. וראה גם שו"ת גוו"ר כלל ג סי' א.

[ועדיין צ"ב בדעת אדה"ז בזה, דאי בגמר בלבו ממש, כבר כ' במק"א (כנ"ל בפנים ההע') דמהני בכל סרך מצוה [ומדמה לה לתענית], ולא הביא שום חולק בזה, ואי מיירי בדעתו להתענות ולא גמר בלבו, הרי במג"א (הנ"ל) מפורש דבזה א"מ כלל. ובפרט שמקור חומרא זו הוא מד' הב"ח סתר"ח (ד"ה ומ"ש ואם), ואיהו ס"ל (כנ"ל מדבריו בסתקס"ג) דגם לשי' ר"ת אי"ז רק בגמר בלבו (כנ"ל מסתקס"ג. ומה גם שהו"ע כ' בסתקס"ב שכ"ז הוא רק לחומרא, כנ"ל). ואולי י"ל בדוחק דלחומרא בעלמא מועיל גם בדעתו להתענות, או שבדעתו להתענות חיישינן שמא קיבל לגמרי בלב ושכח (עי' בפמ"ג בא"א סתקנ"ג סק"ב), א"י שכיון שנהגו להפסיק בסעודה המפסקת מחמרינן כאילו גמר בלבו (עי' במחה"ש סתקנ"ג סק"ב)].

אמנם בשו"ת אבנ"ז יו"ד סש"ו פי' בד' הרא"ש דהכוונה לכל נדרי מצוה ולא לנדרי רשות. וכשי' זו כ' גם בשו"ת יפה נוף סקט"ז. **ועוד**. וכן נקטו כמה אחרונים לדינא, כנ"ל בפנים ההע'. [וכנראה ס"ל דנדרי תענית גם הן בכלל נדרי מצוה, וכמ"ש הריטב"א ריש מס' נדרים דכל נדרי מצוה נק' נדרי הקדש (אך עדיין אין הכרח מזה דס"ל דמהני במח', דהא ליכא בזה קרא דנדיב לב, ורק דשייך בל יחל גם בנדרי מצוה. ואכ"מ), וכשי' הריטב"א תענית יא, ב, בנוגע לתעניות דהוא נדרי מצוה משום תשובה. ועד"ז כ' בשו"ת ושב הכהן סכ"א, בשי' ר"ת. אלא דהריטב"א גופי' ס"ל שם דצ' קבלה בפה בתענית. (וצ"ע במש"כ הריטב"א נדרים ח, א דבאומר נשכים ונשנה גם חבירו חייב להשכים, אע"ג דלא אמר מידי. ונ"ל דס"ל דבשתק לחבירו שאני, ומדין שומע כעונה. ויסוד זה מפורש בכס"מ מכירה פכ"ב הט"ז דב"שמעו ושתקו סבור וקבול והו"ל כאילו נדרו הם בעצמם". וכה"ג מצינו גבי שבועה, במושבע מפי אחרים, דלכמה ראשונים (רמב"ן שבועות ל, א, והובא גם בריטב"א שם, אף שכנראה הוא חולק ע"ז) מהני בשתיקה. ולא רק בשבועת העדות והפקדון, אלא אף גם בשבועת בטוי (לשי' הראב"ד, הובא בחי' הריטב"א שבועות לו, א. וראה שו"ת הצ"צ יו"ד סקפ"ו-ז), דשומע כעונה. (ועי' צל"ח ברכות כא, ב בסופו). [ולהעיר מכפל הל' ברמב"ם שבועות פ"ב ה"י. ונ' דר"ל דדין לבטא בשפתים שייך הן בשבועת בטוי והן בשבועת הפקדון והעדות, אלא דבזה סגי שיוציא "**ענין** שבועה בשפתיו"]. ובהגהות המהדיר לריטב"א שם כ' מד"ע דפשוט דל"מ שבועה בשתיקה, ודבריו נסתרים מראשונים הנ"ל, ועיי"ש שהשיא דבריו לכוונה אחרת, והרגיש שביאורו סותר לד' הריטב"א הנ"ל בתענית. וראה הפלא"ת נדרים תאומים ח"א נדרים ח, א ד"ה ואם שתק באו"א)].

וחידוש גדול יותר, מש"כ קצת מהאחרונים (חי' הרי"ם בשו"ת יו"ד סי"ד. וכ"ה בשו"ת בית יצחק יו"ד ס"ב) דבכל נדרים סגי בגמר בלבו, ורק בשבועה צ' להוציא בשפתיו (וכ"מ לכאו' במהרי"ק שרש קסא ס"ז. וכ"נ שפי' הב"ח (או"ח סתקס"ב ד"ה ולענין הלכה) והט"ז (שם סק"ח) בדעת ר"ת. והאחרונים הנ"ל השיגו על הנוב"י (מהדו"ק יו"ד סס"ז) שכ' הפכו. ומצאתי דמ' קצת כשי' זו, בס' הנייר הל' ת"ב, שכ' בזה"ל: "דדוקא גבי שבועה כתיב לבטא בשפתים אבל בתענית סגי במחשבה". וי"ל.

[וכן פי' באמבוהא דספרי (ספרי זוטא נשא ו, ב) בדעת הספרי מטות ל, ג: "אין לי אלא שהוציא בפיו, קיבל עליו בנדר ובשבועה מנין ת"ל לאסור אסר על נפשו". אבל הו"ע הרגיש דבספרי שם אי' גם שבועה, שבזה ודאי צ' בטוי שפתים. ובלא"ה, במפרשי הספרי שם, דאתיא דלא כשמואל שצ' שיוציא בשפתיו. וגם בספרי דבי רב, בהתוהמ"צ ובעמק הנצי"ב כולם מפרשי לה באו"א. וראה גם שו"ת שה"ל ח"ב יו"ד סק"י לפי דרכו. אמנם לפי גי' רבינו הלל בספרי שם, "קיבל עליו בנדבה", ובפירושו מייתי קרא דנדיב לב, אולי י"ל בדא"פ דקאי בנדרי הקדש (אף דמפרש לה באמר בשבועה. וצע"ק), ור"ל דמהך קרא ד"על נפשו" ילפינן די"ב גם גדר נדר לגבי בל יחל. גם י"ל, דל' "קיבל עליו בנדר" (ולא "קיבל עליו בלב" וכיו"ב) מ' קצת דמיירי דאחרים נדרו, והוא קיבל ושתק, וכשי' הרמב"ן הנ"ל, או דענה אמן עכ"פ. ועוי"ל, דעצם החפצא דנדר חל ע"י הקבלה בלב, ומ"מ צ' שיוציא בשפתיו מקרא ד"לבטא בשפתים". ונפק"מ טובא בגדר ידות. ואכ"מ. ובאו"א, דאי"ז מדינא כ"א ממדת חסידות, שיהי' דובר אמת בלבבו (במקום שגמר בלבו ליתן לחבירו וכיו"ב), ואסמכה אקרא. וז"ע ראיתי בפי' מיוחס להראב"ד שי"ל לאחרונה מכת"י, דמוקים לה (כבגמ' שבועות שם) שקיבל בלבו פת חטין והוציא מפיו פת סתם, וכיוונו כמה מאחרונים הנ"ל לדעתו].

אמנם בכ"מ בראשונים (פי' רא"ש נדרים ב, א ד"ה האומר. שם סב, ב ד"ה שלא נתכוון) מפורש דנדר ושבועה דמי להדדי, שצ' שיוציא בשפתיו. וכנראה **נדחקו** האחרונים הנ"ל לפרש בכהנ"ל, דרק בגמר להוציא בשפתיו ולא הוציא (כבגמ' שבועות שם) א"מ במח' (ראה באחיעזר הנ"ל סק"ט. וכ"מ בש"ך יו"ד סרנ"ח סק"ה. ועייג"כ בקרן אורה נדרים ב, א ד"ה האומר. שו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב ספ"ח. ובהנסמן בס' המפתח ברמב"ם פרנקל מעה"ק פ"ד הי"ב. וראה כעי"ז (לענין אחר) בקו"א לשו"ע אדה"ז סתקכ"ז סק"ד). ואמנם ק' לפרש כן בד' הרא"ש הנ"ל ובכ"מ (ולדוגמא בראה"ש שבועות פ"ג סי"ד). ובב"ח (הנ"ל) הוסיף להקשות על שי' זו, דהול"ל בגמ' (שבועות שם) "שבועה מנדר לא ילפינן" (ולא "חולין מקדשים לא ילפינן"). וראה בשו"ת ישועות מלכו יו"ד סל"ט ראי' ברורה ממה שלא אמרו (נדרים טו, א. שבועות כה, א) חומר בנדרים בשבועות שחל בלב.

[ולהעיר מהחקירה בגדר ביטוי שפתים בנדר, אי הוא שלא יהא דברים שבלב, או דגזה"כ היא. ובראשונים משמע הכי ומ' הכי. אמנם ראה שו"ת הרא"ש כלל יג ס"א דנ' ברור דהוא מטעם דברים שבלב. ולהעיר גם משו"ע אדה"ז סתר"ח ס"ז. ובסגנון אחר, האם נדר חל ע"י מח' והדיבור הוא תנאי בהמח', או להיפך. ואכ"מ יותר. וראה במאסף תורני ביכורים (ספר שני תשנ"ט סי' א) באריכות גדולה בטוטו"ד בכ"ז.

ומשמעות רוב האחרונים דלא כשי' זו, מזה שהקלו גם בנדר בכתב, וגם המחמירים (רובם) כ' כן מטעמי אחריני (דכתיבה כדיבור, שדרך להוציא בפה כשכותבים, וכיו"ב). ובדעת הצ"צ בזה, נ' להוכיח דס"ל ג"כ דל"מ גמר בלבו בנדרים, ממש"כ (בשו"ת יו"ד סקפ"א) להשוות דין נדר בכתב לפלוגתת האחרונים (ראה בשערים מצויינים בהלכה שבועות כו, ב ד"ה צריך. **וש"נ)** בשבועה בכתב (ועי' גם שו"ת צ"צ יו"ד סקפ"ד. שם סקפ"ה. וסקע"ז סק"ג), בין להקל בין להחמיר, אף דבשבועה פשוט לרו"פ דצ"ל "לבטא בשפתים", ולא החמירו כ"א מדין כתיבה כדיבור וכיו"ב, ובע"כ דדמי נדר לשבועה בכ"ז, דצ' בטוי שפתים. וראה שו"ת הצ"צ אה"ע ח"ב סרמ"ד סק"ז. או"ח ס"ב סק"ג. ועיי"ש אה"ע ח"א סצ"ח סק"ג דבהסכמות בענין לבטא בשפתים].

ועכ"פ, בנוגע להלכה, הנה בשו"ע סר"י ס"א, כ' המחבר בתור "הלכה פסוקה בלי פוצה פה ומצפצף כנגדו שצ' שיוציא בשפתיו" (ל' האבנ"ז שם. ובאמת, ל' השו"ע ק' **לכו"ע**, שהרי עכ"פ בנדרי צדקה, א"צ בטוי שפתים לחד מ"ד (הביאו המחבר בהל' צדקה), וכן בתענית פסק המחבר דא"צ בטוי שפתים. ואיהו (האבנ"ז) מפרש לה לשיטתי', דהמחבר קאי כאן רק בנדרי רשות, וכבר כתב לפרש כן בשו"ת יפה נוף סקט"ז. אלא שלכאו' אי"ז במשמעות השו"ע, שכ' בסתמא מבלי כל חילוק. וראה בגוו"ר יו"ד כלל ג ס"א: "דכיון דחזינא כמה רבוותא שכתבו שאין הנדר חל בגמר הלב ולא חילקו להחמיר בנדר מצוה משמע שפיר דגם בנדר מצוה הכי הוי דאי לאו דס"ל הכי לא הוו שתקי לאשמועינן חדוש זה". ואולי י"ל בל' השו"ע, דהכא קאי בדיני **נדרים**, ואיסור חפצא, דזה ל"ש כ"א כשמוציא בשפתיו כדילפינן קרא דלבטא בשפתים. ובנוסף לזה, גמרינן מנדיב לב דגמר בלבו מהני, שאינו מדיני נדרים כלל, כ"א מדיני צדקה והקדש, והוא רק חיוב ממון לגבוה (חובת גברא, כדלקמן). ולהעיר שאפי' באומר בפה, נחלקו ראשונים בהך דבפיך זו צדקה, אי י"ב דין נדר, ראה הערות 5-24. וידוע מש"כ בשו"ת מהרי"ט יו"ד סכ"ח וחו"מ סקכ"ד שעיקר דין נדרים בנדרי איסור, ואין דין בל יחל בנדרי מצוה, ואפי' בנדרי צדקה. ועד"ז בנדרי תענית, שאינו מדין נדר כ"א מדיני תענית, וחובת הגברא. ומצינו כמה דוגמאות שיכול האדם להתחייב ע"י דבורו (או מחשבתו) כעין תורת נדר אבל אינן מדיני נדרים כלל – ראה בהנלקט בברכת אבות רקובסקי סכ"ז ענף ג באורך. וק"ל).

"וז"ב ופשוט כביעתא בכותחא דבין נדר ובין שבועה צריך לבטא בשפתים ואם לא ביטא כו' אין בו ממש ... (ו)אין זה צריך ראי' שהרי כל התלמוד וכל הפוסקים מלאים מזה" (שו"ת חכם צבי הנוספות סוסי' א). [וכ"ה ע"ד החסידות – ראה בדרושי פ' מטות באו"ת **כמ"פ** (ולדוגמא שם ע' א'רעג: וצריך ג"כ לבטא בשפתים דוקא בדיבור דוקא. ועי"ש הבי' ע"פ קבלה). וראה בסה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 555 הע' 22 דהוא מטעם דדברים שבלב אינן דברים. וי"ל בזה].

[– מש"כ בלקו"ש חי"ח ע' 70 בתו"ד, דנדר צ"ל בדיבור או קבלה בלב עכ"פ – אולי יל"פ כוונתו, דדבר הלמד מענינו הוא דהתם קאי בנזירות דייקא, ותליא בהפלוגתא אי מהני גמר בלבו בנזיר (וכדמוכח בל' הרמב"ם נזיר פ"א ה"ה בדיני ידות נזירות), או דל"מ וצ' להוציא בשפתיו (כד' התוס' נזיר ב, ב ד"ה דקאמר) מקרא דכי יפליא (וראה באמבוהא דספרי נשא ו, ב דתלוי בחילוקי גי' בספרי זוטא שם). וי"ל, דתרווייהו איתנהו, גוף נדר הנזירות שהוא מכלל נדרי איסור (כברמב"ם ריש הל' נזירות. ועי' רמב"ן בהשגותיו לסהמ"צ מ"ע צד), וצ"ל בפה דוקא, וחלות קדושת הנזירות (כתשו' מהרי"ט הידועה, בח"א סנ"ג), דבזה מהני גמר בלבו כבנדרי הקדש. ואכ"מ. שו"ר מה שפלפלו בחכ' בהערות הת' ואנ"ש 770 גליון נח, ופי' באו"א. והבוחר יבחר].

ולהעיר עוד, דאף גם זאת בנדרי הקדש שחלים במח', איכא כמה עיקולי ופשורי, דל"מ במח' גמורה ללא שום תנאי וסיבה (שו"ת בית שלמה הנ"ל). ועד"ז בנדרי צדקה, שגם להשי' דמהני במח', צ' לגמור בלבו בהחלטה גמורה לתת סכום **מסויים** (ערוה"ש יו"ד סרנ"ח סל"ט. שו"ת חזון נחום ח"א סע"ז סק"ו ע"פ בית שלמה הנ"ל). ויתירה מזו, די"א (הובא בפת"ש יו"ד סרנ"ח סקט"ו. ובגליון מהרש"א שם. ובשו"ת מהר"י אסאד חיו"ד סוסי' שיא דדבריו מוכרחים) דלכו"ע בנדרי צדקה (ותענית), צ' להוציא הנדר בשפתיו, ומח' מהני רק על סך המעות (או בנוגע לתענית, על יום מסויים).

ועוד ועיקר, דלכמה דעות ליכא בזה דין בל יחל, דבל יחל **דברו** כתיב – דבר אברהם ח"ב סי"ד סק"ו מפי השמועה בשם כת"י הר"י קורקוס (ולפנינו בהל' מעה"ק פי"ד הי"ב, שאינו עובר בלאו או בבל תאחר). ובאו"א, דכתיב "ככל היוצא **מפיו**" (שו"ת ישועות מלכו יו"ד סל"ט. ובזה דחה בשו"ת אבנ"ז הנ"ל דעת השואל דשבועה בלב ל"מ לענין קרבן, אבל עובר בבל יחל. אולם כעי"ז נמצא בתורת משה עה"ת ריש מטות. – הא דלא ילפינן לעיקר דין נדר שצ' שיהי' בפה דוקא מקרא הנ"ל, ראה מש"כ בלבוש סר"י). והטעם, דאי"ב דין נדר, כ"א חיוב ממון לגבוה (ראה כלי חמדה פ' תרומה אות ב. שו"ת נפש חי' אה"ע סי"ח. קונט' יונת אלם להגר"י קרפילוב סי"א. שו"ת בנין ציון ח"ב סי' סד. הר צבי עה"ת מטות ל, ג. וכן ר"ל בקונט' תורת חסד הנ"ל ע' תמד בדעת שו"ת ושב הכהן)

וכ"כ (בקונט' הנ"ל) לפרש מש"כ האוה"ח (ויצא כח, כ) לגבי נדר צדקה דיעקב, דאינו נדר כשלא הוציא בשפתיו. וכ"ה בחכ' ודעת (שטרנבוך) ויצא שם (אלא שלא העיר **מכהנ"ל**). וכבר קדמם בפי' ד' האוה"ח בכל"ח ויצא שם. [אמנם בשו"ת בית שלמה הנ"ל כ' (ולא העיר מד' האוה"ח), דנדר דיעקב הוה נדר על תנאי וגרע טפי. ולי הקטן, נ' בפשי', דהאוה"ח שם קאי על **שאר** פרטי הנדר שנדר יעקב – עשיית האבן לבית אלקים (אף שיש לדחות דג"ז בכלל נדרי צדקה, או

הקדש, ובפרט להפי' שיקריב עלי' קרבנות), והי' ה' לי וגו' (לפי' הרמב"ן שם), ואולי י"ל גם ע"ד שובו לבית אביו (וכ"מ בשו"ת חת"ס דלקמן. ועפ"ז י"ל במה שנענש שאיחר נדרו, אף שלא נתקיים התנאי (ראה בפר"ד דרך האתרים דרוש ג ע' מח באורך כל השי'), דהעלי' לבית א-ל זהו הנדר גופא, ולא התנאי). גם י"ל דלפני מ"ת שאני (ושו"ר כעי"ז בפרד"י שם), דאף דלית בהו דין בל יחל, חייבים לשמור מוצא שפתיהם "מכח סברת הדעת" (ראה בארוכה לקו"ש חל"ח ע' 28 ואילך. וש"נ), וי"ל דזה ל"ש במח'. (אולם בשו"ת אבנ"ז הנ"ל סקי"ז (נסמן בלקו"ש שם הע' 34) כ' להיפך ממש, דבשבועות שקודם מ"ת, א"צ בטוי שפתים ודיבור ממש, עיי"ש. ולהעיר שבצפע"נ עה"ת כ' דאם יהי' אלקים עמדי גו' היינו שלא יהי' בדין ב"נ. וצע"ג, דלכאו' פשוט דבתר שעת הנדר אזלינן). ואמנם, עי' ברשב"א (נדרים ט, ט. וכ"ה במאירי שם) דנדר הנ"ל דיעקב ל"ה נדר גמור אלא נדבה והודאה (ודלא כרמב"ם ערכין פ"ו הל"ג, שה"ר מקרא (וישלח לא, יג) ד"אשר נדרת לי שם נדר"). וראה בארוכה שו"ת חת"ס חיו"ד סרמ"ג)].

וידועה השקו"ט (ראה בהנסמן בס' המפתח ברמב"ם פרנקל הנ"ל) אי קדשים (וכן תרומה) במח' הוי חיובא דגברא, או שגם חלה קדושה על החפצא (ובמאירי שבועות כו, ב, וכן בחגיגה י, א, מפורש דאינו קדוש לענין מעילה. וראה בלקוטי לוי"צ אגרות ע' שא ועי' דש ב' אופנים בפי' הלקו"ת ר"פ מטות שצ"ל קדושה בפה דוקא. וראה גם אג"ק כ"ק אד"ש ח"א ע' רלט הע' ח. לקו"ש חל"ח ע' 63. וראה באורך בקובץ כינוס תורה חוברת ד (תשל"ח) מש"כ בזה. ולהעיר ממש"כ באוה"ת (מטות ע' א'רנה, ע"פ התויו"ט מעילה רפ"ד, בפי' מעילה פ"ד מ"ב. ולפנ"ז במאמרי אדה"ז תקס"ז ע' רצט) בנוגע להקדש ד"אם אינו מקדיש הקרבן בפה דוקא ה"ל **כמביא חולין לעזרה**". וגם כאן יל"פ דבא לאפוקי מעשה, אבל מח' מועלת. וצע"ק, דהרי כל תוכן הבי' שם (וביתר בי' בסה"מ עטר"ת ע' תקמו) הוא במעלת ושרש הדיבור דוקא).

ועוד להעיר די"א דל"ש כ"ז בהקדש דבדה"ב (קצוה"ח סי"ב סק"א. ועיי"ש במלואי חושן. וש"נ. וראה בהנסמן ברמב"ם פרנקל הנ"ל. וכנראה זהו שי' רש"י (חגיגה י, א – ראה ס' הזכרון זולטי ע' פו. ואמנם בשו"ת הצ"צ אה"ע (ח"א סצ"ט. שם ח"ב סקנ"ח) מפרש דשי' רש"י (שבועות כו, ב) דגם בקדשי בדה"ב מהני מח'). ולאידך, י"א שגם להשי' דנדרי צדקה מהני במח', היינו רק צדקה לבדה"ב ולא לעניים (דרישה חו"מ סרי"ב סק"ב), או דבהרי עלי לא חל במח' (בי' הרי"פ פערלא לרס"ג ח"ב מל"ת רלט. ועכ"פ גם אי חל במח', ודאי אינו פועל בהחפצא. וראה אג"ק ח"א ע' רלט בהע' ח בסופה. ויש ללמוד מזה לנדרי צדקה כה"ג. ואכ"מ), או דבנדרים ונדבות חל ולא בקרבנות המחוייבים (בית יחזקאל נדרים ס"ג וקה"י נדרים ס"ב בדיוק ל' הרמב"ם. והעמיסו כן בכוונת השטמ"ק נדרים ו, א ד"ה ה"ז אשם. וראה מנחת שלמה להגרשז"א נדרים ס"ב סק"ג).

ומכ"ז יובן היטב ד' הרדב"ז בשו"ת ח"ב סי' תתב: וכבר ראיתי מי שהפריז על המדה דאפי' במח' חל ההקדש. ונתקשו טובא בדבריו. והרדב"ז גופי' כתב במק"א (ח"ד סי' אלף רד - קלד): "ואפי' אם גמר בליבו ולא הוציא, אני רגיל לפסוק כמאן דס"ל דחייב ליתן, וקרא כתיב כל נדיב לב עולות, ומכל מקום מודה אני שאין כופין אותו על ככה". ואכ"מ.

להערה 28:

והנה לכאו' אפ"ל, דבאמת ל"מ נדר כ"א במוציא בשפתיו, אבל כשמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו ג"ז בכלל נדר, עכ"פ מדרבנן (שע"ת ושו"ת מהר"ם שיק, דלעיל הע' 18. וראה שו"ת דברי יציב ח"א סנ"ז סק"ב). ובסגנון אחר, דהמעשה חשיב כאמירה (כ"כ בשו"ת מנחת יחיאל ח"ג סמ"ו. וכ"ה בשו"ת נשמת כ"ח ח"א סמ"ו לדחות מש"כ בשיו"ב הנ"ל דהוי דרבנן מטעם שלא הוציא בשפתיו).

[ולהעיר ממש"כ בשו"ת בית דוד (שבהע' הבאה) דמעשה **עדיף** מאמירה, וכנראה אזיל בהשי' דמנהג פרישות הוה נדר דאורייתא. גם איהו ס"ל דבאומר אשכים ואשנה א"צ התרה, ודלא כסתימת הפוסקים כולם, ראה לקמן במילואים להע' הבאה. וכזה מצאתי בשו"ת מהרי"ף (בזמנו של הגוו"ר, והובא שם כמ"פ, נפטר בשנת ה'תצ לערך) סע"ז, לענין חיוב קריה"ת בפרשת השבוע כל שבת, שאם בדיבור בעלמא שאומר אשנה פרק זה קם עליו בנדר גמור וחייב לקיימו, **כש"כ** בקיבל עליו לקרות ונהג קבלתו, שאינו יכול לפטור עצמו (וכש"כ קהל שנהגו שחלה קבלתם עליהם ועל זרעם. ובהאי ענינא, כ"כ במשחא דרבותא סרפ"ב ס"ד ד"ה ובענין הסדר, שסדר קריה"ת הוה כנדר מה"ט. ועיי"ש בשו"ת מהרי"ף נפק"מ לדינא בנמצא טעות בס"ת בקריאת שביעי לאחר ג' פסוקים. וחולק על השכנה"ג או"ח סרפ"ב בהגב"י ס"ה שאין להוציא ס"ת אחר. ולכאו' צ"ב דמאן מפיס שהמנהג והנדר נקבע גם במקום פגמו של ס"ת ראשון. ובגוף השאלה, ובדעת הצ"צ בדבר, כתבנו מזה במק"א (קובץ הערות הת' ואנ"ש ישיבת צמח צדק דסידני גליון ב), ומשם תדרשנו). ושו"מ שכן כ' החת"ס בתורת משה רביעאה ר"פ מטות, עיי"ש שהק' מדוע סתם המחבר בנהג דבר טוב ג' פעמים או אפילו פ"א וחשב לעשות ד"ז לעולם דהוי קבלה ונדר, הלא לא הוציא מפיו כלום רק חשב לעשות כך, ומדוע אינו מביא ב' דעות בזה אי מח' מועילה כמו שהביא בהל' צדקה. ומבאר החת"ס דכיון שעשה מע' ה"ה חמור יותר ממח' לחוד, והכל מודים בזה, וראי' לדבר מזה שבנהג דבר טוב ג"פ ולא ולא הוציא שום דיבור מפיו ולא חשב במחשבתו כלום הוה קבלה. ויעו"ש מה שפי' בזה לה"כ "ונדרי' עלי' [במע'] או מבטא שפתי' [בדיבור]". וג"ז אינו עולה יפה כ"א להסברא דמנהג טוב ה"ז כנדר מה"ת, ובשיטתי' אזיל, כנ"ל].

ויש למצוא סימוכין לסברא זו, מד' הרא"ש בפי' נדרים ב, א בגדר ידות. [ובס' הפלאות נדרים הביא משמו בזה"ל: "ואע"ג דאמר שמואל גמר בלבו צריך שיוצא בשפתיו, הואיל ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו ודיבורו, דיבור גמור חשבינן לי'". ובראש"ש שלפנינו בשינוי].

אמנם, כ"ז אינו מעלה ארוכה דסתימת הפוסקים דבכל מנהג פרישות מיקרי נדר, ולא חילקו בדבר המצוי כשאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו. ובעיקר צ"ע בסברא זו, דברוב מנהגי פרישות בשוא"ת שנד' בפוסקים (ומהם: פרישות מבשר ויין, וכן מעשיית מלאכה, דכמה בטלני איכא בשוקא) אין שום מעשה המוכיח על מחשבתו. ועוד יש להעיר דלשי' רוה"פ נדר ושבועה בכתב אי"ב משום נדר כלל, גם לא מדרבנן, אף שמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו. ולכן מסתבר לומר כבפנים ההע', שאי"ב גדר נדר כלל, והוא רק גזירה מדרבנן לפי שדומה בעיני הבריות כנדר.

ולהעיר מהשקו"ט בחי' שפ"א ליו"ד סר"ה ס"א בנודר בדבר האסור שצ' התרה לע"ה בכדי שלא ינהגו ק"ר בנדרים, אי מדרבנן הוי כנדר, או"ד איסורא בעלמא הוא (ונפק"מ לת"ח שהתפיס בנדרו דע"ה שנדר בדבר האסור), עיי"ש. ובסגנון אחר, אי הוי איסור חפצא ככל נדר, או שהוא רק איסורא דגברא. [ועד"ז יש לחקור בנודר בדבר שאי"ב ממש, דמדרבנן צ' שאלה, דאף שאמרו בגמ' (נדרים טו, א) שהוא בבל יחל מדרבנן, יל"ע בזה אי הוה בתורת **נדרים** מדרבנן, או שהוא איסור על **הגברא** שלא יחל דיבורו (ראה חי' ר' שמואל נדרים סי"ג. ועוד). דהנה ברשב"א (נדרים יג, ב) כ' דל"ש לאסור בדבר שאי"ב ממש על אחרים, ומ' שאי"ז בתורת נדר ממש (וכ"כ בחי' רע"א לשו"ע יו"ד סרי"ג ס"א בדעת הרמב"ם דלקמן. אבל בר"ן שם מ' דלא כן. ולהעיר מל' הר"ן "שהנדרים **חלין מדרבנן** אפילו על דבר שאי"ב ממש"). ול' הרמב"ם נדרים פ"ג הי"ב: "אע"פ שאין הנדר חל עליהם **אין מורין לו שינהוג בהם היתר** הואיל ואסר עצמו בהן ובדעתו שהנדר חל עליהן" – מ' קצת דאי"ז נדר מדרבנן]. וכש"כ הוא בנדו"ד שמסתבר לומר שאי"ב גדר נדר כלל, לפי שאין כאן בטוי שפתים כלל, והוא רק איסורא דרבנן על הגברא. (אלא שיש שהעירו מל' המפרש (הנק' רש"י) שם ד"ה ומי איכא, דמלקין לי' מדרבנן, ומ' קצת די"ב גדר בל יחל. אמנם, אי משום הא לא איריא, ואדרבה, דמזה שכ' לפרש בקושיית הגמ' "ומי איכא בל יחל מדרבנן", שכוונתם לגבי מלקות (ובגי' שבדק"ס דמכין, והוא היותר נכון דקאי במכת מרדות), ולא פי' כפשוטו, מוכח דהא דלישנא ד"ה"ז בבל יחל" קשיתי' להגמ', היינו משום דבאמת איסורא בעלמא היא כשאר איסורי דרבנן, ומדוע נקטו בל' הנ"ל שמורה שי"ב מלקות מדרבנן. ולהעיר שבתוס' (ד"ה ואחרים – נדרים טו, א) כ' דכ"שנדר ונתכוין לאסור עצמו גם בדבר שאי"ב ממש אין לך נהגו גדול מזה". ומ' דגדר האיסור בנודר דבר שאי"ב ממש הוא ג"כ משום נדר מחמת מנהג. אבל ראה שו"ת אג"מ יו"ד ח"א סקכ"ז ענף ט. ואכ"מ).

[ולהעיר מד' הערוה"ש או"ח סתקס"ב ס"ו, "דמנהג אינו בגדר נדר כלל. וזה דקיימא לן שם דלעבור על מנהג צריך התרה זהו **חומרא בעלמא**", וכנראה כוונתו כנ"ל שאינו אפי' בגדר נדר דרבנן (והל' חומרא בעלמא שייך גם באיסורא דרבנן, כדמוכח בכ"מ). לאידך, באו"ח סתקנ"א סכ"ג כ' דאכילת בשר מר"ח אב הוה איסור דאורייתא משום נדר. ויש לחלק.

ובהכי ארווחנא ליישב מה שהשמיט הרמב"ם בחיבורו הגדול בהל' נדרים ושבועות, כל האי מילתא דדברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור (אלא שהביא כמה מנהגים, כ"א במקומו, וכן בהל' ממרים פ"א ה"ב (ועוד) הביא ע"ד מנהגות שהנהיגו בי"ד הגדול), שנתקשו כמה בזה (ראה ערוה"ש סוסי' ריד. לבושי מרדכי נדרים מו, א ד"ה הרמב"ם). ולהנת' כאן י"ל בפשי', דבאמת אי"ז מדין נדר כלל, ול"ש להל' נדרים כלל, וממילא כללה במש"כ בהל' יו"ט פ"ח כל דיני מנהג המקום, דגם בדין מנהגי פרישות מדין מקום שנהגו קאתינן עלה, דלא גרע מנהג היחיד ממנהג הציבור שאסור לשנותו, והוא משום תקנה וחומרא דרבנן בעלמא. ולהעיר שי"א בשי' הרמב"ם, דלדידי' ליכא דין מנהג כ"א במנהג רבים, ראה נפש הרב ע' רלה].

ואולם, קושטא היא, שגם לדברי השע"ת ועוד שכ' דמהני מדרבנן משום דמח' ניכרת מתוך מעשיו, י"ל כדברינו דאסרוהו חכמים רק בנדרי איסור ופרישות שהם כעין של תורה. וצ"ע בזה.

וי"ל דנפק"מ טובא בכ"ז, במופלא סמוך לאיש, דהא קטן יש לו מע' אבל אין לו מח', ובמח' ניכרת מתוך מעשיו מדרבנן יש לו, ולהחמיר דייקא. ומעתה, יל"ע במופלא סמוך לאיש, בנהג מנהג טוב ג"פ אי צ' התרה (בקטנותו מדרבנן משום חינוך עכ"פ, או לאחר שיגדיל מה"ת, למ"ד דמופלא סמל"א דאורייתא הוא, ולשי' רוה"פ דאתרבי נמי בשאלה, ומהניא התרה בגדלותו עכ"פ), דלסברא הנ"ל שגדר הנדר בזה הוא מה שמח' ניכרת מתוך מעשיו, הרי מדרבנן עכ"פ יש לו מע', והו"ל כנדר. וצ"ע אי גזרו רבנן בכה"ג, כשכל גוף דין נדר במנהג טוב בלא"ה הוא רק מדרבנן (ובפרט למ"ד דמופלא סמוך לאיש גופי' לאו מדאורייתא הוא. וראה חי' כת"ס עמ"ס יבמות (יג, ב בדפי הס') שנסתפק למ"ד מסל"א דאורייתא, אי מסל"א חייב בנדרים דרבנן, דהא אינו מצווה בלא תסור. ובנדו"ד גרע טפי, כמובן).

אמנם, לפום פשטא דמילתא, דאין שום גדר נדר גם מדרבנן במנהג טוב, והוא רק מצד שלא יקלו ראש בנדרים לפי שדומה לנדרים, אפ"ל דזה שייך גם בקטן, שהרי נדרו נדר גמור הוא. אלא שכ"ז בנהג ג"פ, דעכ"פ מעשה יש לו, אבל בדעתו לנהוג לעולם ונהג פ"א, הא אין לו מח' גם מדרבנן, ומה שמח' ניכרת מתוך מעשיו א"מ כלל בנדרים לפי מאי דקיימינן השתא. כ"ז כתבתי מבלי עיון בפוסקים. וכאשר בינותי בספרים, ראיתי שבשו"ת שבט הקהתי ח"א סר"נ כ' בפשטות ללא כל סברא שצ' לקיים מנהגו ולא נחית לכהנ"ל. וכ"ה בשו"ת קנין תורה ח"ד סנ"ז סק"ד (אמנם, מש"כ שם בקטן שהגדיל בימי ספה"ע דיכול להמשיך בספירתו כיון שמסל"א נדרו נדר והו"ל ספה"ע דאורייתא מצד נדר – דבריו תמוהין, דהרי לא נדר כ"א לקיים **מצות** ספה"ע, וכל שנפקעה מצותו משום תמימות (להסוברים כן) תו אין כאן נדר. והכי נימא כן להתיר לספור בברכה במי ששכח לספור יום א' משום נדר, ישתקעו הדברים. ובקובץ הבאר חוברת ט ע' סא דחה לה מטעמא אחרינא. וראה ס' משנת בר חיובא סכ"ג. ודברינו עיקר). גם בשו"ת חלקת יעקב יו"ד סט"ז נוטה להיתר רק במנהג טוב (מצד קבלת אבותיו) של קטן ש**לא** הגיע למסל"א (אף שבנדרים דעלמא אומרים להם שיעמדו בנדרם שלא ירגילו עצמם בכך).

[ואולי י"ל בזה, בגדר נדר במנהג טוב דמועיל אף שלא הוציא בשפתיו, בהקדם מש"כ אדה"ז (הל' שחיטה ס"א בקו"א סקי"ד) בגדר שויא אנפשי' חד"א, דס"ל כהשי' שהוא מדין נדר, אף שלא היתה כוונתו לידור, ולא אמר בל' נדר, לפי שהאדם ע"ע כמו בי"ד שיכול לאסור ע"ע דברים המותרים, עיי"ש. והארכנו בדעתו במק"א (קובץ הערות הת' ואנ"ש ישיבת צמח צדק דסידני גליון ב), קחנו משם. וי"ל עד"ז בנדו"ד, דמה שבדעתו לנהוג כן לעולם, אף שלא הוציא בשפתיו, ה"ה בבחי' **וע"ד** שויא אנפשי' (כ"מ בשו"ת בית שערים יו"ד ח"א סי' ר. ועי' שו"ת חת"ס אה"ע ח"ב סק"א), כמו בי"ד שיכול לאסור ע"ע דברים המותרים. ואכ"מ].

להערה 29:

<u>נהג במצוה ג"פ:</u>

והנה בגוף השאלה, אי יש דין נדר בנהג ג"פ בהנהגות שבקו"ע, יש שהוכיחו מד' שו"ת הגר"ש איגר ס"ג לענין מנהג אמירת שיר היחוד, דבכל מנהגי קו"ע שייך דין נדר, עיי"ש במש"כ "דאיני רואה הבדל כלל בין הנוהג למנוע עצמו מדבר לשם מצוה, לבין נוהג לעשות דבר לשם מצוה לענין בל יחל". וגם לדבריו, י"ל דשאני התם דבכלל קבלה לדבר מצוה (ות"ת) ממש היא, ולא בכל הנהגה טובה שבקו"ע, כדלקמן הע' 31.

[ולא הבנתי מש"כ במבוא למנהגי אמשטרדם מכת"י מהרי"א לעמאנס אב"ד האג (נפטר בשנת תר"ג) לחלק בין מנהג אמירת פיוטים שי"ב משום אל תטוש, למנהג אמירת תהלים בכל שבוע שביד טובי העיר לשנות כפי שירצו לפי הזמן. וי"ל. ויש בנו"ט להעיר בכ"ז, דמצינו באמירת תחנון **דרשות** היא, אף דמנהגא היא, ולאידך מצינו בנוגע לאמירת והוא רחום, שאמירתו **חובה** מפני המנהג (כ"מ בשו"ע אדה"ז סקל"א ס"ה). וצ"ב החילוק. וצ"ל דשאני והוא רחום **שתיקנוהו** כחובה (ופורץ גדר וגו', כמבואר בשו"ע סקל"ד ס"א). ואולי בהכי יש מקום בראש לבי' המניח את הדעת, בכוונת הגר"ש איגר הנ"ל, דאטו נימא בכל מיני אמירות ותפלות שאא"פ לשנות משום נדר (אם לא משום מחלוקת ומנהג המקום). ולכאו' יש לחלק בין זה למש"כ בשו"ת הרשב"ש שבמילואים להע' 33 לענין קריאת מזמורים שהוא בגדר נדר. וצ"ל דהתם קיבלו עליהם אמירת שיר היחוד כחובה].

ואכן מצינו כבר במג"א סרל"ח סק"א דמ' **קצת** מדבריו דס"ל דבעי התרה בנהג ג"פ בקבלה לדבר מצוה (ועיי"ש שמציין להך דיו"ד סרי"ד במנהגי פרישות. ואמנם עי' במשנ"ב שם סק"ד דמיירי בהי' בדעתו לנהוג כן לעולם והתחיל לנהוג כן, וכמשי"ת לקמן החילוק בזה. ולולא דבריו אפ"ל, דכוונתו מצד **גמר בלבו** לחוד, דמהני לדבר מצוה, והציון לסרי"ד הוא רק לעצם הענין דאמירת בל"נ. וסברא זו מתחזקת מזה שבמג"א נמצא הציון ל"סימן ריג ורי"ד ס"ב", ופשוט שט"ס הוא. ואכן בכה"ח סק"ו העתיק באו"א: "סרי"ג ס"ב [והיינו הך דאשכים ואשנה] וסי' רג ס"ד [הך דאמירת בל"נ]". אבל ראה לקו"ש חכ"ט ע' 3-322 לגבי שיעור יומי ברמב"ם. וצע"ק מהתוועדויות תשמ"ו ח"א ע' 695. ולכאו' הוא בדרך אסמכתא, והכוונה ע"ד מש"כ בהתוועדויות תשמ"ג ח"א ע' 34 (ובכ"מ), די"ב עכ"פ תוקף דנדר, אף שאי"ז נדר ממש). וכ"מ סתימת האחרונים בכ"מ, שחשו להצריך התרה בכמה הנהגות טובות של דבר מצוה שנהגו ג"פ.

ומפורש כן בכ"מ לענין מעשר כספים, שהרגיל בנתינתו נעשה עליו כנדר (ראה שו"ת שבות יעקב ח"ב ספ"ה דאפשר שבמקום שנוהגים או מי שמחמיר בו, משום נדר לדבר מצוה נגע בה. שו"ת חות יאיר סרכ"ד במי שנהג כן ימים רבים. שו"ת שאילת יעבץ ח"א ס"ו אם נהג כן פ"א או מתורת מנהג האב משום אל תטוש. שו"ת תשובה מאהבה ח"א ספ"ז דחייבים בו מצד המנהג. וראה גם שו"ת מהר"י אסאד ח"א יו"ד סשל"ד. שו"ת שערי דעה קמא סנ"ה. מנחת יצחק ח"ה סל"ד סק"ג-ד. ועוד. וכבר הביאו דמפורש כן בשו"ת מהר"ם מרוטנברג דפוס פראג סע"ד: "אע"פ שאינו מהתורה אלא מנהג הא קיימא לן דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם שנאמר לא יחל דברו ולא יחל מדרבנן". וגם למש"כ כמה אחרונים (אורח מישור על הד"מ יו"ד סשל"א סק"א. בל"י שם) שאין כוונת מהר"ם לגוף החיוב דמע"כ, כ"א על המנהג ליתן לעניים דוקא [ובשו"ת חת"ס יו"ד סרל"א דבנהג ג"פ ליתן לעניים א"י לשנות לשאר מצות], סו"ס מוכח שגם בקו"ע י"ב גדר דמנהג טוב. ולהעיר ששם כ' "שכך נהגו כל הגולה", וא"כ י"ל דזהו מדין הסכמת הרבים, ולא נדר סתם. וכעי"ז כ' בשו"ת זכרון יהודא מהדו"ת סע"ח. ובשו"ת חתן סופר סי' כ ר"ל די"ב דין נדר מצד מנהג ישראל, אלא שכ' לחלק דבמנהג ישראל שבקו"ע לא חל דין נדר אלא למי שנהג כן במע'. וצ"ע). ומה"ט הזהירו לומר בל"נ בתחילת הנהגתו להפריש מע"כ (ראה פלא יועץ ערך מעשר. אהבת חסד פי"ח ס"ב. שו"ת אמרי יושר ח"ב סקל"ו. ועוד). [ועד"ז נמצא בלקו"ש ח"ב ע' 652 (ועוד) לגבי נתינת צדקה בכ"י לפני התפלה (וכיו"ב) כשנהג כן ג"פ].

ויסוד לזה, כ' מקצת מהאחרונים, ממש"א בקטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק (שקלים פ"א מ"ג, ובמג"א סתרפ"ו סק"ג), לשי' המג"א (מג"א סת"ע סק"ב. וכ"ה בשו"ת תשב"ץ ח"ג סמ"ה), שהוא מטעם נדר, ואם נפרש דאיירי בהי' בדעתו לעשות כן לעולם (ע"פ שו"ע אדה"ז סת"ע ס"ה לענין תענית בכורים במתענה תחת בנו. ובערך ש"י סת"ע, דהל' "שהתחיל" דיוקא אשמעינן שבדעתו להמשיך. וראה גם שו"ת זכר שמחה סע"ז), הרי מוכח להדיא דגם בהנהגות שבקו"ע בנהג פ"א ובדעתו לנהוג כן לעולם, שייך דין נדר. [ויש להוסיף, דגם דין נדר ברגיל לעשות כן (ג"פ) בסתמא, איכא למישמע מן הדא מילתא, ע"פ ל' הרמב"ם (שקלים פ"א ה"י) "כל מי שאינו חייב בשקלים ש**דרכו** ליתן", וי"ל (להפי' דקאי גם בקטן) דזהו דין נוסף שיש דין נדר ברגיל לעשות כן (ג"פ)].

אלא שבאמת אין בזה כדי הוכחה, דהנה מש"כ המג"א דהוי כמו נדר היינו רק לענין תענית בכורים דוקא, שהוא מנהג פרישות, ובזה ודאי שמה שבדעתו לנהוג כן לעולם ונהג פ"א נע' כנדר. ולא הביא ד' המשנה אלא ללמדנו גוף הסברא שגם כשהקטן מצ"ע פטור, חל על אביו תורת חיוב בעושה **עבור בנו**. [אבל חלוקים הם בגדריהם, דבגוף ד' המשנה שפיר י"ל באו"א, דאי"ז מדין נדר כלל (ולהעיר ממקו"ח להחו"י סתקצ"ד שכ' דל"מ בזה התרה. ואפ"ל דכ"ה גם למש"כ אדה"ז בנוגע לתענית בכורים דמהני התרה), ומה שאינו פוסק לשקול היא תק"ח במחצית השקל דוקא (וכ"כ בפי' תלמיד ר' שמואל ב"ר שניאור עמ"ס שקלים (ירושת"ו תשי"ד)). וכבר העירו (ראה גור אריה יהודה (זעמבא) ח"א עניני המועדים ס"כ סק"ט) דברוקח סרל"ג (ועוד) מ' שאינו מטעם נדר כ"א כדי לחנכו במצות, וכ"מ קצת בל' הרמב"ם בפיה"מ (אלא שגם בזה יל"פ שהוא מדין נדר, היינו מה שהתחיל מצות חינוך, וכבפי' הר"ש סיריליאו שקלים שם: דכיון שהתחילו לחנכו באותה מצוה שוב אינו נפטר). ויתירה מזו, דמל' הרמב"ם בפיה"מ "אומרים לו מאחר שהעמדת עליו זאת המצוה תן עליו תמיד עד שיגדיל" [ובתרגום קאפח: "כיון ששקלת עליו בשנה שעברה וחייבת אותו במצוה זו שקול עליו תמיד עד שיהיה איש ואל תפסיק"], מ' שהוא רק עצה טובה קמ"ל (ראה קובץ מורי' שנה י גליון א-ב ע' טז מכת"י הגר"מ היילפרין מפולדא, מחכמי אשכנז בתקופת הפנ"י. וראה פי' קאפח שקלים פ"א הי"ז). וראה בפי' רבינו משולם עמ"ס שקלים (ירושת"ו תשי"ד) שהוא למצוה בעלמא].

ועוד י"ל בכ"ז, דמחה"ש שאני דהוו נדרי הקדש ממש, ובזה אפשר דתיקנו שבנהג פ"א יהי' כנדר, ומהיכא תיתי בכל נדרי מצוה [ועפ"ז אזדא לה גם ההוכחה דשייך דין נדר ברגיל לעשות מצוה ג"פ ממש"כ האחרונים לענין מע"כ דנע' כנדר, כנ"ל – דשאני התם שג"ז בכלל נדרי הקדש. וראה שו"ת אג"מ יו"ד ח"א סק"נ סוף ענף ג (ושם ענף ד), דגם לשי' הר"ן (דלעיל הע' 25) שהאומר אשכים ואשנה אינו בדין נדר ורק שחייב לקיים דבורו, אכתי י"ל דנדרי צדקה שאני וחמירי טפי, שאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט]. ואמנם, יש להעיר מהלכות חנוכה למהרז"ך (נד' בקובץ המועדים חנוכה הוצאת מכון ירושלים ע' יט) שכ' עד"ז

בנ"ח, שקטן שהתחיל אביו לעשות לו נרות חנוכה בפ"ע שוב אינו פוסק, וראי' ממחה"ש, עיי"ש. [ולהעיר ממרכבת המשנה לר"א אלפאנדרי שקלים פ"א ה"ז בד' הרע"ב שאם מת אביו שוקל ע"י עצמו, דהוא מחיוב מנהגי אבות, עיי"ש בארוכה].
– בשו"ת ערוה"ב סי"ט הל' "בכל דבר מצוה אם נהג כן ג"פ אפי' לא הוציא בשפתיו צ' לקיים מצד נדר". ועד"ז כ' אחיו, הי ניהו בעל קרן לדוד בשו"ת או"ח סס"ב "מי שנהג מנהג של מצוה או חומרא ג"פ חשיב כמו נדר". אבל דבר הלמד מענינו הוא דמיירי במנהגי פרישות (טבילת עזרא, ומניעת תשה"מ בשנת רעבון דבדידהו מיירי התם).

<u>אמירת בל"נ בנהג במצוה:</u>
ואולם, לפום סברא זו, ולפי סתימת האחרונים, דכל שבדעתו לנהוג לעולם בדבר מצוה בעי התרה, י"ל דבזה ודאי דמהני אמירת בל"נ לחוד. דהנה על כרחך, טעמא מאי נחשב כנדר, מצד הסברא דגמר בלבו מהני לדבר מצוה. והיינו, דאף דנדרי מצוה אינן בגדר נדר ממש, ול"ש שיזלזלו בנדרים גמורים עי"ז (וכנ"ל הע' 33), מ"מ כיון דגמר בלבו סגי לדבר מצוה, לא סבירא לן לחלק בין גמר בלבו לבדעתו לנהוג כן לעולם.
וי"ל בשתים: א) דקאי בהשי' שבדעתו לנהוג וגמר בלבו היינו הך, וכמ"ש בתוס' דלעיל הע' 28, ש"בדעתו להתענות היינו גמר בלבו". ולפ"ז, מה שצ"ל נהג פ"א, אף דבגמר בלבו סגי – דבגמר בלבו לחוד ה"ז כנדר רק לפעם ההוא, אבל כשבדעתו לנהוג כן לעולם וגם נהג פ"א, ה"ז כנדר (מדרבנן) גם לפעמים הבאות (ראה כעי"ז במחה"ש סתקס"ב סקי"א (אף דאיהו אזיל בשי' המג"א שם שכ' לחלק בין בדעתו לגמר בלבו. וראה שעה"צ למשנ"ב סתקס"ב סק"ל. וצ"ע.
ובשו"ת מהר"ם בריסק השיא ד' המחה"ש לכוונה אחרת, ושגם המג"א ס"ל כן. ולא מצאתי אי' מקום כבודו בד' המחה"ש). וכ"נ בד' הב"ח שבמילואים להע' 26). ב) או יאמר באו"א קצת, דכל שהתחיל לנהוג כן הרי סופו מוכיח על תחילתו שמה שהי' בדעתו היינו גמירות דעת ממש (ועצ"ע).
ואדאתית להכא, י"ל דחומרו קולו, דכיון שחלות הנדר הוא על יסוד הגמירות דעת שבלבו, ולא מצד זה שנהג כן פ"א, כל שאמר בל"נ הרי אין כאן גמר בלבו. [ואדרבה, מה שנהג פ"א אינו מוסיף חומרא בזה, דליכא הוכחה בהנהגתו שקיבל ע"ע כן, דהרי בלא"ה הוכרח לנהוג כן עכ"פ פ"א מצד הגמירות דעת שבלבו (ראה עד"ז בשו"ת אג"מ יו"ד סקכ"ז ענף ט, בנוגע למי שנדר ושוב נהג כן ג"פ)].
ואם כי יד הדוחה נטוי' לומר דמאי דבעי התרה במנהגי מצוה אינו מצד הגמירות דעת, אלא מטעם אחר, דלא גרע נדרי מצוה מנדרי פרישות, וכשגזרו רבנן בל יחל מדרבנן במנהגי פרישות שלא יזלזלו בנדרים, גם מנהגי מצוה היו בכלל, שלא יזלזלו בנדרי מצוה – מ"מ, כיון שבגמר בלבו לגמרי פשוט דמהני אמירת בל"נ, לא מסתבר שבא הכתוב להחמיר עליו כשהי' בדעתו לנהוג לעולם יותר מגמר בלבו לגמרי, שלא יהא הנאסר חמור מן האוסר (ראה **עד"ז** בשו"ת ר' עזריאל דייאנה – נפטר בשנת ה'רצ"ו – סק"ב). [משא"כ במנהגי פרישות, דלית בי' דין גמר בלבו, וחלות הנדר היא ע"י הנהגתו]. וז"פ.
ועד"ז הוא גם לשי' הלבוש (דלעיל בפנים ס"א), דהא דא"מ אמירת בל"נ הוא משום דבנדר הנע' לסייג ל"מ התרה – דהרי בחי' רע"א ליו"ד סרכ"ח סכ"ח כ' דהא דל"מ התרה "היינו לדבר מצוה שלא תתבטל, וכן נדר (ולכאו' צ"ל גדר – שו"ת אפרקסתא דעניא ח"ג יו"ד סקע"ה) שלא יתירו דבר איסור, אבל הסכמה לעשות דבר מצוה מחדש דינו כנדר דבר לצדקה די"ל התרה כדלקמן [סרכ"ח] סמ"ב וסי' רנ"ח ס"ו". וכנראה העתיקו רע"א משו"ת בית יהודה עייאש יו"ד סט"ז ד"ה מיהו. וכ"ה גם בשו"ת זרע אמת ח"ב סצ"ה.
ואם נפשך לומר ולהחמיר, כסתימת הפוסקים, דגם ברגיל לנהוג כן (היינו בנהג כן ג"פ), אף שלא הי' בדעתו לנהוג כן לעולם, מהני לדבר מצוה, וכנ"ל – הרי בזה בלא"ה מועיל אמירת בל"נ לחוד, וכנ"ל הע' 12. ועד"ז לשי' הלבוש, כדלעיל הע' 14.
ועוי"ל בזה, דהרי בטעמא דהך מילתא שרגיל לנהוג כן מועיל לדבר מצוה לשי' זו, אף שאי"ב שום דמיון לנדרים גמורים – י"ל בדא"פ, אף שהדברים מחודשים לכאו', דג"ז על יסוד הא דגמר בלבו מהני בדבר מצוה, וכל שרגיל לנהוג כן מוקמינן לי' בסתמא דודאי גמר בלבו, דהא בלאו ה"ט אין סיבה לאסור עליו. ומנא אמינא לה, דבא"א מבוטשאטש סתקפ"א מהדו"ת ר"ל דברגיל לעשות כן **חיישינן שמא קיבל בלבו** (ועד"ז כ' בפמ"ג בא"א סתקנ"ג סק"ב במה שצ' להתנות לאכול אחרי סעודה המפסקת דחיישינן שמא קיבל בלב ושכח). ומכיון שכן, הדרינן לסברא קמייתא, דכל שאמר בל"נ לא גמר בלבו כלל.
[וכ"ה גם להשי' דמה שמנהג טוב מועיל הוא מטעם שמח' ניכרת מתוך מעשיו, ואדרבה דמעשה עדיף מאמירה, והו"ל כנדר מה"ת (כנ"ל במילואים להע' 28) – דכל שאמר בל"נ אין כאן נדר. וז"פ].

להערה 30:
אבל האמת יורה דרכו, דיש לחלק טובא, דבמצות שבין אדם למקום, ה"ה בגדר נדרי הקדש (כמ"ש הריטב"א ועוד, כנ"ל בהע' 24 ובמילואים להע' 26), מצד עצם ההתחייבות לגבוה (וי"ל סמך לדבר בפירש"י מטות לב, כד לגבי תנאי דב"ג וב"ר והיוצא מפיכם תעשו לגבוה, ובמפרשי רש"י שם שהוא מצד דין נדר. וכ"ה בתוס' (ד"ה זו – ר"ה ו, א), אף שאי"ב שום גדר מצוה, ונ' דוחק לומר דקאי להשי' דהשהי' גופא בא"י י"ב משום מצות ישוב א"י (אבל בהרחב דבר שם פי' שתנאי דב"ג וב"ר משונה משאר תנאים שנתקיים בדבר ה'. ועצ"ב). ובע"כ דגוף ועצם ההתחייבות לגבוה הוא מדין נדרי הקדש).
אבל במצות שבין אדם לחבירו, כל שאין בו משום צדקה ממש לית לן בה משום בפיך זו צדקה ומשום נדר. [ומצאתי כעי"ז בשירי מנחה לתוספתא פסחים פ"א מי"א שכ' "דדוקא לחבירו ל"ש אמירתו לגבוה בטירחא דגופא (כד' מהרי"ק הנ"ל) ולא לשמיא"]. ואף שגם הן בגדר מצוה, מ"מ במצות שבין אדם לחבירו, תחילת ושרש דינם היא ההתחייבות הממונית לחבירו, ומזה מסתעף גדר המצוה שבזה, כמבואר בכ"מ (שערי יושר ש"ה פ"א. שו"ת אג"מ יו"ד ח"א סק"נ. ועוד. ונפק"מ לדוגמא בגדר ספק ממון לקולא דאי"ב משום לא תגזול. ולהעיר מלקו"ש חל"ה ע' 20). [ובסגנון אחר, דבמצות שבין אדם לחבירו, שרש המצוה היא משום והלכת בדרכיו, או ואהבת לרעך כמוך, וד"ז לא הוציא בשפתיו].
ולהעיר ממש"כ אדה"ז בקו"א שם בהל' מכירה ומתנה סק"א לחלק בין מתנה לעני שהוא מדין צדקה וחלה עליו בנדר, למתנה מועטת דמעשר לבן לוי שיכול לחזור בו, לפי שאי"ז מצוה המוטלת על כלל ישראל ליתן ללוי זה דוקא, עיי"ש. [ואף שהאומר אשכים ואשנה פרק זה הוה כנדר, ולדעת הריטב"א והנמוק"י ה"ט לפי שחייב א"ע בזמן מסויים או בפרק מסויים (ראה לקמן במילואים להע' 33). וה"נ אף שיכול לפטור א"ע בנתינה ללוי אחר, מדוע לא יחול נדרו על בן לוי זה – התם מה ששונה פרק מסויים הוא פרט באופן קיום המצוה, לפי שגדר המצוה היא לימוד התורה (יום ולילה), ופרק זה (וזמן זה) הוא פרט מגוף המחייב דהמצוה, ונמצא שנדר על דבר מצוה, אבל בנותן לבן לוי מסויים אין בזה שום גדר מצוה, "שמצוה תלוי' בדגן ולא בלוי בלבד" (ל' אדה"ז שם), כלומר שהלוי אינו המחייב דהמצוה, ובאמירתו ליתן לבן לוי מסויים לא נדר על שום דבר מצוה].
ועצ"ע מש"כ הריטב"א (נדרים טז, א) דגם בנודר לפרוע חובו ה"ה בכלל נדרי מצוה [ולהעיר בכעי"ז משו"ת הרדב"ז ח"א סצ"ו לענין מי שנדר בחלומו לפרוע חובו ביום פלוני. ובשו"ת חת"ס יו"ד סרכ"א דהרדב"ז לא אמרו אלא במצוה גמורה כגון פריעת בע"ח], ומה גם לפמש"כ האחרונים להוכיח דהחוב קודם להמצוה (שערי יושר שם פ"ב מזה שאין ע"א נאמן בזה כבאיסורים. ובקובץ שיעורים ב"ב אות תרסח מזה שיש דין ירושה בחוב). אמנם, סוגיין דעלמא דאדרבה, למ"ד שעבודא לאו דאורייתא (וגם לדידן דשעבודא דאורייתא, עי' בחי' הצ"צ ב"ב קנג, ב ואילך בסיכום השי' בזה), גוף ועצם החוב מסתעף מדין פריעת בע"ח מצוה, ובל' רבינו גרשום (ב"ב קעד, א) "לא חיוב לפורעו וכו' אלא מצוה היא שיפרע לו". וראה גם קצוה"ח סק"ד סק"ב.
והדברים מפורשים לכאו' בריטב"א במק"א (ב"מ סא, א): "תביעת רבית לא הויא כשאר תביעות כו' דאית לי' על חברי' שעבוד ממון, אלא חיוב הוא שחייב הכתוב כו', דחיובא הוא דרמא רחמנא עלי', וכענין חוב למ"ד פריעת בע"ח מצוה ושעבודא לאו דאורייתא". [ומה שסיים שם: "אלא דהתם איכא דין ממון לחבירו ומהניא מחילה, אבל הכא לשמים הוא חייב" – היינו שלאחרי שנתחייב מחמת חיובא דרמא רחמנא עלי', הנה גדר חיוב זה הוא חובת פרעון ממון לחבירו [ובריטב"א קדושין (יג, ב – ד"ה אר"י) קרי לה "מצוה דממון"], משא"כ ברבית שכל חיובו הוא רק לשמים. וראה לקו"ש חי"ב ע' 117. ולפום סברא זו, מיושבת קושיית הקצוה"ח (סל"ט סק"ד. וראה גם חי' הצ"צ שלט, א שהקשה כעי"ז לגבי ת"ת, והרי ת"ת הוא כמו פריעת בע"ח, ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ד) במה שאין בי"ד יורדין לנכסיו ברבית כמו בפריעת בע"ח (ובאחרונים כ' ליישב בכמה אופנים עד"ז). ואכ"מ]. ואמנם, בתוס' (ד"ה הרי – כתובות נו, ב) ד"מלוה כו' אינה באה מכח התורה, דסברא הוא שיש לו לשלם מה שלוה ממנו". וי"ל בדוחק, דכוונתם לענין **שיעור** הנתינה, וכמו שכתבו בקדושין (ד"ה מלוה – יג, ב) ד"לא חשיב כתובה בתורה, כיון שאין צריך לפרש בתורה שיעור הנתינה, דפשיטא מה שהוא לוה צריך לפרוע" (וראה בתוד"ה מלוה בכורות מח, א). ועצ"ב בכהנ"ל, דסו"ס מ"ש ממצות הלואה לעשיר וכיו"ב. ואולי יש ליישב.

להערה 31:

מנהג הנשים במ"ע שהזמ"ג:

בהנת' דבקיום מ"ע שהזמ"ג ע"י נשים י"ב גדר מצוה ולא סתם הנהגה טובה, יש להעיר מלקו"ש חט"ז ע' 219 דשייך מיגו דאתקצאי בחפצא של מצוה ע"י אשה. וש"נ לשו"ע אדה"ז הנ"ל. ושו"ר מה שהעיר כעי"ז בשו"ת יבי"א ח"ב ס"ל (**וש"נ**), מד' ס' בית השואבה (פט, א) להסתפק אי חל ש"ש על סוכה שעשתה אשה. ועיי"ש באורך.

וי"ל דלא גרע [ואדרבה עדיף מינה] מקטן שהתחיל אביו לשקול על ידו, ששוב אינו פוסק שהוא מטעם נדר כיון שהי' בדעתו לעשות כן לעולם (ראה לעיל במילואים להע' 29), אף שמצ"ע פטורים ממחה"ש.

ובשו"ת ובחרת בחיים הנ"ל (בפנים ההע') ר"ל יתירה מזו, אף שדחאו, דמה"ט י"ב גדר נדר של תורה, כיון שקיבלה ע"ע כמצוה שבתורה. ולסברתו אולי יל"פ עפ"ז ד' המג"א הנ"ל שהנשים "שווינהו עלייהו חובה", והיינו לא רק מדין נדר, כ"א גדר חובה.

ומש"כ הנז"ש (סתפ"ט שם) להקשות ממש"כ בד"מ או"ח סקפ"ח סק"ח (בשי' הראבי"ה) דל"ש שווי' כחובה רק במקום דאיכא חד מ"ד שהוא חובה (כתפלת ערבית, ופת בסעודה שלישית) – י"ל דהיינו רק במקום דליכא בזה גדר חובה כלל (כפת בר"ח, יעו"ש. וכנראה דהמצוה להרבות בסעודת ר"ח (שו"ע או"ח סתי"ט) הוא רק בגדר מנהג, וגם בזה א"צ בפת, אף שלכתחילה ראוי שיאכל פת, עיי"ש בשעה"צ סק"א), משא"כ במ"ע שהזמ"ג שי"ב מצוה לאנשים עכ"פ, וגם לנשים י"ב גדר מצוה כנ"ל (ואף שגם ערבית מצוה היא אפי' למ"ד רשות, הנה הד"מ קאי בהשי' דבאמת רשות גמורה היא, ורק ע"י שהתחיל להתפלל שווי' חובה).

ואדרבה, מד' המג"א שבספה"ע שווי' כחובה, אף שבסעודה שלישית נפסקה הלכה דלא אמרינן בזה שווי' כחובה (לחזור בשכח רצה) – מוכח דעדיף מינה, כיון שסו"ס מברכים ע"ז וי"ב גדר קיום מצוה. וצ"ל דבהזכרת מעין המאורע במקום שלהלכה א"ח בסעודה ל"ש לומר שווי' כחובה, כי אי"ב קיום מצוה כלל. ויש לדחות. [ובאמת צ"ע בזה גופא, במה שלא נפסקה הלכה לחזור בשכח רצה בסעודה שלישית, אף שבתפלת ערבית קיי"ל הא דשווי' כחובה. ומש"כ בשו"ת תרוה"ד סל"ח, הובא ביתה יוסף שם סקפ"ח, דלא קיי"ל כבה"ג לענין תפלת ערבית – היינו מה שהובא בהג"מ (ברכות פ"ב הי"ג אות ח) בשם ראבי"ה (ח"א סקל"א וח"ב סתקס"ג) דשי' בה"ג לחזור בשכח יעו"י בערבית דר"ח דשווי' כחובה (דלדידן אינו חוזר לפי שאין מקדשין החודש בלילה. וראה בגדי ישע למרדכי שבת פ"ב סקט"ו בשי' בה"ג)). אבל, בב"י ובד"מ הארוך הובא רק זה שבהתחיל להתפלל שווי' כחובה. והכי נקטינן, כדמוכח מזה שבערבית דחוה"מ חוזר בשכח יעו"י, וכן בשכח טו"מ בערבית (מג"א סרל"ו סק"א. וכ"ה הסכמת האחרונים (ראה בהנסמן בהלכה ברורה (יוסף) סקי"ז בשעה"צ סקנ"א). ודלא כשו"ת מים חיים לר"ח כהן רפפורט או"ח ס"ב), וע"כ מטעם דבהתחיל להתפלל שווי' כחובה (ולא מטעם דהאידנא קיבלוהו כחובה, ראה שו"ת יבי"א ח"ו או"ח סי"ח סק"א). ועכצ"ל, דבתפלת ערבית חל שם חובה על גוף התפלה, והזכרת מעין המאורע הוא ממטבע התפלה עצמה, אבל הקבלה לאכול פת בסעודה שלישית (אף דאיכא למ"ד דחובה היא) אינו מועיל שיחול שם חובה על הזכרת מעין המאורע. ודמי למי שקיבל בנדר לאכול סעודה שלישית שאינו חוזר (ראה קצוה"ש סמ"ז סק"ח. וקדמו בברכ"י או"ח סרצ"א סק"ה לגבי ר"ח). אבל הראבי"ה סובר דקבלתו חל על הזכרת מעין המאורע גופה, ודוק בלשונו "דנהוג עלמא להזכיר וגם בירך ע"ד להזכיר". וכנראה ר"ל, דאף שא"צ להזכיר כבר קיבלו להזכיר. (וכ"ה באו"ז הל' חנוכה, אף שלא פסק כן). ועי' בב"ח או"ח סתרפ"ב. ובהיותי בזה, תמוהים ד' הערוה"ש או"ח סקפ"ח ס"כ שחידש מד"ע דבקיבל עליו אכילת סעודה שלישית חוזר בשכח רצה, וכ' דעדיפא מתפילת ערבית. ואישתמיטתי' **לכהנ"ל**.

ולפום ריהטא, אולי יש ליישב בזה מש"כ בשו"ת רעק"א הנ"ל שאשה ששכחה יעו"י אינה חוזרת כיון שא"ח באכילת פת, ולכאו' תיקשי דהא קיבלה ע"ע להתחייב בכך, וכפי שהקשו כמה אחרונים (וראה בהנסמן בשו"ת יבי"א שם סק"ג), ועוד זאת (ולפלא שלא הרגישו הנ"ל בזה) שזה סותר למש"כ בתשו' הנ"ל גופא דקיבלו כל מ"ע שהזמ"ג כחובה (ואכן בחי' רא"ז אויערבאך מפוסווייילר (נפטר בשנת תקכ"ז) לסקפ"ח (נדפס מכת"י בקובץ זכור לאברהם תשנ"ו ע' קמז) השוה מידותיו, וס"ל דפטורות מלחזור בשכחו מעין המאורע, כי ל"ש קבלת חובה במ"ע שהזמ"ג). ולפי פשוטו י"ל דבאכילתה פת אין הכרח שמתחייבת בכך, דאפ"ל מצד רעבונה ולהנאת גופה. אבל להנת"ל י"ל, דאנן קיי"ל שגם במקום שקיבל כחובה אינו חוזר בשכח, כי סו"ס אי"ב גדר מצוה, ומה שקיבלה להתחייב באכילת פת, אינו מועיל שיחול שם חובה על הזכרת מעין המאורע, ושאני קיום מ"ע שהזמ"ג שהוא עצמו בגדר מצוה (ראה מה שחילק בכעי"ז בילקוט יוסף (ח"ד סק"ו סק"ה ד"ה ואנא דאמרי), ושם דשאני הזכרת מעין המאורע **בתפלה** לנשים שהיא ממטבע התפלה גופא. ודבריו מסתברין. ובחנם השיג עליו (שוב) בשו"ת ארחותיך למדני ח"ב ס"ט. ולהעיר שבשו"ת אהל משה קאצנלבויגן (ממעזריטש) ס"ג כ' בזה מדין נדר שקיבלה ע"ע להתפלל, אמנם בהשמטות כ' באו"א מדין שווי' כחובה].

[ואיידי דאתא לידן, צ"ע בכמה דוכתי שכ' האחרונים לדון שיהא בדין שווי' כחובה (כשהחיינו על פרי חדש ועוד), אף במקום דליכא חד מ"ד דס"ל כן, אא"כ הכוונה בבחי' אל תטוש ושינוי המנהג, וכד' המג"א סתקצ"א סק"ו לענין הזכרת עשרה פסוקי מלכיות בר"ה. ובשו"ע אדה"ז סמ"ח ס"א שקבעו חובה לקרות פ' התמיד. ואכ"מ].

ואיך שלא יהי', אין להכריח מדין נשים במ"ע שהזמ"ג לשאר הנהגות טובות שבקו"ע, שאינן בגדר מצוה כלל, ול"ש בהו דין נדר.

הנהגות טובות בקו"ע:

ואכן מצאתי בכמה אחרונים, שכ' כדברים האלה, שאין גדר נדר דמנהג טוב, בהנהגות טובות בקו"ע (ומהן שנ' מדבריהם שכ"ה אפי' בדבר מצוה). וזה יצא ראשונה: בס' נדרי זריזין ח"ב (בקונט' כינויי נדרים, בשו"ת לשו"ע סרי"ד, תשובה א), שכ' כדברינו וז"ל: "נראה דהך כללא דדברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור הוי רק אם קבלו עליהם איסור בשוא"ת שלא לעשות דבר זה או שענין זה יהי' אסור להם ודו"ק ותשכח שכן הוא. והיינו מכח דהרי למדוהו מבל יחל דברו דאסמכוהו לבל יחל דנדרים וכל עיקר נדרים הוי בשוא"ת ולא מצינו נדר בקום ועשה ולכך דברים המותרים ואחרים נהגו בי איסור הוי נמי רק כה"ג דנדרים ולא היכי שקיבלו עליהם איזה ענין בקום ועשה זה מותר להתיר להם". וכ"ה בשו"ת טוטו"ד להנ"ל מהדו"ת סקכ"ד: "מה שנהגו לבדוק (ו)זה הוי בקום ועשה ולא בשוא"ת ולא שייך בזה ענין נדר ..דדין דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור ודין נדר לא שייך בקום ועשה ודין נדר לא חל עליו ומותר לשנותו". ובפתחי שערים לטוטו"ד קמא (ג, ד) שכ' דנדר ל"ה רק בקו"ע או בשוא"ת, כוונתו **למצות** שבקו"ע. [ומזה צל"ע אמש"כ הו"ע שם יו"ד סרי"א דהמנהג שלא יתפלל אבל לפני התיבה ביום שא"א תחנון נק' גדר פרישות, דאף שמצד מנהגי פרישות בשוא"ת קאתי עלה, אמנם בגמר דבריו נתפס במש"כ שם דאם א' יקבל ע"ע לשמוח בימים שא"א בהם תחנון ודאי הוי פרישות ודבר מצוה. ויש ליישב].

ועד"ז ממש כ' בס' באר מים חיים (נוסינסאן, ווילנא תרס"א) תענית יב, א, אפי' בנדר **להדיא** (ולהעיר מדין נדר בל' שבועה, ראה הע' 31), וז"ל: "אם נדר אדם לאכול ולשתות ולשמוח ולא להתענות ביום ידוע שנעשה לו נס או ביום שיעשה בו מצוה ידועה ודאי אין זה נדר דלאסר איסר אמר רחמנא כו' דלא יהא מנהגו כו' גדולה מהוצאת פיו דהא בפיו אין יכול לקבל בנדר שמחה". [ועיי"ש מש"כ עפ"ז דבהכרח שהיו"ט דקרבן העצים הי' מנהג נביאים (**ע"פ** תענית כח, א) שהנהיגו סנהדרין, ולכן חלה נדרם, עיי"ש. ואמנם, לגופו של ענין, ראה בשו"ת מהר"ם אלאשקר סמ"ט דציבור שקובעים יו"ט לעצמם על נס חייבים לקיים עליהם ועל זרעם, אף שהולכים לעיר אחרת להשתקע. ומוכיח לה מהא דקרבן עצים. וגם הפר"ח (סתצ"ו בדיני מנהגים סי"ד) שחולק על דבריו, היינו מטעמא דהוה מנהג בטעות, כיון שלאחרי שבטלה מג"ת אין מקום להוספת יו"ט, אבל בעצם הענין מודה שהציבור יכולים לחייב א"ע בכזה. וגם לשי' הפר"ח, יחיד ודאי מותר להוסיף ולקבוע יו"ט לעצמו (ראה ערוה"ש סרי"ד סל"ז). וראה מג"א סתרפ"ו סק"ה ע"ד מי שנדר לעשות פורים. ויתירה מזו, בשיר מעון על מג"א עה"פ וקבל היהודים דפורים גופא נתקבל מדין נדרי מנהג. וכ"ה לו במכתב סופר ח"ב ס"ד ד"ה אמנם בעיקרא. ולהעיר ממלבי"ם למג"א ט, לא].

וכה ראיתי בשו"ת בית שלמה חסון סי"ז (נד' בשאלוניקי שנת ת"פ – הו"ד בהחפץ חיים פלאגי סל"ב סק"ס): "דהא דאמרי' דברים המותרים ואחרים נוהגים בו איסור, היינו דוקא כי הם מותרים והוא נהג בו איסור, אבל בדברים שהם מ"ע, עד"מ שמצוה לכבד את השבת, וגם פ"א או שתים לקח בדמים יקרים דג גדול או מגדים ודברים אחרים, הנאמר בזה דהוא נדר ויהי' חייב לנהוג כן כל ימיו. או מי שלקח אתרוג באלף לבנים שנה א', היותר טוב שיהי', הנאמר שחייב בכל שנה לקחת אותו . ז"א, ודאי כיון שהיא מ"ע, וזה מקיים אותו פ"א בענין היותר יפה שאפשר, ל"ש בד"ז תורת נדר, אם לא שפי' דבהדיא כו', כיון שאין המנהג לאסור את המותר, אלא לקיים את המצוה שכבר הוא מושבע ועומד, לקיימו ולהדרה בכל מה שיוכל". [אלא שיתכן במשמעות דבריו שכ' כן רק לגבי **הידור** מצוה, ולא בכל הנהגה טובה, ונת' לקמן במילואים להע' 33].

וכ"כ בשו"ת אג"מ יו"ד סקכ"ז ענף ט (לענין קבלת בני העיר שישחטו ב' שוחטים) ד"רק בנהגו איסור בדברים המותרין תיקנו רבנן דהוי נדר, ולא בנהגו לעשות איזה דבר [הידור, עיי"ש] מצוה .. [דכיון] שלא שייך בו נדר גמור, אין שייך לתקן בנהגו שיהי' נדר, דלא עדיף מקיבל עליו בפי' בנדר שאינו כלום" (וראה לעיל הע' 30 בסופה). ועיי"ש שגם בדבר שבשוא"ת צ"ל איזה הידור ומעלה. (ולהעיר מפלוגתת הב"י והב"ח (באו"ח סי' עתר) אי רק בסרך איסור שייך הא דדברים המותרים ונהגו איסור). וראה גם שו"ת לבוש מרדכי יו"ד סי"ג (בענין הנ"ל): נדרים שחלין בקו"ע לדבר מצוה היינו דוקא היכא שהוא מצוה בעצם אבל לא דבר שהוא רק סייג שאיננו מצוה אלא תיקון לדבר מצוה.. רק הכשר מצוה שלא יכשלו.

וביסוד הדברים נמצא כעי"ז בשו"ת חת"ס יו"ד סקצ"ב לגבי מנהג הציבור ואפי' מנהג נביאים, וז"ל: "בקום ועשה כגון מנהג נביאים דערבה, אי שב ולא עשה ולא חביט ערבה אפשר דלא מקרי עבריין ואין מנדין אותו ולא נאמר ע"ז אל תטוש תורת אמך, משו"ה המקיימו אינו מברך וצונו". ולכאו' מדוע לא יתחייב משום נדר. ולדברינו א"ש.

וראה גם בשו"ת הרדב"ז ח"א סתר"ח שכ' כדברים האלה (לענין מנהג לגלח הבנים בקברו של שמואל הנביא): "אם ת"ח הוא אני אומר דאפי' היתר אינו צריך חדא כי לדעתי נדר זה אינו כלום מן הדין .. ואם מפני הנדר בעצמו משום מוצא שפתיך תשמור הנ"מ בדברים הנזכר בכתוב כגון נדרים ונדבות חטאות ואשמות וצדקה לעניים אבל בנ"ד מאי איכפת לנביא או מאי מתהני ליה שיגלחו אותו במקומו או בזולת מקומו". וכ"ה בשו"ת משפטי צדק (להר"ש גרמיזאן, נפ' בשנת ה'תל"ה לערך) סע"ד: "לא ידעתי מה שורש מצוה יש בנדר זה להסתפר על קברי צדיקים, והלא אפי' זיארא להשתטח על קברי הצדיקים לא הוה ידעינן מה מצוה יש, והב"י באו"ח סתקס"ח ס"י הביא דמהרי"ל הנודר לילך על קברי צדיקים וכו' דמשמע דהוי נדר מצוה, אך לא פי' מה מצוה עביד, לולי שכ' הרח"ו זלה"ה שיש עיקר בזיארא זו, אבל להסתפר לא שמענו".

[ואכן בשו"ת לבושי מרדכי יו"ד תנינא סקל"ב כ' שהרגיל לילך על קברו של צדיק צ' התרה. וכ"ה בבא"ח פ' ראה שנה ב' ס"ו. אמנם שם בשו"ת לבו"מ נחית ג"כ להסברא די"ב משום כבוד רבו. ולהעיר משו"ת מהרש"ג ח"ב סט"ז שאין דין נדר במנהג לנסוע לצדיק לימים נוראים, עיי"ש טעמו. ואולם, גם ברדב"ז שם כ' שאין להתיר לע"ה. [וראה בס' על פי התורה (אדלר) בראשית ע' שפג, בהנהגת הרה"צ ר"ד מלעלוב ירושלים בנסיעתו למירון שלא יחשב כנדר. וכנראה לא סמך על אמירת בל"נ מטעמים שנת' כאן].

והנה במש"כ בשו"ע הא דנודר לילך על קברי צדיקים, באמת צ"ע איזה מצוה יש בדבר (וראה בארץ החיים סתהון יו"ד סשע"ב ס"א דמ' **קצת** מכאן דהוי מצוה. ולהעיר שב**כמה** מהפוסקים דיברו בקודש במשתטח בקברות צדיקים אשר בארץ המה, ובנדרו צדקה שם, וליכא למישמע מינה). ודוחק לומר שהוא לפי הקבלה. וי"ל ובהקדם, דבנודר לקנות בית בא"י (ב"ק פ, א), פי' שהוא בגדר נדר משום מצוה דישוב א"י (ראה חס"ד תוספתא ב"ק פ"ח ד"ה רועה. יד שאול יו"ד סרכ"ח סל"ו. ושקו"ט בפוסקים בנדר לעלות לא"י. וראה באג"ק אדמו"ר מוהרש"ב הנסמן לעיל הע' 30). אולם, ברמב"ם (נדרים פ"ח הי"ג) השמיט תיבת בא"י, וכ"ה בתוספתא ב"ק פ"ח מ"ה (ובחס"ד, וכן בחזון יחזקאל שם, דלכן הוסיף "נשבע". ובהשגות הרמב"ן לסהמ"צ מ"ע צד נ' ג"כ שפי' שהכוונה לשבועה). ואמנם לפי' הש"ך יו"ד סרי"ט סק"א, מיירי שאמר ד"ז אסור עלי אם לא אקנה בית [או שהוא מדין נדר בל' שבועה, או יד לשבועה, עיי"ש]. וא"כ לק"מ, דה"נ י"ל בהך דקברי צדיקים. וכן יש להוכיח במישור מרמ"א יו"ד סוסי' רי"ז בנדר לילך על **בית הקברות** (ולא נקט קברי צדיקים דוקא), ובע"כ כנ"ל (ואולי יש לדחות דכוונתו לנשבע). ושו"ר בשו"ת חיים של שלום ח"ב סי' ע, דהפוסקים מיירו בנדר להדיא דוקא (וג"ז צ"ב. אבל בנהג ג"פ לילך על קברי צדיקים מספקא להו אי הוה נדרי מצוה או רשות).

ולהעיר שמש"כ בשע"ת או"ח סתקס"ח בסופו מפרי הארץ שמותר לצאת מא"י לצורך זה – אינו משום מצוה (וראה פת"ש יו"ד סשע"ב סק"ב), עיי"ש בפרי הארץ יו"ד ס"ז ש"אין בדבר זה מצוה ואפילו מד"ס, רק מנהגא בעלמא", ומביא ד' שו"ת בתי כהונה סכ"ג ד"לא נמצא בזה סרך מצוה אפילו דדבריהם", והתיר מטעמא אחרינא. וצ"ע בשו"ת שדה הארץ ח"ג אה"ע סי"א, דאזיל הכא והכא: "הזייארא"ס לא נמצא בספרים לשום א' מהמחברים ע"ז שהולכים להשתטח על קברי הצדיקים אם היא מצוה כו', ואפשר כי הזייארא"ס הם דבר מצוה כי ע"י שמשתטח על קברי הצדיקים זכותם יגן כו'. ואף שכ' כו' אע"פ שזכות היא אין שום מצוה כו', סו"ס זכות היא, באופן שאם קיבל לילך לזייארא"ס [לא"י] אין לו תורת נדר כו', אמנם אם יכול יקיים נדרו, ואף שלא קיבל יקיימנו כי מצוה היא". ובשו"ת נשמת כ"ח יו"ד סוסי' נ העתיק ממננו בפשי' ד"אם עולה לזיהר"א להשתטח על קברי הצדיקים הוי מצוה", עיי"ש].

עכ"פ, הרי לך כמה נביאים מתנבאים בסגנון א' דכל כי האי (מנהג טוב בקו"ע, עכ"פ כשאינו דבר מצוה) ל"ש דין נדר כלל. ובשו"ת אפרקסתא דעניא (שבהע' 32) ר"ל יתירה מזו, דגם במנהג שבשוא"ת כשאינו משום פרישות (בנוגע לשהחיינו בספה"ע) ל"ה בכלל נדר. וכש"כ בהנהגה טובה שבקו"ע. [ולהעיר גם מהל' באג"ק ח"כ ע' קפב שבהנוגע למנהג טוב שנהגו כמ"פ וזמן צ' להתבונן **איך** להפסיק בהנהגתו].

ולהעיר מל' נוסח התרת נדרים בשל"ה ריש מס' יומא שלו "(וכל שום קבלה ואפי' של מצוה שקיבלתי עלי .. או שום מנהג של מצוה שנהגתי א"ע. וכן כל מוצא שפתי שיצא מפי, או) שנדרתי וגמרתי בלבי לעשות שום מצוה מהמצות, או איזו הנהגה טובה, או איזה דבר טוב שנהגתי שלש פעמים". ומ' קצת שבכל מנהג טוב סגי בהנהגה ג"פ או אפי' בקבלה בלב. ומ"מ עדיין יתכן לומר דמיירי במנהגי פרישות וחסידות דוקא. ועצ"ע שינוי הל' "דבר טוב" ו"הנהגה טובה", ובכלל כפל הל' כמ"פ. [ואולי י"ל באו"א, דברישא קאי על מנהג טוב שנהג פ"א וגמר בדעתו לנהוג לעולם – ראה שו"ת בצל החכמה ח"ד סקסט"א סק"ה]. אבל בנוסח אדה"ז הל' בקיצור: "(וכל מוצא שפתי שיצא מפי, או) שנדרתי וגמרתי בלבי אפי' לעשות איזו מצוה או איזה הנהגה טובה שנהגתי ג"פ". ויל"פ בכמה אנפי.

וראה בקובץ יגדיל תורה נ.י. גליון א ע' נו.

– באג"ק חי"ח ע' שפג לענין מעשר כספים כ' (ע"פ נוסח התרת נדרים) "דפשיטא דלא גרע ממנהג טוב ג"פ", וכנראה מפרש דבנוסח הנ"ל מוכח דכולל גם מנהגי **מצוה** שבקו"ע.

להערה 33:

<u>דוגמאות להנהגות טובות בקו"ע שנז' באחרונים</u> (עוד דוגמאות נז' בהערות 32-29 ובמילואים לשם)

א) סנדקאות: פתח דברינו יאיר במש"כ בשו"ת דברי יוסף אירגאס סמ"ו דמי שאמר שיהי' סנדק לבנו ה"ה נדר לדבר מצוה, דמצוה גדולה היא במאד. וראה בקובץ יגדיל תורה ירושת"ו (גליון יג ע' 117) שחקר הרש"י זוין בכיו"ב אי הוה נדר, ואישתמיטתי' הנ"ל [ובפוסקים דנו רק בנודר לחבירו לעשותו בעל ברית, ראה ברמ"א יו"ד סרס"ד ס"א]. ולכאו' אי"ז מצוה ממש, כ"א הנהגה טובה. ואולי ס"ל דכיון דמסייע למצות מילה ה"ה בכלל המצוה (ראה כללי המילה לר"י הגוזר ע' 66), דהו"ל מסייע שי"ב ממש כמו זה אינו יכול וזה אינו יכול (מכתם לדוד פארדו יו"ד סנ"ד. וראה גם שו"ת חת"ס או"ח סקנ"ט) וחשיב כעושה גם מצות המילה בידו ממש (שו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד סל"ה). וכדמוכח ממ"ש הש"ך יו"ד סרמ"ט סק"ג מתשו' רבינו מנחם (מירזבורג הנק' מהר"ם מעיל צדק) דמותר להוציא מכספי מעשר להיות בעל ברית, וגם להחולקים היינו משום דשייך לעניים דוקא. [אלא שכמה אחרונים כ' דגם להש"ך מיירי במשלם הוצאות סעודת ברית (שהיא סעודת מצוה) לאבי הבן שהוא עני (וע"פ שו"ת מהר"י ברונא סק"פ דקניית סנדקאות היא משום תקנת עניים). אבל ל"מ כן בשו"ת שבות יעקב ח"ב ספ"ה בסופו (אבל בשו"ת אגודת אזוב מדברי יו"ד סכ"ב פי' בדבריו שאינו "לעניים **ממש**". וצ"ע). ועוד ועיקר שבמקורו בהגהות מהרש"ל לטור יו"ד סרמ"ז לא נ' כן מתחילת דבריו. וכן הוכיחו מטעם אחר בשו"ת קנה בושם ח"א יו"ד סקי"ג סק"א ובלקוטי הערות לשו"ת חת"ס יו"ד סרל"א סק"ו].

ב) הדלקת נר יא"צ, תפלה לפני התיבה ביא"צ, מפטיר בשנת האבילות: והנה בשו"ת מהר"י אסאד ח"א יו"ד סשט"ו כ' לענין הדלקת נר יא"צ דהוה כנדר, אבל שם מיירי שעי"ז נותן שמן למאור לביהכ"נ. ובשו"ת עמק הלכה (בומל) ח"ב סנ"ב לענין הדלקת נר יא"צ בסתמא, אבל הוא משום לתא דכבוד אב (עיי"ש בדבריו). ועד"ז י"ל במש"כ באלף למטה שבהע' 2 לענין תפלה לפני התיבה ביא"צ. וראה בס' נשמת אדם שטרן ספכ"ו שהנוהג לקבל עליית מפטיר בכל שבת בשנת האבילות צ' שיעשה כן בל"נ.

ג) פסוקי וישלח לפני נסיעה לדרך: ובקונ' שלמי נדר להגרשז"א הע' 37 כ' גם לענין אמירת פסוקי וישלח לפני נסיעה לדרך. וי"ל דהוי בכלל קבלה לדבר מצוה כאשכים ואשנה. ואף שלכאו' הוא בדרך סגולה, ראה בשו"ת הרשב"ש ס"ב שהריב"ש נדר [וכנראה נדר להדיא, ולא רק שנהג כן] לקרוא בכ"י מזמורים [ידועים – כ"ה בקצת נוסחאות], והרשב"ץ א"ל שהוא נדר לדבר מצוה, ולכאו' ג"ז מיירי בדרך סגולה. ולהעיר גם משו"ת עולת שמואל שבהע' 29 שהמקבל אמירת תהלים בכ"י הוא בגדר נדר (אבל אי"ב משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור, עיי"ש). וראה בס' ברכת איתן על ק"ש שעהמ"ט ע' שמח שהביא מח"א להצריך התרה למי שהי' רגיל לומר כל נוסח ק"ש שעהמ"ט, וכעת בהיותו ת"ח רוצה להקל לומר רק פסוק ראשון של שמע וחד פסוקא דרחמי (ע"פ ברכות ה, א). [אלא שבגוף דבריו צ"ע, די"ל דלא נדר כ"א ע"ד ההלכה, ומדינא כעת בתור ת"ח פטור. ולאידך ק', דהנה בשו"ע השמיט הך דינא דת"ח.

ובתפארת שמואל עהרא"ש (ברכות שם) דהאידנא אין דין ת"ח לענין זה, וגם ת"ח חייבים בק"ש שעהמ"ט. וראה גם בפתח הדביר סרל"ט סק"ד דבימינו שאין דעתנו פנוי גם ת"ח צ"ל כולו. ובשעה"כ דרושי הלילה דרוש ג דל"ש כ"ז בדורות האחרונים. ובקובץ תל תלפיות (משנת ה'תרנ"ד, שנה ג מכ' ד אות כח) ר"ל דר"י בגמ' חולק ע"ז וס"ל דגם ת"ח צ' לקרוא ק"ש, וכעי"ז בתפארת שמואל הנ"ל. וראה גם בני ציון ליכטמן סרל"ט סק"א. ולהוסיף, דמסתברא מילתא דלא עדיפא ת"ח בימינו מריב"ל דאמר להו להני קראי (שבועות טו, ב. וראה מרומי שדה שם). אלא שבמזמורים שבק"ש, ראה במג"א סרל"ט סק"ב דחולה או אנוס פטור]. וראה גם שו"ת אז נדברו ח"ח סמ"ז לענין אמירת פסוקי השמות קודם יהיו לרצון שאין בזה גדר נדר. אולם מש"כ שאי"ז בגדר רגיל לומר תחנונים, סותר למש"כ בח"ד סמ"ה, והארכנו בזה במק"א (קובץ התמים גליון ב ע' 25) דלאו מילתא דפשיטא היא. וצע"ק בשו"ת צפע"נ ח"א ספ"א סק"ב דבעשיית דבר לסגולה צ' התרה באם עשה ע"פ עצמו, ונ' שחסרים שם כמה פרטים בהשאלה).

ד) הפרשת חלה בכל ע"ש, לבישת ציצית: וראיתי בחסד לאלפים (פאפו) או"ח סרמ"ב להצריך התרה אם באיזה פעם יש לו שום אונס שא"י ללוש שיעור חלה בע"ש (וכ"ה בתורת שבת סרמ"ב סקי"א דהוה נדר). ויש ליישב דג"ז מצוה **קיומית** דהפרשת חלה. וראה בשו"ת מחנה חיים ח"א ס"ג סק"ד דברגיל במצוה קיומית כלבישת טלית מצוייצת ג"פ ה"ז נדר לדבר מצוה כמו בנדרי הקדש.

ה) שינוי במספר בהדלקת נרות ש"ק: ומה שהעירו להצריך התרה בהדלקת נר ש"ק ורוצה לפחות ממנין הנרות או מגודל הנרות (שש"כ פמ"ג ס"ג ובהערות שם. וכ"מ מתשו' השו"מ שנד' בס' בית יער רובין בשו"ת שבסוה"ס סי' א. ועי' בשו"ת בית ישראל (עדעלין) ח"א סקמ"ח בהמנהג להדליק רק ב' נרות כשנמצא שלא בביתו, דבזה א"צ התרה לפי שכך נהגו. וראה בשערים מצויינים בהלכה ח"ב סע"ה סקי"ג שכ' כן מד"ע), ה"ט דאי בעי מצי למיפטר נפשי' בנרות קטנים או במיעוט נרות, והרי י"ב תוספת אורה, והכל מכלל המצוה. וגם בזה, הנה בלבושי מרדכי תנינא או"ח סמ"ט הוכיח מהמג"א (סרס"ג סק"ט, שא"צ התרה כשנתייקרו הנרות ודחיקא לי' שעתא), דגם באופן שמבטל המנהג לגמרי (ולא רק באקראי) א"צ התרה. וכ"כ בילקו"י סרס"ג סק"ז בשם אביו, דמשום ביטול מנהג דתוספת אורה י"ל דא"צ התרה, ומ"מ מהיות טוב וכו'. וק"ל. ובאדני שלמה מגנוז ח"א סרס"ג סקכ"ט לא נחית לכ"ז. [וראה באור ישראל דרדק ע' קיד להצריך התרה במי שרוצה לשנות ולהדליק נ"ח רק כשיעור ח"ש ולא יותר עד שתכלה רגל דזמנינו. ומענין לענין, להעיר שבכתבי מהרי"ל דיסקין או"ח סתר"י נתקשה ברמ"א סתר"י ס"ד שיקבל שלא יכבה נר יו"כ, דכיון דלאו מצוה היא רק מנהג הא כל הנודר כאילו כו'. ולדברינו א"ש, דאדרבה, ליכא בזה סרך נדר כלל].

ו) לבישת גארטל, עטרה על הטלית: וצע"ק בלקו"ש ח"ט ע' 276 שהצריך התרה לענין לבישת גארטל קודם הנישואין. ואי"ל דמיירי ברגיל ללכת כה"י בחגורה, דהרי באופן זה **חייב** בחגורה ול"מ התרה. והנה בלא"ה קשיא בהנ"ל, דהרי בנהג כדעת המחמירים ל"מ התרה, והרי י"א שצ' חגורה גם ברגיל ללכת כה"י בלא חגורה (ראה בנימוקי או"ח סצ"א שהעמיס כן בד' הראשונים. וראה גם בארוכה בקונט' רוממות התפלה (נדפס בס' התעוררות התפלה מטולטשין) אות קב ואילך שציין לחבל ראשונים ושקו"ט ונו"נ בדבריהם). אמנם, פשטא דהא מילתא דלכו"ע אין שום חיוב בזה (וד' הנימוקי או"ח הוא שלא כסתימת הפוסקים כולם), והוא רק משום **חסידות** (מגן גיבורים באלף המגן סק"א. משנ"ב שם סק"ד. ועוד). ומדאתינן להכא די"ב משום חסידות ותוספת קדושה, אולי יש ליישב הצורך בהתרת נדרים עפמשנ"ת בהע' 32.

ועוי"ל דלא כנ"ל, דבאמת לי"א צ' חגורה כדשנינן מעיקרא, אבל התרה מהני, דלא מיקרי נהג כדעת המחמירים כיון שהוא דעת יחיד. ומ"מ צ' התרה, דלכו"ע, גם להמקילים י"ב משום חסידות (אבל בשאר מחלוקת הפוסקים בקו"ע, ממנ"פ להמחמירים ל"מ התרה, ולמקילים א"צ התרה, כדלקמן בפנים).

ולאחרי העיון נ"ל די"ל באופן מרווח יותר, דבאמת הך דינא דהכון הוא מצוה מדברי קבלה (כפשוט. וכ"ה גם בברית עולם לס"ח סתתכ"א. וצע"ק מש"כ בשו"ת בית ישראל עדעלין ח"ב ס"כ שהוא מצוה דרבנן) ואף באופן שאי"ב חיובא דהכון חל עלי' גדר **קיום** מצות הכון. וזה מוכרח גם ממש"א די"ב משום חסידות, ובע"כ די"ב גדר דהכון, דאלת"ה איזה חסידות יש בדבר, ואדרבה הפטור מדבר ועושהו נק' הדיוט, ובע"כ כנ"ל. [דוגמא לדבר: גם למ"ד תפלה מדרבנן מקיים בזה מ"ע של תורה דונקדשתי (כ"מ בשו"ע אדה"ז או"ח סי' צ סי"ז). ועד"ז משנ"ת בכ"מ (לקו"ש ח"ו ע' 322. וראה גם התוועדויות תשמ"ג שיחת י"ג תשרי) דגם למ"ד תפלה מדרבנן שייך שיונחו עליו בשעת תפלה גדרים וחיובים דאורייתא. ודון מינה ואוקי באתרין. (ובדרך זה י"ל במש"כ בשפתי חכמים מגילה כב, ב שרב לא רצה לשנות ממנהגו לעשות פישוט ידים ורגלים בנפ"א משום דהוה כנדר, אף שנפ"א גופא רשות היא ולא חלה כנדר (ראה מילואים להע' 29)). ועפ"ז יש ליישב מש"כ אדה"ז בשו"ע בכ"מ (מהדו"ת ס"א ס"ז. מהדו"ק ס"א ס"א. ס"ז ס"ב. ובדפוסים חדשים לא ציינו מקורו, וכפה"נ הוא ע"פ זח"א עב, א. וכ"ה באור צדיקים למהר"ם פאפיראש עמוד התפלה ס"א סי"ג) הך דהכון לענין ת"ת, אף שמוכח בש"ס בכמה דוכתי שכל גדר הכון הוא רק בתפלה ואפי' לא בק"ש. ולהנ"ל יובן, דסו"ס יש כאן קיום מצות הכון].

ומענין לענין, הנה בשו"ת דברי יציב או"ח סי' ס סק"ח, וכן בשו"ת באר משה ח"ג סל"ו כ' גדר נדר לענין לבישת כובע. ולהעיר שבשו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס"כ סק"ג קס"ד שלבישת עטרה של כסף בהטלית י"ב חשש נדר. וד"ז צ"ע להולמו (אף גם להטעם דאין מורידין, שלא יבוא להוריד חלק המונח על הראש מקדושתו), וסותר ד"ע (הנ"ל) שבהידור מצוה (אפי' בשואה"ת) ל"ש גדר נדר.

ז) תפלת ערבית בזמנה, תפלה כותיקין: והנה בשו"ת מלמד להועיל ח"א סי"ג יצא לדון ע"ד מנהג הציבור להתפלל ערבית בזמנה אי בעי התרה, וי"ל דג"ז מצות ק"ש בברכותי' בזמנה שהיא מצוה דרבנן, לכתחילה עכ"פ (ואכ"מ בזה).

[ולא מצאתי מפורש בפוסקים בענין זה אי נדרי מצוה שייכים גם במצות דרבנן, ונפק"מ גם לענין נט"י המדובר בפנים, זולת בשו"ת בית אפרים סנ"ט דהוקצה למצותו הוא כנודר לדבר של מצוה, ומ"ל דרבנן או דאורייתא (ועי' בציונים לתורה כלל ל). וראה גם ס' וישב משה פרשיל סל"ה ד"ה מעתה דסו"ס קרינן בי' מוצא שפתיך לגבוה. ולכאו' יש להוכיח כן מהדעות דישוב א"י מצוה דרבנן, ומ"מ החמירו בנדר לעלות לא"י (ראה שו"ת הרשב"ש ס"ב. אורים גדולים סמ"ב למוד ריט ד"ה ומעתה). וראה החפץ חיים לר"ח פלאגי סל"ב סקנ"ז בשם תשו' מכתם לדוד (פארדו) ס"ו (ד"ה האמנם – יג, א) דמי שנוהג בדבר מצוה מן המהדרין כמו נ"ח הוי קבלה לדבר מצוה (ואמנם עייש"ה). ושו"מ שכ"כ בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב או"ח סמ"ב ד"ה וי"ל חדא. (ועייג"כ שו"ת מהר"י אסאד ח"א או"ח סר"ה. בית יער רובין בשו"ת שבסוה"ס סי' א. באר שרים מועדים (סליחות סי' א סק"ה)). [ואולי יש לחלק בין מהדרין דנ"ח להידור מצוה בכלל שי"א שאי"ב משום נדר, כנ"ל – דבמהדרין מן המהדרין ה"ה מתחייב להוסיף בגוף החפצא דהמצוה, ולא רק תוספת הידור ויופי]. לאידך, במנחת שלמה להגרשז"א עמ"ס נדרים (ח, א) כ' בין השיטין לחלק דבמצות עונג שבת ל"ש נדרי מצוה כיון שהוא דרבנן. וכן מצאתי בדע"ת למהרש"ם יו"ד סכ"ג סק"ה שכ' בתו"ד (לחלוק על החת"ס בשו"ת חיו"ד סק"ז לענין חלב גוים) דדוקא במקבל ע"ע לעשות מצוה של תורה ס"ל להר"ן דאיכא בי' משום בפיך זו צדקה, אבל בנידון דגם להאוסר הוא רק מדרבנן ודאי דליכא בי' משום נדר. אולם בשו"ת חת"ס (הנ"ל) גופי' מוכח דלא כן. וכן נראה מסתימת האחרונים שלא חילקו בזה].

וכן י"ל בהשקו"ט באחרוני זמנינו (שו"ת צי"א חי"ד ס"ה סק"ג. הליכות שלמה פ"ה הע' כז) במי שנוהג להתפלל ותיקין מצד דין נדר, שה"ז בבחי' **אשכים** ואשנה (אבל בלי אמירה), דהרי אי בעי מצי למיפטר נפשי' להתפלל אח"כ.

[וכסברא זו, ראה בשו"ת הלק"ט (ח"ב סרצ"ב) דבאשכים ואשנה חל נדרו משום ההשכמה. **ועד"ז** בבן יהוידע שם. (וצ"ל, דבגמ' (נדרים ח, א) עדיפא מינה קאמר. ולדבריו יומתק מה שבכמה ראשונים, וכן בשו"ע (סרי"ג ס"ב), השמיטו הא דאשכים וכ' רק "אשנה פרק זה", דלמסקנת הגמ' גם בלא ההשכמה חייל נדרו). וכ"ה למעשה במקור חיים סתרס"ד ס"ב לענין המנהג להיות ניעור בליל הושענא רבא (ובאחרוני זמנינו דנו במי שעייף אי צ' התרה, ולא ראו דבריו).

ובאמת כ"ה לפמש"כ המג"א (שבמילואים להע' 29), דמי שיש לו חוק קבוע ללמוד, שפשטות פירושו היינו **זמן קבוע** (כדמוכח משו"ע אדה"ז או"ח סקנ"ה ס"ב, וכ"מ בתר"י ברכות ו, א מדפי הרי"ף ד"ה אמר מורנו, וראה גם בראשית חכמה שעה"ק פי"ד ד"ה ודע שכל), ולא סדר לימוד קבוע (כפירש"י ד"ה יזיף – ערובין סה, א. אבל ראה דק"ס שם שבדפו"ר כ' "עת קבוע" כברש"י שבע"י, וחסרה שם מלת "פרקים". והוא כד' רבינו), ה"ז כנדר מצד הזמן הקבוע. וכמדומני שראיתי באיזהו מקומן שי"מ "פרק זה" דהיינו **זמן** זה (וראה הכנה דרבה ס"ו בסופו). [ומה שהק' לפי' זה בהערות וציונים (אשכנזי) שם, דאיך מהני השלמה בלילה לחובת היום – ראה מה שיישב בס' בתורתו יהגה (פלק) מילואים ס"ל].

וסברא זו מוכרחת גם מפי' הריטב"א והנמוק"י בנדרים שם (וכ"כ בקרן אורה שם מדנפשי') שפי' דבאשכים ואשנה נדרו חל משום שקבעו לפרק זה ומס' זו, ואי בעי פטר נפשי' בפרק אחר, עיי"ש (והר"ן כנראה חולק ע"ז – ראה שו"ת תשב"ץ ח"א סוסי' ק. ידות נדרים סר"ג ביד שאול סק"ט. וראה חי' ר' ראובן נדרים ס"י סק"ב. שלמי נדרים שם מה שהוכיח משו"ת מבי"ט ח"ב סנ"א), אף דבגוף הקבלה לדבר מצוה מאי נפק"מ לגבוה איזה פרק שונה (ראה בשיעורי ר' שמואל שם מה שפי' בזה. ועיי"ע בחי' ר' ראובן שם דבצדקה ל"ש לומר כן. ובמנחת שלמה נדרים שם העלה באופנים שונים בהגדרת הענין. ועיי"ש בסוה"ס ס"ד סק"ח ואילך). ולכאו' ה"ה והוא הסברא בקבעו לזמן מסויים. ואדרבה, י"ל דעדיפא מינה.

ולהעיר משו"ת יחוה דעת ח"ו סנ"ב שהצריך התרה בכה"ג ברגיל ללמוד לימוד א' ושינה למשנהו. ולפלא שלא זכר שר מד' הריטב"א והנימוק"י הנ"ל שהם סייעתא לדבריו. וצ"ע מה שהתיר שם לשנות מלימוד גמ' (דף היומי. ולהעיר משו"ת אור המאיר סע"ה. שו"ת אבני חפץ סנ"ג. ומש"כ במנחת מחבת באב"ד ח"א נדרים פי"א ה"ג, הוא פטומי מילי בעלמא) ללימוד הלכה בלי התרה, כיון שהוא מצוה גדולה יותר ומעלין בקודש, דהרי סו"ס נדר על פרק זה דוקא, לדעת הריטב"א הנ"ל. ואת"ל דנקיט ואזיל בשי' הר"ן, א"כ גם במשנה ללימוד אחר לא יצטרך התרה. ובדוחק י"ל שכיוון לסברת הנצי"ב (שבהע' 29) דבמקום מצוה מותר לעבור על נדרו. או שהתיר מטעם מנהג בטעות, כדרכו. ומד' החת"ס בשו"ת ח"ו יו"ד סמ"ה שהצריך התרה במשנה מלימוד משניות ללימוד גמ', אף שמיירי במי שמצוה עליו לעסוק רוב זמנו בתלמוד, יעו"ש, מוכח דלא כדעתו. (ומש"כ בס' יוסף דעת נדרים (יזדי) פ"ח סקכ"א להתיר בפשי', דכיון שהוא מצוי ורגיל הוי כאילו התנו על כך לכתחילה, צע"ג מנ"ל הא בדיני נדרים. ובנדר להדיא, מוכח בחכמ"א (כלל ק בבינ"א שער או"ה סע"ה סקצ"ה) שצ' התרה בכה"ג. וכ"ה בשו"ת חת"ס הנ"ל. ולכאו' ה"ה הכא. – בס' הדרן עלך מרגולין ע' קמג הביא בשם ח"א שהמתחיל מסכת עליו לסיימה משום נדר. ודבריו צ"ע).

ולענינו, בתפלה כותיקין, כש"כ הוא לפי שקבע להתפלל בזמן שי"ב עדיפות והידור טפי. וצ"ע דלפ"ז הרגיל להתפלל בזמן מסויים איזה שיהי' האם נאמר דהוי כנדר, שחל על זמן מסויים. ופשוט שז"א. אבל בקל יש לחלק].

ועוי"ל, בהקדם מה שצ"ב במש"כ הטור (יו"ד סרי"ג) באשכים ואשנה, "שהרי נדר לעשות מצוה", אף שבגמ' אי' טעם אחר. (ועי' בשו"ת הלק"ט הנ"ל מה שפי' בזה). וביותר יוקשה בפס"ד הרמ"א (שם) דה"ה האומר לעשות שאר מצות כאילו נדר לתת צדקה, והרי בגמ' (שם) אמרו באשכים ואשנה, דמה"ט חיילא נדרו משום דאי בעי מצי למיפטר נפשי' בק"ש, ואיך סתם הרמ"א שכ"ה **בכל** המצות גם בדלא מצי למיפטר נפשי'. ולא ראיתי שיעירו מזה. [ואם כי יש מהמפרשים דנדרי מצוה חיילי גם במקום דמושבע ועומד, דיש נדר בתוך שבועה, ושתי' הגמ' אינו למסקנא דהלכתא (שטמ"ק שם בשם הרי"ץ. רמב"ן שבועות כ, ב ד"ה ה"ג בשם רש"י) – דוחק לומר שהרמ"א סתם כוותייהו דלא כשאר הראשונים. וראה מש"כ המהדיר במילואים לחי' הריטב"א ס' יו"ד לפי דרכו].

ונ' עיקר בישוב קושיא אלימתא הנ"ל, דהרמ"א אזיל בשי' הר"ן, הביאו הב"י יו"ד סרי"ג ד"ה האומר (ראה לעיל הע' 25), שהך מימרא דרב גידל ד"האומר אשכים ואשנה **נדר גדול נדר**", מיירי בשהזכיר ל' שבועה, ומשו"ה פריך הגמ' דמושבע ועומד הוא, ואין שבועה חלה על שבועה. אמנם, בנוסף לזה אמר רב גידל במימרא בתרייתא, ד"האומר אשכים ואשנה **עליו** להשכים", והוא מדין בפיך זו צדקה, ובזה לא נאמרו דיני נדרים ושבועות, וחייל שפיר גם במקום דמושבע ועומד, כל שי"ב משום מצוה. ומשו"ה ס"ל להרמ"א דב**כל** קבלה לדבר מצוה, גם היכא דלא מצי למיפטר נפשי', חייב לקיים אמירתו מדין בפיך [ומדוייק בל' השו"ע שהוא "כאילו נדר לתת צדקה", ותו לא מידי]. ומעתה, ה"ה בקבלה לדבר מצוה דתפלה כותיקין, אף שבלא"ה חייב בתפלה, ה"ה ככל נדרי מצוה, שעליו לקיים אמירתו, גם במקום שבלא"ה חייב במצוה זו, ולא גריעא מקבלה לשנות פרק זה או בזמן זה שחייב לעשות כן, אף אי לא מצי למיפטר נפשי'. וכן בכל כיו"ב (ערבית בזמנה וכדו'). ועצ"ע.

ח) אכילת דגים וכדו' בש"ק: איברא, דלפ"ז הרגיל לאכול מאכל מסויים כגון דגים בכל שבת, האם נימא דה"ז כנדר וצ' התרה. ואכן בערוה"ש (שבפנים ההע') ר"ל דאכילת מאכלים מסוימים בשבת אינו מנהג. אבל צ"ע כיון שהוא פרט וחלק מקיום מצות וקראת לשבת עונג מדברי קבלה (ולהעיר ממנחת שלמה דלעיל), ומאי שנא מאשנה פרק זה דהוי כנדר לפי שקבעו לפרק מסויים, וכנ"ל,ומכ"ש להשי' דעונג שבת הוה מצוה **דאורייתא** (ראה שו"ע אדה"ז סרמ"ב קו"א סק"א). [ולהעיר שבקו"א שם סק"ד כ' אדה"ז דדגים הוא למצוה מן המובחר. ומבואר בכ"מ (לקו"ש חכ"ז ע' 52. וש"נ. ולהעיר משו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב או"ח סמ"ב) דמצוה מן המובחר היינו הוספה בגוף החפצא דהמצוה, ולא רק הידור דהגברא].

וכי תימא אה"נ, דהכי הוא [ולהעיר מפתגם אדה"ז (שמועות וסיפורים ח"ב ע' 156. ובנוסח אחר – לשמע אוזן ע' רא) דאכילת קוגל בשבת היא מ"ע מה"ת. אבל ראה שיחת ש"פ שלח תש"ל ס"ה שמפקפק בזה] – א"כ היאך נפרנס הנפסק (מג"א ר"ס רמב. ובשו"ע אדה"ז שם ס"ז) דנכון לתקן שלא יקנו דגים במקום שהנכרים מייקרים השער, ובקו"א שם סק"ד דמי כתיבי דגים בדאורייתא ויכול לענג בדברים אחרים חשובים [ואכ"מ בהשקו"ט במה שהתירו כמה איסורים משום עונג שבת, אף שיכול לענגו באו"א. וראה בהנסמן בשערים מצויינים בהלכה ב"מ נד, א ד"ה הכל מודים]. והרי לכאו' חיוב **גמור** הוא מצד דיני נדרים וקבלה לדבר מצוה. אלא שמשם אין ראי', דהרי בשו"ת צ"צ הקדמון סכ"ח סיים עלה דהוא ע"ד מחללין שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה. [ובהגה שם דהוא מצד כח בי"ד לעקור ד"ת בשוא"ת]. והביאו בפר"ח בדיני מנהגי איסור סט"ו, וה"ר שמבטלין עונג שבת א' בכדי לענגו שבתות הרבה, עיי"ש. ולפי פשוטו הוא, דבמקום מצוה ותקנת הקהל ל"ש מנהג, ומכיון שכן, מובן היטב ההיתר לבטל מנהג טוב דאכילת דגים בכה"ג. אלא, שלא יגהה מזור, במש"כ שם אדה"ז שא"צ להוסיף עוד שליש להידור מצוה דדגים, דהא סו"ס חיובא היא ממנהגא, והו"ל כנדר.

ואם כי עדיין יש לפקפק בהוכחה הנ"ל, די"ל דדין הידור מצוה עד שליש ל"ש במה שהיא משום מנהג ונדר, מ"מ איבעית אימא סברא, דלא מסתברא לן מילתא, דד"ז בגדר מנהג טוב. וסברא שכזו אין הנפש היפה סובלתו. ומסתבר לומר שאפי' הוציא בשפתיו אשכים ואוכל מאכל זה בשבת שאי"ב משום נדר (אא"כ אומרו בל' נדר, בתור נדר בל' שבועה או יד לשבועה, ראה הע' 31). ולכאו' טעמא בעי.

ועכצ"ל, והיא סברא פשוטה, דכל שהוא רק הידור המצוה לית בי' משום נדר, ולא אמרו אלא באומר אשכים ואשנה וכל כיו"ב, שמתחייב בגוף המצוה עצמה. והן הן הדברים שהעתקנו במילואים להע' 31 משו"ת בית שלמה (בענינו גופא, לגבי דגים ומגדים בש"ק), ד"כיון שהיא מ"ע, וזה מקיים אותו פ"א בענין היותר יפה שאפשר, ל"ש בד"ז תורת נדר כו' כיון שאין המנהג לאסור את המותר, אלא לקיים את המצוה שכבר הוא מושבע ועומד, לקיימו ולהדרה בכל מה שיוכל". ועיי"ש שהביא דוגמא נוספת ממי שרגיל לקנות אתרוג מהודר. ובשו"ת אג"מ (דלעיל הע' 30) כ' יתירה מזו, דאפי' במנהג **פרישות**, כל שהיא רק סלסול והידור לית בי' משום נדר. ואם כי יש מקום עיון בזה (כנ"ל שם) – נקוט מיהא פלגא בידך, דבדבר מצוה לית בי' משום נדר כשאינו מתחייב במצוה עצמה. ומזה ילה"ע אמש"כ להסתפק בשו"ת שואל ונשאל ח"ז יו"ד סר"ג באומר תרנגול זה אשחטנו לשבת אי י"ב חשש נדר. ולהעיר מירושל' מעשרות פ"ד ה"ב דכלכלת שבת אינה מזבנה, ובפי' עלי תמר שם ר"ל דהוא כנדר.

[ולהעיר בכ"ז ממש"כ המנ"ח מ' תקח ד"האומר כל גיזותי ראשית דבריו קיימים, היינו דאם נתן לכהן קיים המצוה, אבל בודאי כל זמן שלא נתן לכהן יכול לחזור בו כו', דלא שייך נדר כמו צדקה מחמת בפיך, דכאן אין סרך מצוה כלל יותר ממה שקצבו חז"ל, ואין שום קדושה בזה כמו בתרומה וכדו' [ולהעיר מערוה"ש העתיד סי' ס ס"ז במי שנהג ליתן תרומה א' מארבעים דהוי כנדר או כהסכם דפירושא דקרא כך הוא], ובודאי אין הדיבור כלום" (אבל ראה בצפע"נ עהרמב"ם מהדו"ת ע"ז פי"ב הט"ו (לט, א) דכל גיזותי ראשית דבריו קיימין "מחמת נדר שקיבל כן". ואולי ס"ל דההוספה גם היא בגדר מצוה). ועפ"ז י"ל (אף שיש לדחות ההוכחה משם), דבכ"מ שאין חלות חפצא של מצוה כבנדרי הקדש, וגם הוא יותר על השיעור הקצוב למצוה (אף שי"ב **קיום** מצוה), וממילא אי"ב סרך מצוה כלל, ליכא בזה משום נדר. ובסגנון אחר, דדבר שהוא מילתא יתירתא וסלסול בקיום מ"ע, אי"ב משום נדר].

אלא שבשו"ת בית שלמה הנ"ל נ' דס"ל דבהוציא בשפתיו להדיא ה"ז בתורת נדר (ויש לדחות, דמיירי מדין שבועה ויד לשבועה וכו'). גם יש להעיר מחי' חת"ס גיטין (נד, א ד"ה עיין שלהי) שכ' להיפך, ד"כיון שקנה אתרוג מהודר לכבד בוראו מהונו נדר גדול נדר לאלקי ישראל ואסור למוכרו". וראה בשו"ת יגל יעקב ח"א או"ח סע"א במש"כ בדבריו.

אולם, נת"ל (במילואים להע' 30) באומר אתן מנה לפלוני עשיר, דל"ש בזה נדרי מצוה, דבמצות שבין אדם לחבירו, שרש המצוה היא משום והלכת בדרכיו, או ואהבת לרעך כמוך, וד"ז לא הוציא בשפתיו. ויעו"ש עוד, דכל שנתן בדרך דורון ולא בדרך צדקה, אי"ב משום בפיך, כיון שלא **נתכוון** לצדקה. ואמטו להכי י"ל, דאפי' הוציא בשפתיו שיאכל מאכל מסויים בשבת, כיון שי"ב גם הנאת הגוף, כל שלא אמר **להדיא** שהוא משום מצות עונג שבת, או שלא נתכוון לשם מצות עונג שבת (ראה במילואים להע' 2), לא הוציא בשפתיו גוף המחייב דהמצוה. ואף גם זאת, ברגיל לאכול מאכל מסויים ג"פ, אף שא"צ בבטוי שפתים (וממילא ל"ש סברא זו), לית בי' משום נדר מטעמא אחרינא, שלא יהא גזירה דמנהג טוב ג"פ חמור מגוף הנדר.

ט) מדות טובות, תפקיד רבנות, החזקת הרב: וחזות קשה ראיתי בהרחב דבר פ' וישלח (לב, כו) דכל מדה טובה ממדות ודעות בנ"א שרגיל בה הו"ל כנדר. ובשו"ת לבושי מרדכי רביעאה יו"ד סרי"ז דגדר שלא לבצוע על פרוסה שאינה שלו ה"ז כנדר. ואולי משום מ"ע דוהלכת בדרכיו. וצ"ע מאי שנא מאתן מנה לפלוני עשיר שי"ב גמ"ח. ואולי בנדו"ז מתכוון למצוה, ראה במילואים להע' 2. וראה זה פלא בשו"ת שואל ונשאל ח"ה חו"מ ס"ה בתו"ד שרב שנהג במשרתו כמה שנים ולא הי' אומר בכל פעם בל"נ ה"ה כמי שנדר להמשיך בתפקידו. (וכעי"ז בסיפור שבס' עלי תמר פאה פ"ח ה"ו ד"ה שמעון). וחידוש שכזה לא מצינו בשום מקום. אמנם, גם הוא לא אמר כן למעשה, כ"א כחלק מטו"ת הקהל, עיי"ש. וכעי"ז בשו"ת שארית יעקב יו"ד ס"ג ד"ה אודות הקהל, במנהג טוב שנהגו הקהל להחזיק הרב ע"י שיקחו מלח רק ממנו, ונחית שם לדיני מנהג טוב. וצע"ק. וראה שו"ת אפרקסתא דעניא ח"א ס"ד. ובשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ז ס"ד מדיני תקנת הקהל. ולהעיר משו"ת שבו"י ח"ב חו"מ סקנ"ט.

להערה 35:

ובזה מובן מש"כ בשו"ת בית יעקב סע"ג (הובא בפת"ש יו"ד סי"ד סק"ט שפקפק בזה) שהמחמיר שלא לאכול רק משוחט שהראה סכינו לפניו א"צ ליזהר בשבת, והביאו בשו"ת שו"מ (קמא ח"ב סי' ק ד"ה והנה בטריסקאוויטץ), ושם כ' דהמחמיר בסירכות לאו כל כמיני' להחמיר במקום עונג שבת. וכעי"ז בשו"ת חת"ס או"ח סס"ה (ד"ה וכאשר) לענין יין שהותר בהפ"מ דלאו כל כמיני' לבענ"פ להחמיר במקום מצות קידוש. ולכאו' כבר קיבל כדעת האוסרים (כן הק' בדע"ת למהרש"ם יו"ד סרי"ד ס"א). ואין לומר, שאין נדרו חל במקום מצוה, או שאדעתא דהכי לבטלו מעונג שבת לא קיבל – דהרי קיבל כדעת האוסרים אינו מדין נדר, וחל עליו בכל אופן שיהי'. (ומש"א בתפלת ערבית דאדעתא דהכי לא קיבלוהו כחובה – שאני התם שמתחלתה רשות היתה, ראה במילואים להע' 20). וצ"ל, דהכא מיירי שלא קיבל כ"א בתורת חומרא (כן תי' בשו"ת לבושי מרדכי או"ח סצ"ו). [ומה שא"צ התרה על נדרו – צ"ל כנ"ל, דכיון שלא נדר בפי' אינו חל במקום מצוה, או שאדעתא דהכי לבטלו מעונג שבת לא קיבל, וכדלקמן].

וכן י"ל בהיתר פת גוים בשבת כשאין לו לח"מ (פמ"ג או"ח סעד"ר במ"ז סק"ב), די"ל דהוא רק זהירות לחומרא. ואף אי נימא דמיירי במי שקיבל כדעת האוסרים מדינא, י"ל דפת עכו"ם שאני, שאין האיסור ברור כ"א תלוי במנהג (ראה **עד"ז** בב"י או"ח סתר"ג). [ומה שא"צ התרה, הוא כנ"ל, דלא חל במקום מצוה, וכיו"ב. ועוי"ל בפשי' דמיירי במי שנזהר אבל התנה שיהא בל"נ (ראה עד"ז בפמ"ג או"ח סקס"ח בא"א סקי"ב)].

ובדומה לזה, בכ"מ שנז' להתיר במקום הפ"מ ולצורך שבת וכדו', ואין חוששין בזה משום קיבל כדעת האוסרים כיון שנהגו להחמיר – עפמש"כ הרמ"א בהקדמתו לתו"ח, דבכ"מ שהותר בהפ"מ הוא משום שבאמת העיקר כדעת המתירים, וא"כ מה שנהגו לאסור הוא רק לחומרא (וכנראה ז"כ המהרש"ג בתשו' שבקובץ אור ישראל חוברת לד ע' ה). ומה שא"צ התרה (ראה בשבילי דוד יו"ד סרי"ד ש"ך סק"ב. ותי' צ"ב. וראה במילואים להע' 23 מהגהות מהר"א טיקטין הנ"ל. וראה גם חי' חת"ס נדה ט, ב ד"ה והנה), הוא עד"ז דלא קיבלו חומרא זו במקום הפ"מ וצורך שבת. [ואולי זהו שרש הפלוגתא דהויכוח מים חיים בהשגותיו על התו"ח בכ"מ, וכמ"ש בהקדמת הויכוח מים חיים (נשמט בכמה דפוסים) שהמנהג הוא **כודאי** איסור].

ומה שמותר לסמוך בדרבנן על דעת יחיד בשעה"ד ובהפ"מ, אף שקיבלו דעת האוסרים, ובזה ודאי ש**העיקר** כדעת האוסרים (ראה בשו"ת דברי מלכיאל ח"א סכ"ח סקט"ו שעמד בזה ור"ל שעה"ד שאני) – י"ל בפשי', דהך דקיבל דעת האוסרים אין לו התרה ה"ט משום שלדידי' ה"ז כאילו קבע **הלכה** כמותם, וא"כ מה אם במקום שבאמת ולכו"ע כך הלכה (דיחיד ורבים הלכה כרבים) מותר לסמוך על דעת יחיד בכה"ג, כש"כ במקום שהלכה כהאוסרים רק מצד קבלתו, שמותר לו לסמוך על דעת היחיד. ואף שיש לדחות, דהרי במקום דאתמר הלכתא במפורש אסור לסמוך איחיד במקום רבים (ובחי חת"ס הנ"ל מ' שהוא מדין נדר) – מסתבר דקבלת דעת המחמיר דומה יותר למקום דלא איתמר הלכתא במפורש.

ואולי י"ל כעין **סמך** לדבר מש"א (ברכות כז, ב) בפלוגתא דר"י ורבנן בזמן תפלת מנחה, דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. ואי"ז מדין ספק דרבנן לקולא, אלא בתור הכרעה (ראה בהנסמן בישראל והזמנים ח"א סט"ו הע' קיב. וראה קהלות יעקב ברכות ס"א). ומה"ט נפסקה ההלכה (שו"ע או"ח סרל"ג ס"א ועיי"ש במג"א) דצ' לנהוג **לעולם** כדעה א', ועד שהנוהג כרבנן צ' לחזור ולהתפלל באם התפלל בטעות לפני צאה"כ (מג"א סרס"ג סקכ"א. ועי' בקו"א בשו"ע אדה"ז שם סק"ו). ומ"מ בשעה"ד יכול לשנות מנהגו (שם בשו"ע) אף שקיבל כדעה אחרת. ואף שאין ראי' לדבר, דהתם לאו משום קבלת דעת הפוסק הוא, דפשוט דלאו בר הכי הוא להכריע במחלוקת תנאים (ראה קונט' הספיקות כלל ה ס"ג), אלא שלא יהא תרתי דסתרי – מ"מ זכר לדבר איכא.

[ולהעיר שגם לצורך מצוה דתוס"ש, מותר לשנות מנהגו ולהתפלל ערבית מפלה"מ כשי' ר"י (מג"א סרס"ז סק"ב. ושם כ' כמה טעמים אחרים. ובפנ"י ברכות שם שע"י קבלת שבת עשהו לילה. אבל בשו"ע אדה"ז שם מ' שהוא רק מטעם מצות תוס"ש, וכ"ה גם במוצ"ש כשהוא לדבר מצוה (שו"ע אדה"ז סרצ"ג ס"ב)). וצ"ב בטעם הדבר. ואולי י"ל, דהפסד מצוה בכלל שעה"ד והפ"מ הוא, דסמכינן איחיד במקום רבים (בש"ך קיצור הנהגת או"ה אות ג כ' רק כבוד אורחים וכבוד שבת. אבל בכ"מ התירו לכל סעודת מצוה וכ' סתמא לצורך מצוה. ובהל' שבת נמצא **בכ"מ** לצורך מצוה או שעה"ד. וכבר כתבו דלצורך מצוה הוי כשעה"ד (מי נדה בקו"א סקפ"ט סכ"ח נד, א) וכהפ"מ (שו"ת מחזה אברהם ח"א או"ח סע"א ע"פ תוד"ה אבל פסחים יא, א) ואין לך הפ"מ גדול מזה (שו"ת חת"ס או"ח סס"ה ד"ה וכאשר. וראה שו"ת הריב"ד יו"ד סס"ג. וכ"ה **בענינו** בלבוש או"ח סרל"ג ס"א). וראה שו"ת השיב משה סי"ט שאלה יד לענין לסמוך על דעת יחיד במצוה עוברת. והאריך בזה בשו"ת עצי חיים או"ח סכ"ג. ואמנם בשו"ת הרשב"א החדשות מכת"י ח"ח סק"ד מ' דשעה"ד עדיפא מצורך מצוה. ובשו"ת להורות נתן חי"א סס"ד אישתמיטתי' לכהנ"ל)].

הדרינא למילתא קמייתא דביחיד שלא הכריע כשי' האוסרים מכח הכרעתו ל"ש דין קיבל כדעה ההיא. וצ"ע עפ"ז בכמה דוגמאות שנקטו האחרונים להחמיר משום קיבל כדעה ההיא – ראה שו"ת משנה שכיר ח"ב ס"ח סק"ה במי שנהג לחלוץ תפלין דרש"י אחר קדושת ובא לציון דל"מ התרה שכבר קיבל כדעת האוסרים. וד"ז מן הדוחק. (אולם, נ' מדבריו דכוונתו בדרך ק"ו, ושכאן אסור **מדינא**. וג"ז צ"ע לומר שהוא איסור ממש מדינא לחולצם בחזרת הש"ץ). וראה בס' נתיבים בשדה השליחות ע' קעא הע' 12 בשם הגרז"ש דבורקין, במי שהקפיד להניח תפלין (באמירת ק"ש קטנה) לפני הטעימה קודם התפלה (ברעב וצמא) דל"מ התרה, כיון שהוא חיוב מדינא, וכנראה כוונתו לדין קיבל כדעת האוסרים. וג"ז תמוה כנ"ל. (דודאי שאינו חיוב ממש מדינא שיניח תפלין בטעימה בעלמא, אף ש**נהגו** להחמיר גם בטעימה, לפני מצות התלויים בזמן, ובפרט בדאורייתא (ע"פ מג"א סרל"ה סק"ד. וראה בית מאיר וביכורי יעקב סתרנ"ב. ועוד). דאי מיירי באכילת פת ומזונות (אבל ראה בערוה"ש סרל"ב סי"ח. ואכ"מ) יותר בכביצה, ומשום איסור אכילה לפני מצות תפלין (ע"פ משנ"ב ס"ע סק"כ. וכ"ה בביה"ל ספ"ט ס"ה ד"ה וי"א), הרי בלא"ה אסור מצד מצות תפלה התלוי' בזמן (ראה משנ"ב ספ"ט סקכ"ז). ואי מיירי בשומר וכדו' (ואכ"מ), או שהרעב והצמא בכלל חולים והתירו גם אכילה ממש, א"כ גם במצות תפלין יש להקל. ואדרבה קילא מינה (ראה שו"ת ארץ צבי ח"ב ס"ב בכמה אופנים. ובחלקם כיון לדבריו בנתיבים בשדה השליחות שם ע' קעד. וכ"ה למעשה במכ' הגרלוי"צ ש"ס במכתבי החתונה ע' טז), וכבר כתבו להקל גם בדין עדות שקר בק"ש ללא תפלין (ראה אלפסי זוטא ברכות יד, ב. שו"ת בית יצחק או"ח סי"ז. ועוד. וראה בארוכה תורת מנחם התוועדויות תשי"ב ח"ו ע' 14)).

ואף גם מש"כ בשו"ת בעל חלק לוי (נדפס בקובץ ישורון ב ע' ריח) במנהג הציבור, דבארץ אונגארן קיבלו שלא ללמד לנשים הלכות הצריכות להן משום לתא דיחוד, וממילא ל"מ התרה לזה – צ"ע דמנ"ל דקיבלו כן **מדינא**, ושפיר י"ל דלא הי' מצוי הדבר אצלם מטעמים אחרים, ובדבר שאינו מצוי ל"ש מנהג. ולהעיר משו"ת מהרשד"ם יו"ד סוסי' מ (הובא בערך לחם קשטרו יו"ד סרי"ד) דבמקום שנהגו במנהג מסיבות חיצוניות, אינו נחשב מנהג. ועד"ז צ"ב במש"כ בשו"ת יד יצחק ח"א סקכ"ט דל"מ התרה למה שנהגו לא לטעום לפני מוסף (ונ"כ), דקיבלו כהדעה (ברכות כח, ב) דגם טעימה אסור – דגם בזה מנ"ל שבאמת קיבלו כן, או שכך נהגו מאליהם ללא טעם. ובלא"ה, מפורש בשו"ת מהרשד"ם שם דאפי' אם הימצא תמצא איזה פוסק שסובר כן, כיון דרובא דרובא דהפוסקים לא סברי הכי, יש התרה למנהג זה. וכש"כ בנדו"ד, שדעה זו בגמ' נדחתה לגמרי מהלכה ולית מאן דחש לה. והכי מוכח מד' המג"א סתקנ"א סקט"ז. ודלא כשו"ת קנין תורה בהלכה ח"א סל"ג סק"ד (וכ"ה באפרקסתא דעניא הנ"ל בהע' י ע"פ המחה"ש שם) שפי' בד' המג"א הנ"ל שנהגו כן רק מחמת חומרא. וצ"ל דתפלת ערבית שקיבלוהו כחובה (ראה לעיל הע' 20) כדעת יחיד שאני, שהרי בגמ' (ברכות כז, ב) גופא נחלקו אמוראים כמאן הלכתא, ובל' התוס' (ד"ה למ"ד – שבת ט, ב) "תדע שהרי יעקב תיקנה". ולהעיר שכמה ראשונים ס"ל **להלכה** דחובה היא. וראיתי מובא משו"ת ארחותיך למדני ח"א סט"ו דהוא דין מיוחד. ואינו תח"י.